

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

ROZHODOVÁNÍ SOUDŮ O NÁKLADECH ŘÍZENÍ V CIVILNÍM
PROCESU

COURT DECISIONS ON COSTS IN CIVIL PROCEDURE

Konzultant: JUDr. Dita Frintová, Ph.D.

Zpracovatel: Mgr. Tereza Hamrská

Duben 2011

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Mgr. Tereza Hamrská

OBSAH

<i>Abstrakt</i>	6
<i>Abstract</i>	6
1. Úvod	7
2. Úvod do problematiky nákladů řízení	10
2.1. Náklady obecné a náklady zvláštní	10
2.2. Povinnost platit a povinnost hradit náklady řízení	10
2.3. Funkce nákladů řízení	11
2.4. Zásada hospodárnosti občanského soudního řízení	12
2.5. Druhy nákladů řízení	14
2.5.1. Hotové výdaje a ušlý zisk.....	14
2.5.2. Soudní poplatek.....	15
2.5.3. Další náklady.....	16
a) Náklady důkazů.....	16
b) Tlumočné.....	16
c) Náklady třetích osob.....	17
d) Odměna notáře jako soudního komisaře.....	17
e) Odměna za zastupování a náhrada za daň z přidané hodnoty.....	17
3. Právní úprava nákladů řízení	18
3.1. Právní úprava nákladů řízení dle občanského soudního řádu	19
3.1.1. Druhy nákladů řízení.....	19
3.1.2. Placení nákladů řízení.....	19
3.1.3. Náhrada nákladů řízení.....	20
3.1.4. Rozhodnutí o nákladech řízení.....	23
3.2. Právní úprava odměny za zastupování	23
3.2.1. Odměna smluvní a mimosmluvní a vyhláška č. 177/1996 Sb.....	24
a) Smluvní odměna.....	24
b) Mimosmluvní odměna.....	25
c) Náhrada hotových výdajů a náhrada za promeškaný čas.....	27
3.2.2. Paušální odměna a vyhláška č. 484/2000 Sb.....	28
3.2.3. Vztah mezi vyhláškou č. 177/1996 Sb. a vyhláškou č. 484/2000 Sb.....	30
3.3. Právní úprava soudních poplatků	32
3.3.1. Úprava dle zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.....	32
3.3.2. Osvobození od soudních poplatků.....	35
a) Předpoklady pro osvobození.....	35
b) Osvobození od soudních poplatků u právnických osob.....	38
c) Odnětí osvobození od soudních poplatků.....	39
4. Zásada úspěchu ve věci a zásada zavinění při rozhodování o náhradě nákladů řízení 40	
4.1. Posuzování práva na náhradu nákladů řízení z hlediska úspěchu ve věci	40
4.1.1. Plný úspěch ve věci.....	40
4.1.2. Částečný úspěch ve věci.....	41
4.1.3. Neúspěch v nepatrné části.....	42
4.1.4. Náhrada nákladů neúspěšnému žalovanému.....	43
4.2. Posuzování práva na náhradu nákladů řízení z hlediska zásady zavinění	43
4.2.1. Procesní zavinění při zastavení řízení.....	44
4.2.2. Separace nákladů.....	46

5.	<i>Náhrada nákladů státu.....</i>	48
5.1.	Náklady ustanoveného advokáta	49
5.1.1.	Předpoklady ustanovení advokáta soudem.....	49
5.1.2.	Odměna advokáta ustanoveného účastníkovi v občanském soudním řízení	51
5.2.	Bezplatná právní pomoc v civilních věcech v České republice	54
5.2.1.	Bezplatná právní pomoc poskytnutá advokátem určeným Českou advokátní komorou	55
5.2.2.	Bezplatná právní pomoc poskytovaná nestátními neziskovými organizacemi.....	56
5.2.3.	Bezplatná právní pomoc v zahraničí, srovnání se Slovenskou republikou a Spolkovou republikou Německo.....	57
5.2.4.	Návrh věcného záměru zákona o zajištění právní pomoci	60
6.	<i>Proces vzniku soudního rozhodnutí o nákladech řízení</i>	63
6.1.	Nárok na náhradu nákladů řízení a jeho právní povaha	63
6.2.	Předpoklady vzniku rozhodnutí o náhradě nákladů řízení	64
6.3.	Účelnost vynaložených nákladů.....	65
6.4.	Poučovací povinnost soudu	67
6.5.	Určení výše náhrady nákladů řízení.....	68
6.6.	Rozhodnutí o nákladech řízení	70
6.6.1.	Odůvodnění rozhodnutí o nákladech řízení.....	70
6.6.2.	Vykonatelnost rozhodnutí o nákladech řízení, lhůta k plnění a plnění ve splátkách.....	72
6.7.	Vzdání se práva na náhradu nákladů řízení	72
7.	<i>Moderační právo soudu.....</i>	74
7.1.	Důvody hodné zvláštního zřetele	76
7.2.	Případy vyloučené z aplikace moderačního práva.....	79
7.3.	Rozsah uplatnění moderačního práva soudu	80
7.4.	Moderační právo z pohledu práva na spravedlivý proces – možnost vyjádření se k eventuálnímu uplatnění moderačního práva.....	80
7.5.	Formulace nákladového výroku	83
8.	<i>Opravné prostředky proti rozhodnutí o nákladech řízení</i>	84
8.1.	Odvolání proti rozhodnutí ve věci samé v souvislosti s náklady řízení.....	84
8.2.	Odvolání proti nákladovému výroku rozhodnutí	85
8.3.	Přípustnost odvolání proti výroku o nákladech řízení v tzv. „bagatelních věcech“ ...	87
8.4.	Náklady řízení u žaloby na zmatečnost a při obnově řízení.....	89
8.5.	Náklady řízení před Nejvyšším soudem.....	90
8.5.1.	Náklady dovolacího řízení.....	90
8.5.2.	Přípustnost dovolání proti rozhodnutí o nákladech řízení	91
8.5.3.	Úloha Nejvyššího soudu při výkladu práva ve vztahu k nákladům řízení.....	91
8.6.	Náklady řízení před Ústavním soudem	92
9.	<i>Případy z rozhodovací praxe soudů</i>	94
9.1.	Jednoduchost určitého druhu sporů	94
9.2.	Odvolání jednoho ze společníků do rozhodnutí o nákladech řízení.....	97
9.3.	Náhrada nákladů řízení v případě zastoupení tzv. „podnikovým právníkem“	99
9.4.	Náklady řízení v případě zrušení rozhodnutí a vrácení věci k dalšímu řízení	101

10.	<i>Náklady v nesporném řízení</i>	103
10.1.	Náhrada nákladů v nesporném řízení.....	103
10.2.	Osvobození některých nesporných řízení od soudních poplatků	105
10.3.	Náklady řízení o způsobilosti k právním úkonům	105
11.	<i>Náklady výkonu rozhodnutí a náklady exekuce</i>	107
11.1.	Náklady výkonu rozhodnutí.....	107
11.2.	Náklady exekuce.....	108
11.2.1.	Právní úprava	108
11.2.2.	Náklady exekutora.....	109
11.2.3.	Náklady exekuce v případě zastavení řízení pro nedostatek majetku povinného	110
12.	<i>Závěr</i>	114
13.	<i>Resume</i>	120
14.	<i>Použitá literatura</i>	123
14.1.	Odborné publikace.....	123
14.2.	Články v odborných časopisech.....	123
14.3.	Judikatura	125
14.4.	Internetové zdroje	129
14.5.	Diplomové a rigorózní práce.....	130
	<i>Seznam klíčových slov:</i>	131

Abstrakt

Cílem rigorózní práce je shrnutí problematiky nákladů civilního soudního řízení, především sporného, vyústující v návržení možných řešení pro zlepšení procesního rozhodování soudů. Pozornost je věnována především právně – teoretickým východiskům institutu nákladů řízení, právní úpravě nákladů řízení a rozhodovací praxi soudů zahrnující konkrétní případy z rozhodovací praxe soudů všech stupňů soudní soustavy. Práce se zabývá základními zásadami, které provází rozhodování o nákladech řízení, náhradou nákladů řízení zahrnující i náhradu nákladů státu, a to i v kontextu bezplatné právní pomoci včetně exkurzu do právní úpravy bezplatné právní pomoci ve Spolkové republice Německo a ve Slovenské republice. Popsán je proces vzniku soudního rozhodnutí o nákladech řízení, stanovení jejich výše, možná aplikace moderačního práva soudu a uplatnění opravných prostředků. Ač je práce věnována hlavně nákladům sporného řízení, nebyly opomenuty ani náklady nesporného řízení, náklady výkonu rozhodnutí a náklady exekuce.

Abstract

The object of this thesis is to capture the issue of court decisions on costs of civil proceeding. The purpose of the work is to take possible solutions whose application could lead to subsequent improvement of courts' decisions on costs and simplifying the decision making process. Furthermore, legislation in the Czech Republic is being analyzed. Apart from that, the thesis deals itself with the basic principles of decisions on the costs supported by case law which can be applied in judicial practice. Attention is also focused on theoretical questions of costs - the types of costs, the issue of legal fees, compensation of costs, decision making process, procedural economy and the bill of costs. Apart from that the subject of my interest are specific cases from practice courts, which are legally interesting or controversial. In addition to that, I pursue the field of legal aid, which is compared with its equivalents in the Federal Republic of Germany and Slovak Republic.

1. Úvod

Mnozí občané České republiky jsou postaveni před náročnou volbu. Zvažují, zda se pokusí prosadit své, podle vlastního mínění oprávněné, nároky soudní cestou a budou tak riskovat vynaložení značných částek za právní zástupce, znalce a další soudní výlohy, nebo zda vzhledem k riziku marně vynaložených nákladů od uplatňování těchto nároků raději upustí. Náklady řízení dnes znamenají tak vysokou finanční zátěž, že některým skupinám občanům fakticky znemožňují přístup k soudům. Výrok soudu o nákladech řízení sice nemá právně takový význam jako výrok ve věci samé, může mít však pro samotné účastníky dalekosáhlejší následky. V současné době se množí případy, kdy předmětem řízení jsou stokorunové částky, ale náklady řízení se pohybují v částkách v řádech tisíců. Odvolací námitkou účastníků do výroku o náhradě nákladů řízení pak stále častěji bývá skutečnost, že výše nákladů řízení je nepoměrně vysoká vzhledem k částce, která je předmětem řízení. Výjimkou nejsou ani odvolání označující náklady řízení za nemravné.

Výrok o nákladech řízení, který je nezbytnou součástí rozhodnutí v občanském soudním řízení, je zároveň výrokem, který bývá často napadán a je pak sám předmětem odvolacího řízení. Některé otázky týkající se rozhodování o nákladech řízení dosud nebyly jednoznačně zodpovězeny a samotný výrok o nich se může lišit rozhodnutí od rozhodnutí, ač se často jedná o prakticky totožné případy. I v rámci téhož nalézacího či odvolacího soudu, senát od senátu, soudce od soudce, se vyskytují rozdílné názory, jak procesně řešit konkrétní situace, kdy výsledek může být sázkou do loterie, neboť rozhodnutí se liší podle toho, který soudce nebo senát danou věc zrovna vyřizuje. Stoprocentní názorová shoda nepanuje ani mezi soudy prvního a druhého stupně, kdy v odvolacím řízení může dojít ke změně rozhodnutí a účastník je poté v konečném důsledku poškozen za to, že každý ze soudů různého stupně zastává jiný právní názor a díky odlišnému názoru soudu prvního stupně je povinen hradit ještě náklady odvolacího řízení.

I když je rozhodování o nákladech řízení pro soudy každodenní rutinou, kvalita rozhodování není vždy na takové úrovni, jak by se dalo předkládat i s ohledem na odborné požadavky, které jsou na soudce a další zaměstnance, kteří se na rozhodování soudů podílí, kladeny. Pravdou je, že odborné literatury, která by se do hloubky a uceleně zabývala náklady řízení a konkrétními procesními situacemi, které mohou při rozhodování o nákladech řízení nastat, bylo vydáno poskromnu. Neexistují ani metodické pomůcky, které by mohly zejména začínajícím soudcům jejich práci v tomto ohledu ulehčit. Rozhodování o nákladech řízení sice nelze řešit nějakým univerzálním postupem, ale naopak případ od případu, troufám si však

tvrdit, že jakýsi návod by řada soudců i ostatních zaměstnanců soudů uvítala. Naopak judikatura je, co se týče nákladů řízení, poměrně bohatá, její hlubší znalost je však spíše výjimkou. I proto byla judikatura soudů nepostradatelným a významným zdrojem při psaní této práce.

Problematika nákladů řízení je obecně vnímána jako okrajová a objevují se tendence ji podceňovat. Soudce je často tak zaměstnán rozhodováním ve věci samé, že na precizaci rozhodnutí o nákladech řízení již nemá kapacitu. Výsledkem je pak množství odvolání směřujících výhradně do nákladů řízení, kdy na chybu soudu doplatí účastníci, protože ke konečné sumě soudních výloh přibudou ještě náklady odvolacího řízení.

Jelikož jsem při psaní této práce pracovala zejména s judikaturou, ráda bych hned na úvod připomněla, že i Ústavní soud¹ v otázce náhrady nákladů řízení zdůrazňuje, že i rozhodování o nákladech řízení nesmí být jen mechanickým posuzováním výsledků sporu bez komplexního zhodnocení rozhodnutí v meritu věci. Rozhodnutí o náhradě nákladů řízení má být zřejmým a logickým ukončením celého soudního řízení. Ač Ústavní soud vnímá problematiku nákladů řízení ve vztahu k předmětu řízení před obecnými soudy jako zásadně podružnou, připouští, že v případech extrémního vybočení z pravidel upravujících řízení může nabýt ústavně právní dimenze například pokud zjistí, že došlo k porušení práva na spravedlivý proces nebo že bylo zasaženo i jiné základní právo, třeba právo na rovnost účastníků řízení. Dalo by se tedy shrnout, že i když rozhodování o nákladech řízení nedosahuje významu rozhodnutí ve věci samé, nemělo by být jen pouhým výsledkem početní operace, ale mělo by odrážet průběh, důležité okolnosti a výsledek celého soudního řízení.

V této práci jsme se pokusila komplexně uchopit náklady řízení v rozhodovací praxi soudů. Z pochopitelných důvodů nelze v rigorózní práci popsat celou problematiku vyčerpávajícím způsobem. Některá dílčí témata mne zaujala více a věnovala jsem jim hlubší pozornost, jinými jsem se zabývala spíše okrajově.

Předmětem mého zájmu byly zejména náklady řízení sporného a jejich úprava občanským soudním řádem v konkrétních procesních situacích. Dále jsem se hlouběji věnovala odměňování advokátů, neboť tato položka bývá na závěrečném účtu soudního řízení nejnákladnější a může vymrštít výslednou částku odpovídající nákladům řízení do závratných výšin. Za další zajímavé téma považuji moderační právo soudu, které bývá v rozhodovací praxi soudů mnohdy využíváno jako všelék podávaný v komplikovaných

¹ Např. Nález Ústavní soudu ze dne 7. srpna 2007, sp. zn. I. ÚS 800/06, Nález Ústavní soudu ze dne 12. prosince 2007, sp. zn. I. ÚS 1531/07

procesních situacích. Za neméně zajímavé téma považuji bezplatnou právní pomoc v civilních věcech v České republice. Právní řád České republiky je totiž natolik složitý a mnoha ohledech nedokonalý, že pro laickou veřejnou je téměř nemožné se v něm bez kvalitní právní pomoci zorientovat. Tato právní pomoc, zejména má-li být kvalitní, není zrovna levnou záležitostí. Pro účastníky civilního řízení, kteří nedisponují dostatečnými prostředky, může tak být přístup k soudům bez bezplatné právní pomoci značně omezený a šance na úspěch mizivá. Pro srovnání jsem použila úpravu bezplatné právní pomoci v sousedním Německu a Slovensku. Předmětem práce je dále rozbor konkrétních situací, které jsou z mého pohledu procesně zajímavé či sporné.

Naopak nákladům nesporného řízení, nákladům exekuce a výkonu rozhodnutí jsem se věnovala spíše pro úplnost a jejich úpravu jsem pouze nastínila, ač rozhodování o nákladech exekuce v případě zastavení řízení pro nemajetnost povinného také není bez zajímavosti.

Jako praktické případy jsem uvedla zejména takové, se kterými se setkala jako asistentka soudce na Krajském soudě v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci. Z toho důvodu nelze některé závěry zcela zobecnit, protože praxe jiných soudů může být odlišná. Tím, že jsem se mohla podílet na rozhodovací činnosti odvolacího soudu, se mi naskytla možnost seznámit se i s prací soudů okresních, které spadají do správního obvodu Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci.

Cílem této práce je pak shrnout problematiku rozhodování nákladů řízení v soudní praxi a pokusit se navrhnout řešení problémů, které v průběhu soudního řízení nastávají a na základě toho vyvodit poznatky, které by mohly přispět ke zlepšení právní úpravy i soudní praxe tohoto institutu.

2. Úvod do problematiky nákladů řízení

Soudy patří mezi státní instituce, náklady spojené s jejich činností tudíž nese stát. Od těchto nákladů je však nutné odlišit ty náklady, které vzniknou účastníkům řízení, když prostřednictvím soudu uplatňují svá práva a hájí oprávněné zájmy. Takto vzniklé náklady si účastníci musí hradit sami s tím, že pokud se jeden z nich u soudu domůže svých práv, budou mu vynaložené náklady uhrazeny. Naproti tomu ten, který právo porušil nebo ohrozil či se bezdůvodně domáhal soudní ochrany, má povinnost náklady uhradit. Konečné rozvržení nákladů sporného řízení se pak odvíjí od rozhodnutí ve věci samé podle toho, který z účastníků měl ve věci úspěch.

2.1. Náklady obecné a náklady zvláštní

Civilní soudní řízení je vždy spojeno s výdaji různé povahy. Náklady nezbytné pro činnost soudní soustavy, tzv. obecné či všeobecné náklady, nese stát a jsou hrazeny ze státního rozpočtu². Stát tímto způsobem realizuje existenci soudní moci a zabezpečuje tak výkon soudnictví jako jednu ze svých funkcí směřující k naplnění práva jednotlivců na soudní ochranu.

Každé jednotlivé soudní řízení je pak spojeno i s náklady zvláštními, náklady konkrétního řízení. Stát tyto náklady zásadně nenese, jsou je nuceni vynaložit sami účastníci řízení, popřípadě další osoby. Každý účastník řízení, a to i ten, jenž byl donucen vlivem protiprávního jednání jiného bránit svá ohrožená či porušená práva, musí vynaložit určité výdaje s řízením spojené. Tyto náklady vznikají tedy přímo účastníkům řízení, ale mohou vznikat i dalším osobám zúčastněným na řízení a státu. Neznamena to ale, že takto vynaložené výdaje nemohou být tomu, kdo je vynaložil, nahrazeny³.

2.2. Povinnost platit a povinnost hradit náklady řízení

Náklady vznikají účastníkům průběžně od počátku řízení, využije-li účastník služeb advokáta, vznikají již před jeho zahájením. Tyto náklady musí nést každý účastník prozatím sám, bez ohledu na výsledek případného soudního sporu. Z tohoto důvodu procesní právo rozlišuje mezi povinností platit náklady řízení a povinností hradit náklady řízení. Povinnost platit náklady řízení směřuje k povinnosti vynaložit je, jakmile vzniknou, aniž by bylo

² Jde především o náklady na stavbu a provoz soudní budovy, platy soudců a pracovníků soudů atd.

³ WINTEROVÁ, Alena a kol., *Civilní právo procesní : vysokoškolská učebnice*, 4. aktualiz. vyd., Praha : Linde, 2006, ISBN 80-7201-595-8, str. 325.

podstatné, jaký bude výsledek. Tato zásada je primární, ovládána zásadou zájmovou. Jednotlivé úkony dle této zásady platí ten, kdo onen procesní úkon činí či ten, v jehož zájmu nebo z jehož podnětu se úkon činí. Povinnost hradit náklady řízení zase představuje povinnost nahradit jinému, co už na nákladech řízení zaplatil. Tato povinnost je pak sekundární a ve sporném řízení se řídí zásadou úspěchu ve věci. Dále rozlišujeme zásadu zavinění, a to u takových nákladů, které by při řádném průběhu řízení nevznikly. V tomto případě, pak je povinen náklady hradit ten, kdo je zavinil.⁴

2.3. Funkce nákladů řízení

Přístup k soudnímu řízení bez nutnosti jakýchkoli výdajů s sebou nese riziko jeho zneužívání, a proti takovým případům působí právní úprava nákladů preventivně. Institut nákladů řízení, který je ovládán zejména zásadou úspěchu ve věci, plní tak v soudním řízení preventivní funkci, a to v tom směru, že odrazuje účastníky od bezdůvodného zahajování soudních sporů a zároveň vyvíjí tlak na sporné strany, aby se dohodly mimosoudně.

Možná je i úvaha nákladů řízení jakožto procesní sankce, tedy jako nepříznivého následku porušení či ohrožení práva jiného subjektu, který se úspěšně domohl soudní ochrany. Sankčnost nákladů řízení spočívá v tom, že účastník řízení, který svým protiprávním jednáním (např. porušením povinností vyplývajících ze smlouvy) zapříčinil, že druhá strana musí bránit svá práva soudní cestou, ponese povinnost nahradit náklady řízení, které takto vzniknou.

Zde je nutné podotknout, že soudní ochrana práv však musí být spojena s náklady přiměřenými, neboť státní moc je povinna každému zajistit právo na soudní ochranu ve smyslu ustanovení ústavního zákona č. 2/1993, Sb., Listiny základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Listina základních práv a svobod“). Proto v případech, kdy by vynaložení nákladů řízení mělo znamenat překážku k soudní ochraně práv a oprávněných zájmů, zakotvuje právo několik možností, jak tuto situaci řešit. Jedná se např. o možnost osvobození od soudního poplatku při splnění zákonem stanovených podmínek, popřípadě o zastoupení účastníka ustanoveným advokátem.⁵

⁴ SCHELLEOVÁ, I., *Náklady civilního soudního řízení*. Obchodní právo : časopis pro obchodně právní praxi, Praha, Prospektrum. ISSN 1211-8278, 1997, vol. 6, no. 7-8, s. 34-49.

⁵ Viz dokument Obchodní právo dostupný na :<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/orientace-v-pravnich-ukonech/obchodni-pravo-opu/1000818/46131/>, přístup dne 1. 7. 2009

2.4. Zásada hospodárnosti občanského soudního řízení

Zásada hospodárnosti nebo též zásada procesní ekonomie je jednou ze základních zásad civilního procesu, uplatňuje se tudíž i při rozhodování o nákladech řízení. V zákoně č. 99/1963 Sb., občanském soudním řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o.s.ř.“ nebo „občanský soudní řád“) je tato zásada zakotvena v § 6 o.s.ř., dle něhož v řízení postupuje soud v součinnosti se všemi účastníky řízení tak, aby ochrana práv byla rychlá a účinná a aby skutečnosti, které jsou mezi účastníky sporné, byly spolehlivě zjištěny. V souladu s touto zásadou by měl soud při řízení postupovat tak, aby byly náklady řízení i zátěž pro účastníky co možná minimální a zároveň, aby nebyl zmařen samotný účel řízení.⁶

Zásada hospodárnosti řízení se neprojevuje pouze směrem účastníkům řízení a jejich nákladům. Hospodárně by mělo být nakládáno s prací samotného soudu a jeho zaměstnanců, a to zejména z hlediska času, kdy soud by měl rozhodnout o dané věci v co možná nejkratším časovém horizontu s ohledem na faktickou výši nákladů řízení. Samotní soudci disponují řadou prostředků, jak mohou tuto zásadu v praxi uplatnit. Jedná se např. o možnost vydání rozsudku pro uznání či pro zmeškání, o možnost vydání rozhodnutí v podobě platebního rozkazu, o možnost ustanovení opatrovníka, je-li účastník po delší dobu neznámého pobytu.

Konkrétním projevem této zásady v občanském soudním řízení je například institut koncentrace řízení, který byl ještě posílen souhrnnou novelou o.s.ř. účinnou od 1. 7. 2009.⁷ Do nabytí účinnosti této novely úprava koncentrace řízení obecně spočívá ve vytvoření časového prostoru účastníkům řízení, ve kterém musí splnit povinnost tvrzení a povinnost důkazní. Časové omezení bylo zpravidla dáno skončením prvního jednání ve věci. Věcné omezení pak bylo dáno zákonným výčtem věcí, ve kterých se uplatňuje vysoký společenský zájem na efektivním a rychlém řízení a vydání rozhodnutí. To se týkalo tzv. zákonné koncentrace řízení. Jiným druhem koncentrace byla koncentrace vhodná. Ta přicházela v úvahu i ve všech ostatních sporných věcech. Byla přitom vázána na rozhodnutí soudu, podmíněně návrhem účastníka řízení. Takový návrh účastníka však přicházel v úvahu pouze v řízení, kdy druhý účastník byl nečinný, např. nevyličil všechny rozhodující skutečnosti nebo neoznačil potřebné důkazy. V návaznosti na nově zavedený institut přípravného jednání

⁶ Definice zásady hospodárnosti řízení viz. např. www.wikipedia.cz

⁷ zákon č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

zákonodárce přistoupil k pochopitelnému kroku. Koncentrace vhodná byla jako neefektivní zcela zrušena, zatímco zákonná koncentrace řízení byla nejen zachována, ale bude nadále věcně zcela neomezena. Co se týká jejího časového omezení, novela rozlišuje mezi věcmi, v nichž byla provedena příprava jednání a věcmi, kdy přípravné jednání provedeno nebylo. Pokud přípravné jednání proběhlo, je rozhodným časovým okamžikem pro uplatnění povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní skončení přípravného jednání nebo uplynutí náhradní lhůty. Neproběhlo-li přípravné jednání, časovým okamžikem je pak skončení prvního jednání nebo uplynutí náhradní lhůty. Možnost přihlídnout k později uvedeným skutečnostem a označeným důkazům se vztahuje na případy, kdy půjde o skutečnosti nebo důkazy, jimiž má být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků, které nastaly po přípravném jednání, nebo které účastník nemohl bez své viny včas uvést, jakož i o skutečnosti nebo důkazy, které účastníci uvedli poté, co byl některý z nich vyzván k doplnění rozhodujících skutečností poté, co předseda senátu vyzve účastníka k doplnění vylíčení rozhodných skutečností, má-li za to, že věc lze posoudit jinak než podle účastníkovra právního názoru.⁸

Zásada procesní ekonomie se beze zbytku uplatňuje i při vybírání soudních poplatků. Z této zásady a účelu zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o soudních poplatcích“) vyplývá, že v těch případech, kdy zákon o soudních poplatcích podmiňuje provedení občanského soudního řízení zaplacením soudního poplatku, musí být po zahájení řízení nejprve vyřešen právní vztah mezi navrhovatelem jako poplatníkem a státem. Teprve až poplatník svou povinnost vůči státu splní a zcela zaplatí soudní poplatek, doručí soud žalobu ostatním účastníkům řízení a předseda senátu začne činit další úkony směřující k přípravě jednání. Pokud však poplatník svou povinnost vůči státu nesplní, bylo by v rozporu se zásadou hospodárnosti řízení i se smyslem a cíli předpisů o soudních poplatcích, aby soud doručoval ostatním účastníkům řízení žalobu, popřípadě činil vůči nim další úkony, včetně doručení usnesení o zastavení řízení. Ostatní účastníci řízení totiž nejsou účastníky zmíněného právního vztahu mezi navrhovatelem jako poplatníkem a státem. Nedoručením žaloby ani usnesení o zastavení takového řízení není porušena zásada rovnosti účastníků řízení, neboť tento účastník nebyl jakkoli dotčen a nemůže v důsledku toho utrpět újmu.⁹

⁸ JANADUS, K., ODRÁČKOVÁ, M., *Přípravné jednání a koncentrace řízení po novele OSŘ a jejich důsledky pro některé další procesní instituty*, dostupné <http://www.epravo.cz/top/clanky/pripravne-jednani-a-koncentrace-řízení-po-novele-osr-a-jejich-dusledky-pro-nektere-dalsi-procesni-instituty-56095.html>, přístup dne 28. 7. 2010

⁹ Viz. stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.9.1988 sp. zn. Cpj 257/87, uveřejněno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS pod č. R 2/1989

Ač se jedná o zásadu základní, přesto se jí v rozhodovací praxi soudů často nedaří aplikovat a náklady řízení pak překračují přínos, který představuje úspěch účastníka ve věci. Finanční a časovou náročnost soudního řízení se stále nedaří uspokojivě eliminovat, i když byla za tímto účelem podniknuta řada opatření, např. došlo k posílení pravomoci vyšších soudních úředníků, byl zaveden institut asistentů soudců, byly vytvořeny tzv. mini teamy, zároveň dochází k neustálému zdokonalování technických prostředků k ulehčení práce soudního aparátu atp. Klíčovým nástrojem hospodárnosti soudního řízení však zůstává vysoká odbornost a kvalifikovanost soudního aparátu a tlak na zvyšování kvality soudního rozhodování.

2.5. Druhy nákladů řízení

Konkrétní náklady řízení v § 137 o.s.ř. jsou uvedeny jen příkladmo. Ve smyslu § 142 odst. 1 o.s.ř. soud přiznává náhradu nákladů potřebných k účelu uplatňování práva nebo bránění práva proti neúspěšnému účastníkovi. Za takové nutné náklady je třeba považovat všechno, co by účastník řízení byl býval nemusel vynaložit, kdyby toto řízení nebylo zahájeno. Souvislost vzniku těchto nákladů s určitým řízením musí pak prokázat ten, kdo se domáhá jejich náhrady.¹⁰

Tyto náklady je možné rozdělit do tří skupin – hotové výdaje a ušlý zisk, soudní poplatek a další náklady.¹¹

2.5.1. Hotové výdaje a ušlý zisk

Hotové výdaje tvoří zejména výdaje spojené s doručováním podání k soudu, tedy poštovné, dále pak jízdné, stravné a nocležné, popřípadě výdaje průvodce doprovázejícího např. osobu tělesně postiženou. Podrobnosti o těchto nákladech upravuje vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „jednacím řád“). Jízdné náleží pouze účastníkovi, který nebydlí ani nepracuje v místě konání řízení, nebo pokud je předvolán z místa, kde se dočasně zdržuje. Rozsah tohoto nároku předpokládá, že se hradí skutečné, účelné a hospodárné cestovní výdaje. Výše nákladů na stravné a nocležné se provede podle zvláštních předpisů.

¹⁰ Viz usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 12. 1996, sp. zn. 5 Cmo 228/96

¹¹ SCHELLEOVÁ, I., *Náklady civilního soudního řízení*, Obchodní právo : časopis pro obchodně právní praxi, Praha, Prospektrum. ISSN 1211-8278, 1997, vol. 6, no. 7-8, s. 34-49.

Mezi náklady řízení patří vedle hotových výdajů rovněž výdělek ušlý účastníku v souvislosti s účastí na soudním řízení, totéž platí i pro jeho zákonného zástupce, popřípadě průvodce. Náhradu za ztrátu na výdělku účastníka, který je v pracovním nebo obdobném poměru, představuje průměrný čistý výdělek. Výši průměrného čistého měsíčního výdělku prokazuje účastník potvrzením zaměstnavatele, jde-li o osobu samostatně výdělečně činnou, je pro náhradu rozhodující částka vypočtená ze základu daně z příjmu fyzických osob dělená příslušným počtem hodin v roce. Jestliže nelze takto prokazatelně zjistit daňový základ, jednacím řádem stanoví částky těchto náhrad. Stejnými pravidly se řídí i určení výše ušlého výdělku zákonného zástupce, je-li jím účastník v řízení zastoupen¹².

2.5.2. Soudní poplatek

Ohledně soudních poplatků je zřejmé, že civilní řízení je zpoplatněno. Soudní poplatky se vybírají za jednotlivé úkony nebo za řízení, která jsou soudy prováděna na návrh a za úkony správy soudů. Platnou právní úpravu nalezneme v zákoně č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, jehož příloha obsahuje sazebník soudních poplatků. Soudní poplatky musí zásadně platit každý účastník, v určitých případech je však možné účastníka od soudních poplatků osvobodit. Osvobození může být věcné, osobní a individuální. Věcné osvobození znamená, že určité řízení poplatku vůbec nepodléhá. To se vztahuje k různým druhům řízení nesporného. Osobní osvobození zase znamená, že jsou od poplatku osvobozeny jen určité subjekty, přičemž samo řízení osvobozeno není, takže podle výsledku řízení bude popřípadě povinen zaplatit soudní poplatek druhý z účastníků. Individuální osvobození pak spočívá v tom, že na návrh může předseda senátu přiznat účastníkovi zcela nebo zčásti osvobození od soudních poplatků, odůvodňují-li to poměry účastníka a nejde-li o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva¹³. Podrobně se budu soudním poplatkům věnovat v následující kapitole.

¹² WINTEROVÁ, A. a kol., *Civilní právo procesní : vysokoškolská učebnice*, 4. aktualiz. vyd., Praha : Linde, 2006, ISBN 80-7201-595-8, str. 327, 331.

¹³ SCHELLEOVÁ, I., *Náklady civilního soudního řízení*, *Obchodní právo: časopis pro obchodně právní praxi*, Praha, Prospektrum, ISSN 1211-8278, 1997, vol. 6, no. 7-8, s. 34-49

2.5.3. Další náklady

Mezi další náklady řízení bychom mohli zařadit náklady důkazů – především svědečné a znalečné, tlumočné, náklady třetích osob, odměna notáře jako soudního komisaře a konečně odměna za zastupování a náhrada za daň z přidané hodnoty.¹⁴

a) Náklady důkazů

Náklady důkazů jsou spojeny s faktem, že provádění důkazů v řízení vždy obnáší určité výdaje. Nejobvyklejšími pak jsou svědecké výslechy, znalecké posudky, listinné důkazy a další.

Svědkoví náležejí náhrada hotových výdajů a ušlého výdělku, tedy svědečné. Tyto výdaje totiž musel svědek vynaložit v souvislosti s podáním svědectví. Nemůže-li svědek pro účast na soudním řízení konat práci, poskytne mu jeho zaměstnavatel pracovní volno bez náhrady mzdy. Hotové výdaje opět představuje zejména nocležné, cestovné a stravné. Pro rozsah náhrady a výpočet její konkrétní výše platí stejná pravidla jako při výpočtu těchto náhrad v případě účastníků řízení.¹⁵

Znalcům pak přísluší tzv. znalečné. To se sestává z odměny za podaný posudek a z náhrady nákladů, které znalec účelně vynaložil v souvislosti se znaleckým posudkem. Výše znalečného je stanovena zvláštním právním předpisem.¹⁶

Soud může také uložit účastníkovi povinnost složit zálohu na náklady důkazů. Lze-li očekávat náklady důkazu, který účastník navrhl nebo který soud nařídil ke skutečným jím tvrzeným nebo v jeho zájmu, je tomuto účastníku uloženo, aby před provedením důkazu složil zálohu dle předpokládané výše nákladů. Neučiní-li tak, nelze důkaz navržený účastníkem provést. O tom však musí být účastník poučen. Toto neplatí v případě, že se jedná o účastníka osvobozeného od soudních poplatků.¹⁷

b) Tlumočné

Analogické náhrady jako znalci náležejí i tlumočnickovi. Potřeba tlumočnicka v řízení může být spojena jednak s právem jednat před soudem ve své mateřštině, kdy hradí náklady stát nebo s prováděním důkazů, pak platí pro placení nákladů tlumočnicka totéž, co v případě znalců.

¹⁴ SCHELLEOVÁ, I., *Náklady civilního soudního řízení*, Obchodní právo: časopis pro obchodně právní praxi, Praha, Prospektrum, ISSN 1211-8278, 1997, vol. 6, no. 7-8, s. 34-49

¹⁵ WINTEROVÁ, A. a kol., *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*, 4. aktualiz. vyd., Praha : Linde, 2006, ISBN 80-7201-595-8, str. 331- 332.

¹⁶ Zákon č. 36/1967 Sb. o znalcích a tlumočnických a vyhl. č. 37/1967 Sb. k provedení zákona o znalcích a tlumočnických.

¹⁷ Viz. § 141 o.s.ř.

c) **Náklady třetích osob**

V souvislosti s dokazováním může být určitá procesní povinnost uložena třetím osobám. Nejčastěji jde povinnost předložit určitou věc či listinu za účelem provedení důkazu, tzv. ediční povinnost. Může jít také o povinnost dostavit se ke znalci. Těmto třetím osobám rovněž náleží náhrada analogicky jako svědkům¹⁸.

d) **Odměna notáře jako soudního komisaře**

Stanovení odměny se zde týká řízení o dědictví, kdy notář koná úkony jako soudní komisař. Výše jeho odměny se řídí zvláštním předpisem¹⁹ a odvíjí se od výše zůstavitelova majetku, kdy se určuje procentní sazbou. Notáři jako soudnímu komisaři rovněž náleží náhrada jeho hotových výdajů. Soud pak svým rozhodnutím určí povinnost k náhradě odměny a hotových výdajů dědicům, případně státu.

e) **Odměna za zastupování a náhrada za daň z přidané hodnoty**

Odměna za zastupování je součástí nákladů řízení, jen je-li zástupcem advokát, notář nebo patentový zástupce. Tato odměna je stanovena zvláštními právními předpisy²⁰. Vedle odměny za zastupování náleží zástupci náhrada hotových výdajů a náhrada za promeškaný čas. Odměna za zastupování poskytnutá zmocněncům (§ 27 o.s.ř.) k nákladům řízení nepatří ani tehdy, je-li zástupcem daňový poradce, odborová organizace, Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí atd..

Zastupuje-li účastníka advokát, notář nebo patentový zástupce, je součástí náhrady nákladů řízení i částka odpovídající dani z přidané hodnoty. Je tomu tak ale pouze za předpokladu, že zástupce, popřípadě právnická osoba v rámci níž zástupce svou činnost vykonává, je plátcem daně z přidané hodnoty. Tuto skutečnost prokazuje předložením potvrzení o registraci plátce daně z přidané hodnoty vydaným příslušným správcem daně. Základem pro určení této náhrady je vždy odměna a náhrady, které jsou zástupci přiznány soudem.²¹

K nákladům za zastoupení účastníka řízení advokátem se ještě vrátím, neboť právě tato položka patří při konečném vyčíslení nákladů řízení mezi nejtýpicetější a často zároveň mezi nejnákladnější.

¹⁸ BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., *Občanský soudní řád: komentář*, díl I., Praha : C.H. Beck, 2006, ISBN 80-7179-378-7, str. 643

¹⁹ Vyhláška č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů a správců dědictví, ve znění pozdějších předpisů,

²⁰ Vyhláška č. 484/2000 Sb., kterou se stanoví výše odměny za zastupování účastníka advokátem nebo notářem při rozhodování o náhradě nákladů v občanském soudním řízení, ve výjimečných případech se odměna určí dle vyhlášky 177/1996 Sb. advokátní tarif, ve znění pozdějších předpisů

²¹ BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., *Občanský soudní řád: komentář*, díl I., Praha : C.H. Beck, 2006, ISBN 80-7179-378-7, 633-634

3. Právní úprava nákladů řízení

Těžiště právní úpravy nákladů řízení bezpochyby spočívá v ustanoveních zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů. Pro rozhodování soudů o nákladech řízení jsou však významné i další předpisy, které odráží nákladový výrok rozhodnutí soudu, zejména co se týče výše nákladů řízení. Samotná výše nákladů řízení, které musí ten či onen účastník řízení druhému nahradit, představuje skutečnost, která účastníky řízení, k nimž je nákladový výrok směřován, nejvíce zajímá.

Kromě občanského soudního řádu je nutné vzít v úvahu další předpisy, většina těchto předpisů je na různých místech práce zmíněna, pro přehlednost však uvádím jejich výčet:

- zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů,
- vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „advokátní tarif“ nebo „vyhl. č. 177/1996 Sb.“),
- vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb., kterou se stanoví paušální sazby výše odměny za zastupování účastníka advokátem nebo notářem při rozhodování o náhradě nákladů v občanském soudním řízení a kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „vyhl. č. 484/2000 Sb.“, nebo „paušální vyhláška“),
- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákoník práce“),
- zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o advokacii“),
- zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů,
- vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů,
- vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů a správců dědictví, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 417/2004 Sb., o patentových zástupcích a o změně zákona o opatřeních na ochranu průmyslového vlastnictví, ve znění pozdějších předpisů,

- vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů,
- vyhláška Ministerstva financí č. 72/1993 Sb., o osvobození na úseku soudních poplatků, ve znění pozdějších předpisů,
- vyhláška Ministerstva financí č. 5/1999 Sb., o osvobození některých druhů poplatných úkonů od soudních poplatků v důsledku přírodních živelních pohrom, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů.

Pokrýt právní úpravu nákladů řízení v počátku práce pak poskytuje prostor se k některým důležitým bodům vrátit a důkladně se na jejich rozbor zaměřit.

3.1. Právní úprava nákladů řízení dle občanského soudního řádu

V následujících řádcích se stručně zmíním o úpravě nákladů řízení, jak ji zakotvuje občanský soudní řád. Důkladný rozbor konkrétních aspektů tohoto právního institutu je pak předmětem dalších kapitol, podrobněji se tak budu věnovat pouze ustanovením, o kterých se již v průběhu práce nebudu dále zmiňovat.

Náklady řízení jsou v občanském soudním řádu upraveny v Části třetí, Hlavě třetí, v ustanoveních § 137 - § 151a. Tato úprava se přiměřeně použije i pro odvolací řízení (§ 224 odst. 1 o.s.ř.) a řízení vykonávací (254 odst. 1, § 270 odst. 4 o.s.ř.).

3.1.1. Druhy nákladů řízení

Úpravu nákladů řízení v o.s.ř. uvozuje demonstrativní výčet těch výdajů, které zákon za náklady řízení považuje a za jakých podmínek. Současně stanoví podrobnosti k jejich uplatnění a náhradě²².

3.1.2. Placení nákladů řízení

V následujících ustanoveních § 140 a § 141 o.s.ř. se odráží primární povinnost platit náklady řízení, jak o ní bylo pohovořeno v předchozí kapitole. Tato povinnost je ovládána zásadou zájmovou a to tak, že povinnost platit náklady řízení má ten, kdo procesní úkon činí nebo v jehož zájmu se činí. Současně je zde stanoveno, které z nákladů, jež v průběhu řízení vznikají, platí účastníci řízení či vedlejší účastníci, a které z těchto nákladů nese stát.

²² Blíže v Kapitole 2 a subkapitole 3.3.

Samotný účastník platí náklady řízení, které vznikají jemu osobně a jeho zástupci. Má-li řízení více účastníků, kteří jsou samostatnými společníky, společné náklady platí každý z účastníků podle poměru účastenství na věci i na řízení. Pokud nelze tento poměr určit, platí je rovným dílem. Nerozluční společníci platí společné náklady solidárně.

Stát platí hotové výdaje zástupce, který byl účastníku ustanoven podle § 30 o.s.ř.. Byl-li účastníku ustanoven zástupcem advokát, platí stát nejen jeho hotové výdaje, ale i odměnu za zastupování. To platí i v případě, že byl advokát ustanoven účastníkovi jako opatrovník pro řízení, např. v řízení o způsobilosti k právním úkonům. Činnost opatrovníka pro řízení se totiž považuje za poskytování právních služeb. Za stát platí náklady příslušný soud prvního stupně.²³

Samostatně je pak upraveno placení nákladů důkazů, kde se opět promítá zásada zájmová. Jestliže soud rozhodl, že provede důkaz navržený některým z účastníků nebo důkaz, který sice žádný z účastníků nenavrh, ale jehož provedení je potřebné ke zjištění skutkového stavu nebo jehož potřeba vyšla v řízení najevo, vzniknou tím zpravidla náklady.

Soud může uložit účastníkovi povinnost složit zálohu na náklady důkazů. Lze-li očekávat náklady důkazu, který účastník navrhl nebo který soud nařídil ke skutečným jím tvrzeným nebo v jeho zájmu, je tomuto účastníku uloženo, aby před provedením důkazu složil zálohu dle předpokládané výše nákladů. Neučiní-li tak, nelze důkaz navržený účastníkem provést. O tom však musí být účastník poučen. Toto neplatí v případě, že se jedná o účastníka osvobozeného od soudních poplatků²⁴.

V ostatních případech platí náklady důkazů stát. Stát dále platí náklady spojené s tím, že účastník jedná před soudem ve své mateřštině nebo že se dorozumívá znakovou řečí. Stát má však právo, aby mu náklady, které platil, nahradili účastníci podle výsledku řízení, popřípadě svědci, znalci, tlumočníci a ti, kteří měli při dokazování nějakou povinnost, jestliže je zavinili.

3.1.3. Náhrada nákladů řízení

U náhrady nákladů řízení se uplatňuje povinnost hradit náklady řízení tedy tzv. sekundární povinnost, jak o ní bylo hovořeno výše. Nastupuje poté, co byly náklady placeny. Zejména v této povinnosti se odráží sankční role nákladů řízení. Povinnost hradit náklady představuje soudním rozhodnutím uloženou povinnost nahradit jinému náklady

²³ BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., *Občanský soudní řád: komentář*, díl I., Praha : C.H. Beck, 2006, ISBN 80-7179-378-7, str. 643-647

²⁴ Viz. § 141 o.s.ř.

řízení, které platil. Vztah mezi povinností platit náklady řízení a povinností hradit náklady řízení je pro soudní rozhodování o nákladech řízení zásadní²⁵.

Povinnost hradit náklady řízení je významně ovlivněna zásadou úspěchu ve věci a zásadou zavinění.

Zásada úspěchu ve věci je základní zásadou, která náhradu nákladů řízení ovládá. Pouze ve sporném řízení lze z jeho povahy vyvozovat úspěch či neúspěch účastníka ve věci. Zásadně proto náleží náhrada nákladů sporného řízení tomu z účastníků, který měl ve věci plný úspěch, a to proti účastníku, který naopak ve věci úspěch neměl.

Zásada zavinění se může uplatnit při rozhodování o náhradě nákladů řízení sporného i nesporného. Smyslem této zásady je sankční náhrada nákladů řízení, které by při jeho řádném průběhu nevznikly. Tuto náhradu pak soud uloží zaplatit tomu z účastníků, který jejich vznik zavinil nebo jemuž se přihodila náhoda, která je zavinila. V souladu se zásadou zavinění může být náhrada nákladů uložena jak účastníkům, tak jejich zástupcům, svědkům, znalcům a dalším, kterým byla uložena povinnost při dokazování, pokud jejich zaviněním nějaké náklady řízení vznikly. Rozsah je pro tyto případy vymezen tak, že půjde o náklady, které by byly potřebné pro účelné uplatnění práva, ale byl zmařen účel, pro něž byly vynaloženy.

Tyto zásady jsou pro rozhodování soudů o nákladech řízení natolik klíčové, že jim a skutečnostem z nich vyplývajícím bude věnována jedna z následujících kapitol, stejně tak jako náhradě nákladů státu a moderačnímu právu soudu, které umožňuje z důvodů hodných zvláštního zřetele výjimečně náhradu nákladů nepřiznat.

Samostatný režim náhrady nákladů má řízení o rozvod nebo neplatnost manželství, anebo určení, zda tu manželství je či není, dále v řízení o zrušení registrovaného partnerství, o neplatnosti registrovaného partnerství a v řízení o určení, že registrované partnerství nevzniklo. Účastníci zde nemají právo na náhradu nákladů řízení. Soud však může přiznat i náhradu těchto nákladů nebo jejich část, odůvodňují-li to okolnosti případu nebo poměry účastníka. Okolnostmi případu v řízení o rozvod manželství jsou především zjištěné příčiny rozvratu manželství, pokud se zjišťují. V řízení o zrušení registrovaného partnerství lze okolnosti případu spatřovat zejména v tom, proč partnerský vztah přestal trvat. Poměry účastníků se rozumí zejména jejich výdělkové a majetkové poměry, zdravotní stav, věk, péče o domácnost, děti apod.

²⁵ WINTEROVÁ, A. a kol., *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*, 4. aktualiz. vyd., Praha : Linde, 2006, ISBN 80-7201-595-8, str. 336.

Žádný z účastníků rovněž nemá právo na náhradu nákladů řízení podle jeho výsledku, jestliže řízení mohlo být zahájeno i bez návrhu, skončilo-li řízení smírem nebo pokud bylo zastaveno. Náhradě nákladů řízení se budu podrobněji věnovat v kapitole 4.

Nepřiznání náhrady nákladů v řízení, které mohlo být zahájeno i bez návrhu se v soudní praxi obdobně aplikuje také v těch nesporných věcech, o nichž lze řízení zahájit pouze na návrh²⁶, neboť ani v nich nelze jasně hovořit o úspěchu či neúspěchu ve věci. I zde však lze výjimečně náhradu nákladů přiznat, odůvodňují-li to okolnosti případu. Touto okolností může být výsledek řízení, tedy do jaké míry byly rozhodnutím soudu zohledněny návrhy účastníků, které byly učiněny v průběhu řízení a okolnosti, za nichž řízení začalo a které ovlivnily jeho průběh.

Dále nemá zásadně žádný z účastníků právo na náhradu nákladů řízení, skončilo-li řízení smírem. Ale i při uzavření smíru se účastníci mohou dohodnout, v jakém rozsahu si nahradí náklady, které jim v průběhu řízení vznikly. Neujednají-li si nic, rozhodne soud v usnesení, kterým smír schválí, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Pokud soud smír neschválí, o nákladech řízení se logicky nerozhoduje.

V o.s.ř. je rovněž upraven postup soudu při rozhodování o náhradě nákladů řízení, které vznikly účastníkům řízení v souvislosti s nařízením předběžného opatření nebo se zajištěním důkazu soudem, notářským zápisem nebo exekutorským zápisem, a to jak v případě, že tato opatření byla učiněna před zahájením řízení, tak i v jeho průběhu.

Předběžným opatřením se provádí úprava poměrů účastníka jen prozatímně, zákon předpokládá, že poměry účastníků budou definitivně upraveny v rozhodnutí podle části třetí o.s.ř.. O náhradě nákladů vzniklých účastníkům předběžného opatření proto soud rozhoduje nikoli usnesením, kterým bylo předběžné opatření nařízeno, ale až v rozhodnutí ve věci samé.²⁷ Náhradu nákladů vzniklých v souvislosti s předběžným opatřením soud přizná tomu z účastníků, kterému v řízení ve věci samé vzniklo právo na náhradu nákladů řízení. Okolnost, v čí prospěch bylo nařízeno předběžné opatření, není rozhodná²⁸.

²⁶ Např. řízení o osvojení, řízení o úschovách, řízení o umoření listin apod.

²⁷ Výjimku tvoří předběžné opatření podle § 95 odst. 2 zákona o rodině, u něhož se nepředpokládá, že musí po jeho nařízení následovat řízení o věci samé. Náhrada nákladů tohoto předběžného opatření se proto stanoví již v usnesení, kterým bylo rozhodnuto o jeho vydání.

²⁸ BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., *Občanský soudní řád : komentář*, díl I., Praha : C.H. Beck, 2006, ISBN 80-7179-378-7, 658-659

3.1.4. Rozhodnutí o nákladech řízení

Soud rozhoduje o nákladech řízení z úřední povinnosti i bez návrhu. Rozsah náhrady nákladů je obecně vymezen tak, že musí jít o náklady potřebné k účelnému uplatňování nebo bránění práva.

Pokud bude soud rozhodovat o nákladech řízení v konečném rozhodnutí ve věci, bude výrok o nákladech řízení jedním z výroků obsažených ve výrokové části meritorního rozhodnutí. Není však vyloučeno, aby soud rozhodl o nákladech řízení samostatným rozhodnutím. Soud rozhoduje o nákladech řízení nejen při ukončení řízení, ale často i v průběhu řízení, a to např. v případě, že některého z účastníků osvobodí od soudních poplatků. Spolu s náhradou nákladů se přiznává, jak již bylo řečeno výše, i náhrada nákladů předběžného opatření a zajištění důkazů²⁹.

3.2. Právní úprava odměny za zastupování

Odměna za zastupování je součástí nákladů řízení jen v případě, pokud je zástupcem účastníka advokát nebo notář v rozsahu oprávnění podle § 3 odst. 1 písm. b) a § 3 odst. 2 a 3 notářského řádu³⁰, případně patentový zástupce ve věcech průmyslového vlastnictví. Pokud budu dále hovořit o odměňování za zastoupení, mám tím na mysli odměňování advokátů, jakožto nejtypičtějších zástupců účastníků v řízení. Odměna advokáta je totiž často určující pro stanovení konečné výše nákladů řízení. Jelikož tato odměna nebývá zrovna zanedbatelnou částkou, řada účastníků od zastupování advokátem upustí, a to i v případech, kdy se jedná o složitou věc jak skutkově tak právně, což v některých případech může vést k neúspěchu ve věci, ač by tak být nemuselo. Naproti tomu existují případy, kdy advokáti ženou účastníky, své klienty, do zjevně marných sporů a jejich působení v dané věci komplikuje a prodražuje celé řízení. Předmětem práce není hodnocení služeb poskytovaných advokáty, ale hodnocení jejich odměny, která je součástí nákladů řízení.

Výše odměny se zásadně stanoví podle sazeb stanovených paušálně pro řízení v jednom stupni, a to vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb., kterou se stanoví paušální sazby výše odměny za zastupování účastníka advokátem nebo notářem při rozhodování o náhradě nákladů v občanském soudním řízení a kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů.

²⁹ WINTEROVÁ, Alena a kol., *Civilní právo procesní : vysokoškolská učebnice*, 4. aktualiz. vyd., Praha : Linde, 2006, ISBN 80-7201-595-8, str. 341

³⁰ Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů

Ve výjimečných případech soud stanoví odměnu podle právního předpisu o mimosmluvní odměně, podle vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů. Na základě toho rozeznáváme odměnu advokáta jako smluvní, mimosmluvní a paušální.

3.2.1. Odměna smluvní a mimosmluvní a vyhláška č. 177/1996 Sb.

a) Smluvní odměna

Smluvní odměna je charakterizována jako ujednání mezi advokátem a klientem o částce, za niž bude právní služba poskytnuta. Tato částka nemusí být výslovná, postačí, je-li ujednán způsob, jakým má být tato částka určena. Obecně závazný právní předpis upravující smluvní odměnu, kterým je vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, však neuvádí bližší informace o tom, jak vysoká může taková odměna být.

Zde se však již dotýkáme článku X. Pravidel profesionální etiky a pravidel soutěže advokátů České republiky. Z uvedeného článku vyplývá, že odměna advokáta musí být přiměřená, přičemž přiměřenost odměny se posuzuje podle objektivních a subjektivních skutečností.

Objektivní skutečností je požadavek, aby odměna nebyla ve zřejmém nepoměru k hodnotě a složitosti věci. Složitost věci pak koresponduje s věcí samou a s cílem, jehož chce klient svým počínáním a počínáním advokáta dosáhnout. Tyto skutečnosti se odrážejí v předpokládaném rozsahu úkonů advokáta v dané věci.

Pokud jde o subjektivní aspekty ovlivňující výši smluvní odměny advokáta, jedná se o poměr vyjednávacích schopností a možností advokáta a klienta, o rozsah informací klienta o poměrech na trhu právních služeb, o speciální znalosti, zkušenosti, pověst a schopnosti advokáta, o povahu a dobu trvání vztahů mezi advokátem a klientem při poskytování právních služeb, o časové požadavky klienta na vyřízení věci a obtížnost a novost skutkových i právních problémů spojených s věcí a pravděpodobnost, že v důsledku převzetí věci klienta bude advokát muset odmítnout převzetí jiných věcí.³¹

V praxi bývá smluvní odměna nejčastěji určena podle časových jednotek (minutová, hodinová, týdenní, měsíční apod.). Na požádání klienta je pak advokát povinen předložit

³¹ KOVÁŘOVÁ, D., PAPEŽ, V., PREMUS, R., *Předpisy k odměňování advokátů – komentář*, Bulletin advokacie, Česká advokátní komora v Praze, Praha, 2006, ISSN 1210-6348

časovou specifikaci, z čehož vyplývá povinnost advokáta vést si podrobné záznamy o časových jednotkách, eventuelně o jednotlivých úkonech, pokud se s klientem dohodl na účtování odměny za úkony. Není také vyloučeno, aby odměna za úplné obstarání úkonů spojených se smlouvou byla stanovena procentem např. z kupní ceny. V některých případech může být i smluvní odměna určena paušálně, zvláště při dlouhodobé a opakované spolupráci mezi advokátem a klientem.

b) Mimosmluvní odměna

Nevyužijí-li advokát a jeho klient výš popsanou možnost a odměnu smluvně neupraví, uplatní se ustanovení advokátního tarifu o mimosmluvní odměně. Ustanovení o mimosmluvní odměně se dále užije pro výpočet odměny advokáta ustanoveného soudem a také ve výjimečných případech, na které dopadá § 151 odst. 2 o. s. ř., tedy odůvodňují-li to okolnosti případu. Obecně tedy ohledně mimosmluvní odměny platí, že advokátní tarif stanoví vyšší mimosmluvní odměny advokáta pro případy, že se nejedná o náhradu nákladů právního zastoupení v civilním soudním řízení přiznávanou vůči protistraně. Je-li tomu tak, pak se výše mimosmluvní odměny advokáta řídí vyhláškou č. 484/2000 Sb., tedy paušální vyhláškou. Aplikace vyhlášky č. 484/2000 Sb., kterou se stanoví paušální sazby výše odměny za zastupování účastníka advokátem nebo notářem při rozhodování o náhradě nákladů v občanském soudním řízení, má oporu v § 151 odst. 2 o.s.ř.. Toto ustanovení však zároveň umožňuje postup stanovení výše odměny advokáta podle vyhlášky č. 177/1996 Sb., ale pouze v případech, kdy to odůvodňují okolnosti případu nebo když soud uloží náklady řízení dle § 147 o.s.ř.³²

Pomyslnou základní početní jednotkou při výpočtu mimosmluvní odměny podle advokátního tarifu je odměna za jeden úkon právní služby, tato odměna se pak násobí celkovým počtem provedených úkonů. Výčet, které konkrétní služby advokáta lze za úkon právní služby považovat, nalezneme v § 11 vyhlášky. Odměna za úkon se vypočítá z tarifní hodnoty, ta je odvozena od hodnoty věci, které se týká konkrétní úkon právní služby. Pokud je uzavřena smlouva o právní pomoci na její poskytování v širším rozsahu, pak je třeba vždy zkoumat, co je předmětem konkrétního úkonu právní služby.

Vyhláška vymezuje tarifní hodnotu nejen u věcí, ale také u práv, tím rozumí jak pohledávka, tak závazek. Je tedy výslovně upravena tarifní hodnota také pro případy,

³² KOVÁŘOVÁ, D., PAPEŽ, V., PREMUS, R., *Předpisy k odměňování advokátů – komentář*, Bulletin advokacie, Česká advokátní komora v Praze, Praha, 2006, ISSN 1210-6348

kdy klient vystupuje v pozici dlužníka. Složitější je stanovení tarifní hodnoty v případě, kdy předmětem poskytované právní služby bude jiná věc než peněžité plnění. Pokud nedojde k dohodě o výši tarifní hodnoty, měla by být tarifní hodnota určena podle obvyklé ceny, která je předmětem poskytované právní služby.

Samostatně vyhláška určuje tarifní hodnotu v případech, kdy předmět, jehož se poskytovaná právní služby týká, je penězi neocenitelný nebo je zjistitelný jen s nepoměrnými obtížemi³³.

V určitých případech lze mimosmluvní odměnu zvýšit nebo snížit. Zvýšit ji lze až o trojnásobek u úkonů právní služby mimořádně obtížných, zejména je-li k nim třeba použití cizího práva nebo cizího jazyka nebo u úkonů právní služby časově náročných. O časově náročný úkon jde vždy o svátcích, víkendech, ve večerních a nočních hodinách³⁴. Časově náročný úkon je také např. úkon vykonávaný mimo dobu stanovenou jako pracovní v dané advokátní kanceláři. Až o polovinu lze zvýšit mimosmluvní odměnu při spojení dvou a více věcí, přičemž se zvyšuje mimosmluvní odměna náležející ve věci s nejvyšší tarifní hodnotou. Toto zvýšení se považuje za neetické, pokud jde o zastupování nerozlučného společenství účastníků.

Naopak odměna se snižuje, a to o 20 %, jde-li o společné úkony při zastupování dvou nebo více osob. Snížit mimosmluvní odměnu až o polovinu může advokát také na základě svého vlastního rozhodnutí. Může jít o důvody sociální, ale také o rozhodnutí obchodní taktiky nebo krátké doby trvání úkonu, jako vstřícný krok pro ceněného klienta s výhledem na další spolupráci.

Aktuální tendence vývoje právní úpravy v této oblasti se nesou ve znamení úspor v rámci resortu spravedlnosti. S účinností od 1. 1. 2011 se sazby mimosmluvní odměny za úkony právních služeb ustanoveného zástupce v občanském soudním řízení nebo ustanoveného opatrovníka v občanském soudním řízení snížily o 30 %. Zároveň platí, že sazba mimosmluvní odměny za jeden úkon právní služby ustanoveného zástupce nebo ustanoveného opatrovníka v občanském soudním řízení (po snížení) činí nejvýše 5.000 Kč.

³³ Jde například o tarifní hodnotu ve věcech péče o nezletilé, osvojení, pěstounské péče, způsobilosti k právním úkonům, přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče, ve věcech opatrovnických, věcech prohlášení za mrtvého a ve věcech nároků fyzických osob v oblasti sociálního zabezpečení, určení, zda tu je právní vztah nebo právo, určení neplatnosti právního úkonu zřízení nebo zrušení věcného břemene, osobnostních práv a pod.

³⁴ viz např. usnesení VS v Praze ze dne 20. 2. 2002, sp. zn. 8 To 12/02 nebo usnesení KS v Hradci Králové z 28. 11. 2001, sp. zn. 13 To 569/2001-394

To snížení má pozbýt platnosti dnem 1. 1. 2012.³⁵ Proti změnám advokátního tarifu, resp. snížení odměn advokátů ustanovených ex offo, ostře vystupovala zcela pochopitelně Česká advokátní komora³⁶, ale evidentně neúspěšně. Za sebe musím přiznat, že vůči tomuto opatření nemám zásadních výhrad.

c) Náhrada hotových výdajů a náhrada za promeškaný čas

Jsou-li hotové výdaje vynakládány v souvislosti s poskytováním právních služeb v rámci zastupování v řízení před soudy či jinými orgány veřejné moci, pak i náhrada hotových výdajů vynaložených advokátem tvoří součást nákladů řízení. Jedná se zejména o soudní a jiné poplatky, cestovní výdaje, poštovné, telekomunikační poplatky, znalecké posudky a odborná vyjádření, překlady, opisy a fotokopie. Pro občanské soudní řízení tak stanoví § 137 odst. 1 o.s.ř., podle nějž jsou, mimo jiné, nákladem řízení zejména hotové výdaje účastníků a jejich zástupců.

Paušální částku náhrady hotových výdajů lze sjednat buď pro všechny advokátem vynaložené hotové výdaje spojené s poskytnutím právní služby, nebo pouze pro některé z nich. Paušální částka náhrady musí být přiměřená. V případě, že byla sjednána paušální částka náhrady, nemůže advokát žádat náhradu těch hotových výdajů, o něž byla dohodnutá paušální částka překročena. Není-li žádné nebo jiné dohody mezi klientem a advokátem, pak platí, že výše náhrady výdajů na vnitrostátní poštovné, místní hovorné a přepravné bude činit 300 Kč (s účinností do 30. 8. 2006 se jednalo o částku 75 Kč) na jeden úkon právní služby. Trvá-li jednání soudního či jiného orgánu déle než dvě hodiny, pak samostatným úkonem právní pomoci je každá započatá dvouhodina účasti před soudem. Proto za každé dvě započaté hodiny jednání u soudu náleží jeden režijní paušál.³⁷

Cestovní výdaje tvoří významnou položku v rámci hotových výdajů advokáta. Vyhláška umožňuje, aby si klient s advokátem výši cestovních náhrad dohodli, zpravidla však tato možnost zůstává nevyužita a v tom případě se výše těchto náhrad řídí právními předpisy upravujícími cestovní náhrady. Náhrada za používání silničních motorových vozidel je asi tím nejpodstatnějším, co advokáta a jeho klienta v rámci cestovních náhrad může zajímat. Je

³⁵ Viz vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 399/2010, kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů

³⁶ Viz Vyjádření České advokátní komory k návrhu vyhlášky, kterou se mění vyhláška č. 177/1996 Sb., advokátní tarif, ve znění pozdějších předpisů, dostupné na http://www.cak.cz/assets/nvtarif_cak.doc, přístup dne 5. 1. 2011

³⁷ KOVÁŘOVÁ, D., PAPEŽ, V., PREMUS, R., *Předpisy k odměňování advokátů – komentář*, Bulletin advokacie, Česká advokátní komora v Praze, Praha, 2006, ISSN 1210-6348

složena z tzv. základní náhrady a dále z náhrady za spotřebované pohonné hmoty. Sazba základní náhrady je stanovena v § 157 odst. 4 písm. b) zákoníku práce a pro osobní motorová vozidla a od 1. ledna 2011 činí 3,70 Kč na jeden kilometr. Náhrada za spotřebované pohonné hmoty se poskytuje jako násobek ceny pohonné hmoty a spotřeby pohonné hmoty vozidla. Pokud jde o cenu pohonných hmot, tu lze buď doložit dokladem o nákupu pohonných hmot nebo se vychází z průměrné ceny, určené vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí. Spotřeba se vypočte aritmetickým průměrem z údajů uvedených v technickém průkazu.

Pro názornost uvedu příklad výpočtu cestovného: Na jednání soudu advokát vždy cestoval z Prahy do Liberce a zpět, tj. 220 km osobním automobilem zn. Honda Civic, při průměrné spotřebě 6,35 litrů benzínu Natural 95 na sto km, při ceně 33 Kč za jeden litr, dle doložené účtenky z čerpací stanice. Za pohonné hmoty je to celkem 461 Kč, k tomu náleží dle § 157 odst. 4 písm. b) zákoníku práce základní náhrada za 1 km jízdy 3,70 Kč, tedy 814 Kč. Náhrada cestovného tedy činí 1.275 Kč za jednu cestu. Pokud je advokát plátcem DPH, je třeba připočíst i ji.

Náhrada za promeškaný čas je další náhradou, která náleží advokátu vůči jeho klientovi. Náhrada náleží za čas promeškaný v souvislosti s poskytnutím právní služby při úkonech prováděných v místě, které není sídlem nebo bydlištěm advokáta, za čas strávený cestou do tohoto místa a zpět. Dále náhrada náleží za čas promeškaný v důsledku zpoždění zahájení jednání před soudem nebo jiným orgánem, jestliže toto zpoždění činí více než 30 minut. V obou případech činí náhrada 100 Kč (s účinností do 31. 8. 2006 činila náhrada 50 Kč) za každou započatou půlhodinu.³⁸

Náhrada náleží i za účast při jednání, které bylo odročeno bez projednání věci, a za dostavení se k jednání, které se nekonalo, aniž byl o tom advokát včas předem vyrozuměn. Zde náleží advokátu odměna ve výši jedné poloviny mimosmluvní odměny. Bylo-li jednání odročeno nebo se nekonalo z důvodů spočívajících na straně klienta a byly-li tyto důvody advokátovi známy nejméně dva dny před termínem jednání, náleží mu náhrada ve výši jedné čtvrtiny mimosmluvní odměny.³⁹

3.2.2. Paušální odměna a vyhláška č. 484/2000 Sb.

Vyhláška č. 484/2000 Sb., kterou se stanoví paušální sazby výše odměny za zastupování účastníka advokátem nebo notářem při rozhodování o náhradě nákladů

³⁸ KOVÁŘOVÁ, D., *Novela advokátního tarifu a paušální vyhlášky*, Bulletin advokacie, Praha, Česká advokátní komora, 2007, č. 1, str. 19

³⁹ KOVÁŘOVÁ, D., PAPEŽ, V., PREMUS, R., *Předpisy k odměňování advokátů – komentář*, Bulletin advokacie, Česká advokátní komora v Praze, Praha, 2006, ISSN 1210-6348

v občanském soudním řízení a kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, byla vydána k provedení § 151 o.s.ř. a již podle názvu upravuje paušální odměnu za zastupování při řízení v jednom stupni v případě, kdy soud rozhoduje o náhradě nákladů řízení uskutečněného dle o.s.ř..

Zjednodušeně lze říci, že paušální vyhláška upravuje, co se týče odměny za zastupování, vztahy mezi účastníky řízení navzájem, tedy vztahy dvou znesvářených stran, popřípadě účastníka řízení a státem, pokud byl druhému z účastníků ustanoven zástupce z řad advokátů. Výsledkem aplikace této vyhlášky je výrok o tom, kolik má jeden z účastníků nahradit na nákladech tomu druhému, který byl v řízení úspěšným. Oproti tomu v rovině vztahů advokát a jeho klient se použije advokátní tarif, ten se pak ve výjimečných případech užije i pro vztah mezi účastníky řízení, který jinak pokrývá paušální vyhláška.

Paušální odměna je stanovena za řízení v jednom stupni a byla koncipována na 5 až 6 úkonů právní služby. Řízením v jednom stupni rozumíme řízení v prvním stupni, řízení odvolací a řízení dovolací, a to od jejich zahájení do vydání rozhodnutí. Totéž platí i tehdy, jde-li o jednotlivé stupně řízení o žalobě pro zmatečnost, řízení o žalobě na obnovu řízení, řízení ve věcech, o nichž bylo rozhodnuto jiným orgánem a v řízení o výkon rozhodnutí. Paušální odměna se stanoví za každý stupeň řízení samostatně, a to i v případě, dojde-li ke zrušení rozsudku v odvolacím řízení mimo jednání.

Z časového hlediska lze paušální vyhlášku použít na ty stupně řízení, které byly zahájeny po nabytí účinnosti této vyhlášky a po nabytí účinnosti tzv. „velké novely o.s.ř.“⁴⁰, tedy od 1. 1. 2001. Pokud bylo řízení v daném stupni zahájeno před tímto datem, postupuje se podle dosavadních předpisů, tedy podle ustanovení advokátního tarifu o mimosmluvní odměně.

Sazba odměny se stanoví z peněžité částky nebo z ceny jiného penězi ocenitelného plnění, které je předmětem řízení, anebo podle druhu projednávané věci. Rovněž je důležité poznamenat, že v paušálních sazbách nejsou zahrnuty režijní paušál ani náhrada hotových výdajů, náhrada za promeškaný čas, soudní poplatky a daň z přidané hodnoty. Tyto částky se připočítávají k paušálu podle advokátního tarifu.⁴¹

⁴⁰ zákon č. 30/2000 Sb. kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

⁴¹ KOVÁŘOVÁ, D., PAPEŽ, V., PREMUS, R., *Předpisy k odměňování advokátů – komentář*, Bulletin advokacie, Česká advokátní komora v Praze, Praha, 2006, ISSN 1210-6348

Stejně jako u mimosmluvní odměny dochází v určitých případech ke snížení nebo naopak ke zvýšení paušální odměny. Odměna se krátí o polovinu, rozhodne-li soud prvního stupně o odmítnutí žaloby nebo o zastavení řízení, to však neplatí, bylo-li řízení zastaveno či částečně zastaveno z důvodu zpětvzetí návrhu. Totéž platí i tehdy, rozhodne-li soud o odmítnutí odvolání nebo o zastavení odvolacího řízení. Odměna se též sníží o polovinu, jestliže advokát učiní pouze jediný úkon právní služby. Dále platí, že sazba odměny činí 1.000 Kč, pokud je předmětem odvolacího řízení pouze rozhodnutí o náhradě nákladů řízení, o lhůtě k plnění, o předběžné vykonatelnosti, o příslušenství pohledávky nebo rozhodnutí procesní povahy. Tato úprava obdobně platí i v případě dovolacího řízení.

Ke zvýšení odměny soud přistoupí, pokud advokát zastupoval účastníka v mimořádně obtížné nebo skutkově složité věci, a to až o dvojnásobek, jestliže se nejedná o sazbu stanovenou procentem z předmětu řízení. V případě, že advokát zastupoval v řízení ve stejné věci společně více účastníků, zvyšuje se sazba odměny účastníků o 30 %, aniž by byl rozhodný počet zastupovaných účastníků.

3.2.3. Vztah mezi vyhláškou č. 177/1996 Sb. a vyhláškou č. 484/2000 Sb.

Paušální vyhláška je předpisem speciálním k advokátnímu tarifu. To znamená, že ve vztahu mezi advokátem a jeho klientem je rozhodující odměna dohodnutá nebo mimosmluvní dle advokátního tarifu. V důsledku existence paušální vyhlášky tak dochází k nepřilíš přehlednému stavu, kdy platí jiná právní úprava pro vztah mezi klientem a advokátem, podle níž se výše nároku advokáta na odměnu za právní služby řídí, a jiná právní úprava platí pro vztah mezi účastníky občanského soudního řízení, pokud jde o výši jedné ze složek nároku na náhradu nákladů občanského soudního řízení vůči protistraně, neboť v tomto případě se použije paušální vyhláška. Takto vzniklá dvojkolejnost pak není zrovna světlým momentem již tak dost složitého a nepřehledného právního řádu ČR.

Existence paušální vyhlášky zkomplikovala do té doby jednoznačné finanční poměry založené advokátním tarifem. Ministerstvo spravedlnosti argumentovalo tím, že díky paušální vyhlášce dojde k zjednodušení výpočtu odměn a tím k zefektivnění práce soudů. Dalším z důvodů jejího vydání bylo záměrné protahování soudních sporů advokáty v zájmu navýšení odměn za zastupování. Tento argument pochopitelně zdvihl vlnu nevole v řadách advokátů. Advokátní komora poukazovala na skutečnost, že na protahování řízení nemá zájem ta strana, která se svých práv domáhá po právu. Naopak protistrana má obvykle zájem na prodlužování řízení ve snaze oddálit splnění povinnosti. Tím může dojít k obrácení tohoto argumentu proti jeho zastánci, když náhrada nákladů určená soudním rozhodnutím v důsledku

úspěchu ve věci zdaleka nepokrývá částku reálně vynaloženou za právní služby, kdy protistrana si může být jista, že i když bude spor protahovat, její náklady výrazně neporostou, protože jsou dány jen určitou, předem známou paušální sumou. Namísto zjednodušení výpočtu odměn došlo k řadě výkladových i praktických nejasností a tím i nárůstu dílčích sporů týkajících se odměny advokáta a potažmo častým odvoláním proti výrokům o nákladech řízení.⁴²

Paušální vyhláška se vztahuje pouze na přisouzené částky v občanském soudním řízení. Proto pokud jde o hotové výdaje a náhradu za ztrátu času vychází se při jejich účtování z advokátního tarifu. Problematika hotových výdajů sama o sobě představovala největší výkladový problém advokátního tarifu. Praktickým postřehem je fakt, že ke zjednodušení výpočtu vlivem paušální odměny nedojde, protože právě kvůli náhradě hotových výdajů je nutné opět zmapovat provedené úkony, stejně jako při výpočtu odměny mimosmluvní dle advokátního tarifu.

V této souvislosti bylo dále poukazováno na skutečnost, že u advokátů, kteří jsou plátcí DPH, je tato daň určovaná v rámci odměny přisouzené dle paušální vyhlášky. Ta samozřejmě přísluší klientovi, ale DPH na vstupu advokát účtuje při vyčíslení odměny klientovi. To znamená, že DPH doplatí v daném případě buď klient nebo se odměna advokáta o tuto daň sníží.⁴³

Zásadním problémem je zcela odlišná koncepce paušální vyhlášky oproti advokátnímu tarifu, ač je advokátní tarif subsidiárním předpisem vůči paušální vyhlášce. Předně odměna se stanoví jiným způsobem. Paušál nevychází z tarifních hodnot, ale z pevných částek odměny. Paušální vyhláška zavedla odlišnou specifikaci odměn pro jednotlivé druhy řízení, než jak to vyplývá z advokátního tarifu. Zatímco sazba paušální odměny za spory penězi ocenitelné vychází z průměrné ceny práce advokáta, není tomu tak u sazeb za věci penězi neocenitelné. Paušální náhrada za spory penězi ocenitelné odpovídá zhruba šesti úkonům právní služby, pro spory penězi neocenitelnými v průměru pěti úkonům právní služby.⁴⁴

Dalším rozdílem, který zvětšuje propast mezi paušální vyhláškou a advokátním tarifem, je určení rozhodného stavu pro sazbu odměny a otázka příslušenství. Dle paušální vyhlášky je pro určení sazby odměny rozhodný stav v době vyhlášení resp. vydání rozhodnutí

⁴² PAPEŽ, V., *Paušální sazba odměny v občanském soudním řádu*, Bulletin advokacie, Praha, Česká advokátní komora, 2001, č. 2, str. 7.

⁴³ KOVÁŘOVÁ, D., *Existuje vztah mezi advokátním tarifem a vyhláškou č. 484/2000 Sb.?*, Bulletin advokacie, Praha, Česká advokátní komora, 2005, č. 5, str. 32

⁴⁴ PAPEŽ, V., *Paušální sazba odměny v občanském soudním řádu*, Bulletin advokacie, Praha, Česká advokátní komora, 2001, č. 2, str. 7.

a k příslušenství při stanovení sazby odměny se nepřihlíží. Naopak podle advokátního tarifu je rozhodný stav v době započetí úkonu a k příslušenství se přihlíží.

Důsledkem toho, že dle paušální vyhlášky náleží odměna v jednom stupni, je jistá preference odvolacího a dovolacího řízení. Díky systému neúplné apelace u odvolání a kasačního systému u dovolání advokát provádí méně úkonů než v řízení před soudem prvního stupně, odměnu však má stejnou, pokud provedl více než jeden úkon právní služby.

Velký problém pak spatřuji v tom, že paušální odměnu nelze krátit, právě vykoná-li advokát více než jeden úkon. Pokud tedy vykoná minimálně dva úkony, jeho odměnou je „celý“ paušál, což nastane téměř vždy, neboť úkon převzetí věci advokátem a první porada s klientem je v pořadí prvním úkonem, který nemůže a ani nechce být vynechán. To platí i pro rozkazní řízení, zde postačí, aby advokát převzal věc, sepsal návrh a získává odměnu dle paušální vyhlášky v plné výši, ač ho to mnoho času ani úsilí nestojí. Tyto případy se v praxi množí a úměrně jim přibývá odvolání do nákladového výroku, kdy účastníkům řízení se zdá odměna advokáta nemravná.

Výčet rozdílů mezi pojetím odměny za zastupování v jednotlivých předpisech má význam v tom, že právě díky těmto rozdílům se v konečném důsledku liší částka odměny, kterou účastník úspěšný ve věci zaplatí svému advokátovi, jakožto odměnu za zastupování a částka, kterou obdrží jako náhradu nákladů řízení od protistrany. Z logiky věci vyplývá, že buď účastník na vyhrané soudní řízení i přes úspěch ve věci doplácí, nebo naopak přisouzená náhrada převyšuje částku vynaloženou účastníkem na právní zastoupení. Takto vzniklý rozdíl není bezdůvodným obohacením. Nejedná se totiž o plnění bez právního důvodu, protože titulem je zde pravomocné soudní rozhodnutí. Ani jedna z těchto variant není šťastná a už vůbec ne spravedlivá. Lze se tomu částečně vyvarovat smlouvením si odměny ve výši, která odpovídá paušální odměně, ale tuto snahu může zhatit rozhodnutí směřující k aplikaci § 151 odst. 2 o.s.ř. a přiznání nákladů dle advokátního tarifu. Člověk pak snadno získá dojem, že se ocitl v bludném kruhu a optimální řešení zkrátka neexistuje.⁴⁵

3.3. Právní úprava soudních poplatků

3.3.1. Úprava dle zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů

Právní úpravu problematiky soudních poplatků nalezneme v zákoně č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon je postaven na principu

⁴⁵ KOVÁŘOVÁ, D., *Existuje vztah mezi advokátním tarifem a vyhláškou č. 484/2000 Sb.?*, Bulletin advokacie, Praha, Česká advokátní komora, 2005, č. 5, str. 32

sazebníku za vyjmenované úkony prováděné soudy, kdy právě za tyto úkony uskutečněné při řízení pak soudy poplatky vybírají. Poplatníkem za úkon je zásadně navrhovatel tohoto úkonu. Vznikne-li poplatková povinnost více poplatníkům, pak jej zaplatí všichni poplatníci společně a nerozdílně. Pokud je navrhovatel od poplatku osvobozen a soud jeho návrhu vyhověl, zaplatí soudní poplatek účastník v řízení neúspěšný, pokud má proti němu navrhovatel právo na náhradu nákladů řízení a není-li on sám osvobozen.

O poplatku rozhoduje soud, který je věcně a místně příslušný k projednání a rozhodnutí věci v prvním stupni. Povinnost uhradit poplatek pak vzniká podáním žaloby či jiného návrhu, podáním odvolání, dovoláním či schválením smíru. Titulem je rovněž samotné rozhodnutí soudu, které ukládá povinnost poplatek zaplatit. Sazby poplatku jsou stanoveny pevnou částkou nebo procentem ze základu. Poplatky stanovené pevnou částkou jsou poplatky za jednotlivé úkony a konkrétní sazby jsou uvedeny v sazebníku. Základem procentního poplatku je v zásadě cena předmětu řízení vyjádřená peněžní částkou. Pokud je předmětem nepeněžité plnění, určí se poplatek také podle sazebníku.

Poplatek je splatný vznikem poplatkové povinnosti. Současně s podáním žaloby musí poplatník vylepit kolky, totéž platí pro podání odvolání. Nebyl-li takto poplatek zaplacen, soud vyzve poplatníka k jeho úhradě a zároveň mu stanoví lhůtu k zaplacení. Pokud poplatník v určené lhůtě poplatek nezaplatí, soud řízení zastaví. Podat žalobu nebo odvolání bez současného zaplacení kolku a čekat na výzvu soudu je riskantní, lhůta bývá obvykle pouze třídní.⁴⁶ Pokud ale účastník zaplatí soudní poplatek ve lhůtě pro odvolání, soud usnesení o zastavení řízení zruší a pokračuje v řízení. Nabude-li usnesení o zastavení řízení pro nezaplacení poplatku právní moci, zaniká poplatková povinnost. Zvýšení, penále, úrok z prodlení ani úrok za dobu posečkání s placením poplatku, stanovené zvláštním právním předpisem upravujícím správu daní a poplatků, se neuplatňují. Soudy vedou evidenci poplatkových povinností, jejich úhrad nebo zániků a z toho plynoucích přeplatků či nedoplatků. V řízení ve věcech poplatků rozhoduje a postupuje soud podle o.s.ř., jestliže tento zákon či právní předpis nestanoví jinak.⁴⁷

Zde je na místě zabývat se otázkou, zda zaplacení soudního poplatku patří mezi procesní podmínky civilního soudního řízení. Teorie takto nazývá soubor podmínek pro vydání rozhodnutí ve věci samé. Nejsou-li tyto podmínky splněny, soud nemůže ve věci jednat a rozhodnout. Stará se tedy o jejich splnění z úřední povinnosti, a to již od samého počátku

⁴⁶ KOVÁŘOVÁ, D., *Soudní poplatky v našem právním řádu*, Právo a rodina, Praha, Linde, 2007, č. 2, str. 13

⁴⁷ SCHELLEOVÁ, I., a kolektiv, *Civilní proces*, 1. vydání, Praha: EUROLEX BOHEMIA a.s., 2006, ISBN 80-86861-09-0, s. 275-281

řízení. Mezi podmínky řízení jsou řazeny např. pravomoc a příslušnost soudu, procesní způsobilost účastníka, jeho případné zastoupení, neexistence překážky *res iudicata*, neexistence překážky *litispedence* a další. Někdy je k těmto podmínkám řazeno i splnění poplatkové povinnosti tak, jak je vymezena v zákoně o poplatcích. Ačkoliv v otázce, zda zaplacení soudního poplatku je podmínkou řízení, nedochází právní teorie ke shodě, je jisté, že následky nesplnění poplatkové povinnosti jsou tytéž jako v případě nedostatku podmínek řízení – soud se nemůže věcí meritorně zabývat.⁴⁸ Splnění poplatkové povinnosti bývá označováno jako věcná procesní podmínka, stejně jako existence podnětu k zahájení řízení.⁴⁹ Existují však i názory, že zaplacení soudního poplatku není procesní podmínkou, ale spíše se jedná o mimoprocenční fiskální požadavek.⁵⁰ Já osobně bych se přiklonila spíše k druhé variantě, tedy že zaplacení soudního poplatku není procesní podmínkou, ač následky nesplnění poplatkové povinnosti jsou obdobné, jako následky nedostatku podmínek řízení. Placení poplatků, ať už soudních, místních či správních, je relativně samostatnou systémovou záležitostí spadající do poplatkového práva, které se řídí vlastními pravidly.

Právní úprava soudních poplatků se zřejmě brzy dočká změny. V únoru letošního roku schválila vláda návrh zákona, kterým se mění zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, který směřuje k navýšení některých soudních poplatků, zavedení nových a zrušení řady osvobození od poplatků⁵¹. Ministerstvo spravedlnosti argumentuje tím, že poplatky nebyly po dobu deseti let navyšovány, zatímco náklady na fungování soudní soustavy narůstají neustále. Dle důvodové zprávy ke změně zákona, vzhledem k růstu průměrné hrubé měsíční mzdy, soudní poplatky ve své stávající výši dostatečně neplní svoji regulační a preventivní funkci a nebrání podávání šikanózních návrhů. Dosud podle ministerstva patřily poplatky k nejnižším v Evropě. Ministerstvo spravedlnosti chce tímto způsobem občany motivovat k tomu, aby své spory řešili mimosoudně. V případě, že se strany v průběhu řízení dohodnou, mělo by jim být podle návrhu vráceno 80 % poplatku, což by mohlo pomoci ulehčit přetíženým soudům.⁵²

⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j.: 6 Ans 2/2009 – 96, ze dne 15. 8. 2009

⁴⁹ viz. např. SCHELLEOVÁ, I., a kolektiv, *Civilní proces*, 1. vydání, Praha: EUROLEX BOHEMIA a.s., 2006, ISBN 80-86861-09-0, s. 275-281

⁵⁰ WINTEROVÁ, Alena a kol., *Civilní právo procesní : vysokoškolská učebnice*, 4. aktualiz. vyd., Praha : Linde, 2006, ISBN 80-7201-595-8.

⁵¹ Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony je dostupný na <http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf> přístup dne 23. 2. 2011

⁵² Viz článek: „*Lidé si u soudu připlatí, vyšší poplatky je mají odradit od soudních sporů*“ dostupný na http://zpravy.idnes.cz/lide-si-u-soudu-priplati-vyssi-poplatky-je-maji-odradit-od-soudnich-sporu-118-domaci.asp?c=A110209_212708_domaci_ji, přístup dne 14. 2. 2011 a článek „*Pospíšil chce výrazně zdražit soudní poplatky, za smír dá lidem slevu*“ dostupný na <http://zpravy.idnes.cz/pospasil-chce-vyrazne-zdrazit->

3.3.2. Osvobození od soudních poplatků

Účastníkovi řízení nesmí být jen pro jeho nepříznivou majetkovou situaci znemožněno uplatňovat nebo bránit své právo u soudu a naplnit své právo na právní pomoc v občanském soudním řízení již od počátku tohoto řízení. Po celkovém zhodnocení všech okolností pak právní řád poskytuje možnost osvobození účastníka od soudních poplatků, tu upravuje přímo o.s.ř. v ustanovení § 138. Na návrh účastníka tak může rozhodnout předseda senátu za předpokladu, že to odůvodňují poměry účastníka a pokud se nejedná o zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva. I když soud rozhoduje o osvobození na základě návrhu, nikoli z úřední povinnosti, měl by účastníka o této možnosti poučit, pokud je ze spisu nebo z průběhu řízení patrné, že se účastník nachází v situaci, která by k osvobození mohla vést. Soud může přiznat osvobození od soudních poplatků v různém rozsahu. Osvobodí účastníka zcela, z části nebo pro část řízení popřípadě jen pro některé soudní poplatky resp. úkony.

Osvobození má do sféry poplatníka široký dopad, nejenže nemusí platit soudní poplatky, nemůže mu být uložena povinnost složit zálohu na náklady důkazů a ani povinnost k náhradě nákladů řízení a konečně má právo, aby mu byl ustanoven zástupce. Žádost lze podat do pravomocného skončení řízení, má-li to však význam právě pro ustanovení zástupce, je možné požádat o osvobození pro řízení, které teprve účastník zamýšlí.⁵³

K osvobození účastníka od soudních poplatků může dojít i na základě jiných předpisů než je o.s.ř.. Již sám zákon o soudních poplatcích připouští osvobození některých druhů řízení⁵⁴ a některých poplatníků⁵⁵. Další možností je aplikace vyhlášky č. 72/1993 Sb., o osvobození na úseku soudních poplatků či vyhlášky č. 5/1999 Sb. o osvobození některých druhů poplatných úkonů od soudních poplatků v důsledku přírodních živelných pohrom.

a) Předpoklady pro osvobození

K základním předpokladům pro osvobození patří poměry účastníka. Rozumí se tím jednak poměry majetkové, tedy rozsah majetku, příjmy ze závislé pracovní činnosti nebo podnikání

soudni-poplatky-za-smir-da-lidem-slevu-12q-/domaci.asp?c=A110208_102703_domaci_js přístup dne 14. 2. 2011

⁵³ BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., *Občanský soudní řád : komentář*, díl I., Praha : C.H. Beck, 2006, 1042 s., ISBN 80-7179-378-7, 635-640

⁵⁴ Viz. § 11 odst. 1 – např. řízení ve věcech opatrovnických, péče soudu o nezletilé, osvojení a povolení uzavřít manželství, důchodového pojištění, vzájemné vyživovací povinnosti rodičů a dětí, dědických v prvním stupni řízení, náhrady škody způsobené při výkonu veřejné moci nezákonným rozhodnutím, nařízení exekuce soudem atd.

⁵⁵ Viz. § 11 odst. 2 – např. Česká republika a státní fondy, územní samosprávné celky v případech, kdy se spor týká výkonu státní správy, který je na ně přenesen, navrhovatel v řízení o náhradu škody z pracovního úrazu a nemoci z povolání, navrhovatel v řízení o určení rodičovství, cizinec v řízení o přiznání statutu uprchlíka atd.

a současně poměry osobní, čili zdravotní stav, rodinná situace, počet vyživovacích povinností apod. Přihlíží se rovněž k výši soudního poplatku, k nákladům, které si pravděpodobně vyžádá dokazování, k povaze uplatňovaného nároku a dalším podobným okolnostem.

Účastník, pokud žádá o osvobození, je povinen soudu věrohodným způsobem prokázat své poměry, které jsou rozhodné pro posouzení důvodnosti žádosti. V praxi soud vyzve účastníka, aby v určené lhůtě doložil své poměry, dle přiloženého soudního vzoru v podobě formuláře. Do tohoto formuláře pak účastník zaznamená veškeré příjmy z pracovní nebo podnikatelské činnosti, veškeré sociální dávky, které pobírá, vlastnictví majetku (např. nemovitost, osobní automobil), případně zdravotní komplikace i závazky, kterým musí dostát.

Konkrétní případ, kdy soud skutečně přiznal osvobození od soudních poplatků byla např. situace, kdy starobní důchodce byl účastníkem řízení o vypořádání podílového spoluvlastnictví, přičemž měl v podílovém spoluvlastnictví nemovitost se svými dvěma příbuznými, kteří ho chtěli vystěhovat a podíl každého z nich představoval 1/3 nemovitosti. Soud přihlédl zejména k vysokému věku účastníka, zdravotním obtížím a nízkému starobnímu důchodu, v neposlední řadě pak ke skutečnosti, že neměl jinou možnost bydlení. Soud naopak nepřihlédl ke skutečnosti, že účastník vlastnil 1/3 podíl na nemovitosti. Tomuto účastníku pak byl i ustanoven zástupce z řad advokátů. Dále bývají od poplatků osvobozeny např. osoby nezaměstnané, matky samoživitelky, které pobírají pouze rodičovský příspěvek a sociální dávky, osoby pobírající invalidní důchod a současně vynakládající značné částky za léčbu apod..

Soud zároveň bere v potaz, zda se účastník dostal do tíživé situace vlastní vinou nebo na základě objektivních skutečností, které nemohl ovlivnit. Například pokud se jedná o osobu nezaměstnanou, jistě bude mít větší úspěch při posuzování žádosti o osvobození osoba, která přišla o práci v důsledku hromadného propouštění a žije v chudém regionu s minimálním trhem pracovních příležitostí a dojíždět za prací nemůže, protože musí pečovat o rodinu, než osoba, která se práci vyhýbá, zaměstnání střídá, nikde dlouho nevydrží a byla sankčně vyřazena ze seznamu uchazečů o zaměstnání.

Mimo to je nutno přihlížet i k výši soudního poplatku, protože jeho výše je velmi zásadní při posouzení uvedené otázky. Tak např. u zaměstnané žalobkyně dosahující výdělku v minimální výši, která se podanou žalobou bude domáhat rozvodu manželství s žalovaným, zřejmě důvody pro osvobození od soudních poplatků dány nebudou, jestliže soudní poplatek zde činí 1.000 Kč a na straně žalobkyně nebudou zjištěny žádné významné okolnosti, které by odůvodňovaly liberaci této poplatkové povinnosti. Jiná situace bude panovat zase u žalobkyně, která se bude domáhat např. vrácení půjčených peněz, jestliže soud zjistí,

že žalobkyně je nemajetná a nemá, kromě částečného invalidního důchodu, další příjem, vydává mnoho peněz na léky a zároveň si nemůže k částečnému invalidnímu důchodu přivydělat, protože pečuje o svou nemocnou matku.

Další předpoklad je ten, že se nesmí jednat o zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva. To jsou např. procesní situace, kdy již z podané žaloby nebo podaného vyjádření k ní vyplývá, že žalobce podal tzv. šikanózní žalobu nebo kdy je evidentní, že žaloba nemůže vůbec obstát nebo kdy žalovaný nezpochybňuje uplatněný nárok a přesto se dovolává procesní obrany anebo se brání vyjádřením v situaci, kdy je zcela zřejmé, že žalobní nárok je vůči němu po právu uplatněn, tedy kdy žalovaný uplatňuje procesní obranu, která nasvědčuje bezúspěšnému bránění práva.

Může jít o rozličné situace, kdy např. žalovaný ve vyjádření nezpochybňuje peněžitý dluh vůči žalobci, avšak přesto jej odmítá žalobci uhradit, takže lze usoudit, že žalovaný uplatňuje zřejmě bezúspěšnou procesní obranu. Musí jít vždy o zjevně evidentní případy, mezi které nelze řadit právně složité kauzy, kde otázka důvodnosti žaloby či procesní obrany bude posouzena až po provedeném dokazování, to vše s přihlédnutím k tomu, že samotný žalobní návrh není bezúspěšně podaný stejně jako procesní obrana protistrany⁵⁶.

O zřejmě bezúspěšné uplatňování se nejedná v případě, kdy předseda senátu, který o návrhu na osvobození rozhoduje, se domnívá, že účastník, který se domáhá osvobození, nebude v řízení úspěšný. V jednom konkrétním případě se účastnice řízení domáhala osvobození od soudních poplatků pro dovolací řízení. Jednalo se o žalobu na přivolení soudu k výpovědi z nájmu bytu, kdy tato účastnice nebyla úspěšná ani v řízení před okresním soudem ani před soudem krajským. Okresní soud její návrh na osvobození zamítl s tím, že se jedná o zřejmě bezúspěšné uplatňování práva, neboť dovolání bude pravděpodobně zamítnuto, aniž by zkoumal její osobní a majetkové poměry. Účastnice si podala odvolání ke krajskému soudu a ten zhodnotil, že takto postupovat nelze a začal se zabývat zejm. majetkovými poměry účastnice.⁵⁷

Sama okolnost, že účastník své stávající poměry s ohledem na absenci vlastních příjmů subjektivně vnímá jako poměry tíživé, ještě nepředstavuje důvod, pro nějž by již byly splněny podmínky pro osvobození. V praxi často žádají o osvobození účastníci, kteří pobírají mzdu, která není nijak nízká, ale mají spoustu závazků, kterým musejí dostát a kvůli kterým jsou ve finanční tísní, jedná se zejména o případy, kdy si účastník vezme hned několik

⁵⁶ Viz. VRCHA, P., *Civilní sporný proces – osvobození účastníka od soudních poplatků*, ASPI – Původní nebo upravené texty pro ASPI, ASPI ID: LIT27331CZ

⁵⁷ Toto řízení bylo vedeno u Krajského soudu v Ústí nad Labem pobočka v Liberci pod sp. zn. 35 Co 14/2008

spotřebitelských úvěrů. Těmto osobám pak osvobození jen z těchto důvodů nelze přiznat.

b) Osvobození od soudních poplatků u právnických osob

Od soudních poplatků může být osvobozena i právnická osoba nebo podnikající fyzická osoba. Tato skutečnost strhla odbornou diskusi, kdy podnikatelům některé soudy osvobození nepřiznávaly s argumentací, že každý podnikatelský subjekt, bez ohledu na své postavení, organizační formu nebo na to, s jakým majetkem podniká, vstupuje do oblastí vztahů, které s sebou nutně nesou riziko neúspěchu, ztrát a dalších nepříznivých důsledků. Důsledky tohoto rizika pak nelze přenášet formou úlev na stát, neboť tímto způsobem by neúspěšní podnikatelé byli zvýhodňováni vůči podnikatelům úspěšným. Některé soudy pak dospěly k závěru, že u právnických osob je pojmově vyloučeno přiznávat osvobození od soudních poplatků, jelikož prý nelze u nich posuzovat sociální a majetkové poměry, kdy zjišťování jejich finančních poměrů by nepřiměřeně zatížilo soudy již ve stádiu zahájení řízení.⁵⁸ Naopak jiné soudy osvobození podnikatelům přiznávaly, neboť o.s.ř. nevymezuje okruh účastníků řízení tak, aby byl určitý okruh účastníků předem z možnosti přiznat osvobození od soudního poplatku vyloučen.⁵⁹ Uvedené rozdílné názory obecných soudů usměrnil Ústavní soud ČR, který k této závažné problematice judikoval, že aplikace ustanovení § 138 odst. 1 o.s.ř. přichází v úvahu také u právnických osob. Skutečnost, že zjišťování poměrů právnické osoby při rozhodování o osvobození od soudních poplatků by mělo být obtížné či nákladné, sama o sobě nemůže být důvodem k tomu, aby u takového účastníka řízení byla předem a bez dalšího vyloučena možnost osvobození, když je věcí judikatury soudů, aby vymezila kritéria poměrů, z nichž bude při aplikaci tohoto ustanovení u právnických osob vycházet.⁶⁰

Právo na soudní ochranu je zakotveno přímo v Listině základních práv a svobod i v ustanovení § 3 o.s.ř., dle něhož má každý právo domáhat se u soudu ochrany práva, které bylo ohroženo nebo porušeno. Právo na soudní ochranu svědčí každému, nikoli pouze tomu, kdo je nepodnikatelem či pouze tomu, kdo má finanční prostředky na zaplacení soudního poplatku. Nikde v těchto právních předpisech se neuvádí, že osoba, jež nese podnikatelské riziko, není oprávněna požadovat osvobození od soudního poplatku. Smyslem institutu osvobození od soudního poplatku je umožnit přezkum soudního rozhodnutí tomu, kdo nemá majetek potřebný na zaplacení soudního poplatku bez ohledu na fakt, zda podniká či nikoliv. Je nesporné, že soudy jsou povinny aplikovat právo na všechny osoby, jež nemají

⁵⁸ Srov. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 9 Cmo 630/99

⁵⁹ Viz. usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 31.8. 1998, sp. zn. 15 Co 539/98

⁶⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 10. 1998, sp. zn. II. ÚS 13/98

peněžní ani jiné prostředky na zaplacení soudního poplatku bez rozdílu a za stejných podmínek. V opačném případě by se dalo uvažovat o diskriminaci založené na postavení, kdy rozhodujícím kritériem je status podnikatele a majetková situace, což je protiústavní.

Soudy v praxi přiznávají fyzickým osobám nepodnikatelům osvobození od soudních poplatků nejen v případě tzv. vyšší moci, ale i v jiných případech finanční tísně, avšak podnikatelům toto osvobození od soudních poplatků přiznávají pouze v případě existence tzv. vyšší moci. Takový selektivní přístup soudů k podnikatelům a nepodnikatelům při přiznávání osvobození od soudních poplatků je rovněž značně diskriminační ⁶¹.

c) Odnětí osvobození od soudních poplatků

Pokud se změní poměry účastníka, které byly rozhodné pro přiznání osvobození od soudních poplatků, a to takovým způsobem, že již osvobození neodůvodňují, soud osvobození odejme. Odejme ho i v případě, že účastník nesplňoval předpoklady pro osvobození ani v době rozhodnutí o osvobození, pokud ku příkladu zkresloval údaje o svých majetkových poměrech. Odejmutí může mít i zpětnou účinnost, rozhodne-li tak výslovně soud.

Důvodem pro odnětí ale není pouhá změna názoru při vyhodnocení poměrů účastníka, aniž by k nějakým objektivním změnám došlo. Pokud tedy byly poměry účastníka řádně zjištěny a nedošlo k jejich změně, není možné jednou přiznané osvobození odejmout proto, že soud změnil hodnocení těchto poměrů. Při nezměněných poměrech účastníka, které byly zjištěné při přiznání osvobození, je soud svým původním rozhodnutím vázán. Totéž platí i pro změnu názoru ohledně skutečnosti, zda se jedná o svévolné nebo zřejmě neúspěšné uplatňování nebo bránění práva. ⁶²

⁶¹ ONDREJOVÁ, D.: *Dva různé metry aneb diskriminace podnikatelů ve věci osvobození od soudních poplatků?*, Bulletin advokacie, Česká advokátní komora, Praha, 2008, č. 5

⁶² Viz. rozhodnutí R 16/1972

4. Zásada úspěchu ve věci a zásada zavinění při rozhodování o náhradě nákladů řízení

4.1. Posuzování práva na náhradu nákladů řízení z hlediska úspěchu ve věci

Náhrada nákladů sporného (zejm. nalézacího) řízení se řídí zásadou úspěchu ve věci, a to znamená, že náklady řízení náleží tomu účastníkovi, který ve věci plně uspěl, na druhé straně, povinnost hradit náklady řízení vzniká účastníku, který ve věci neuspěl. V případě, že úspěch a neúspěch je na obou procesních stranách přibližně stejný, není účelně přiznávat oběma stranám právo na náhradu nákladů a soud zpravidla rozhodne tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů. Pokud úspěch a neúspěch ve věci nejsou přibližně stejné, soud náhradu nákladů poměrně rozdělí. Zvláštním případem je, když má účastník jen částečný úspěch ve věci, ale přesto mu může být přiznaná plná náhrada nákladů. V tom případě se musí účastníkům neúspěch týkat jen nepatrné části.

4.1.1. Plný úspěch ve věci

Účastník má ve věci plný úspěch tehdy, když soud vyhoví jeho žalobě, a to i v případě, že se jedná o žalobu s eventuální petitou, i když soud nevyhověl žalobě co do primárního petitu. Naopak žalovaný nemá ve věci úspěch, pokud soud žalobě nevyhověl ani v primárním petitu ani v žádném z eventuálních petitů.

Toto však neplatí bezvýhradně. Poměřovat úspěch a neúspěch ve věci nelze jen tím, jak bylo o konkrétním návrhu rozhodnuto, ale je třeba jej posuzovat v **širších souvislostech**. Ani rozhodování o nákladech řízení nesmí být jen mechanickým posuzováním výsledků sporu bez komplexního zhodnocení rozhodnutí v meritu věci. Rozhodnutí o náhradě nákladů řízení má být zřejmým a logickým ukončením celého soudního řízení. Z hlediska materiální spravedlnosti, je třeba hodnotit výsledek sporu tak, že pokud účastník dosáhl po stránce meritorní plného úspěchu ve věci, zatímco protistrana nedosáhla žádného úspěchu, má úspěšný účastník právo na náhradu nákladů v plné výši.⁶³

Pochopitelně i v případě posuzování úspěchu ve věci a rozhodování o náhradě nákladů řízení zůstává zachován požadavek **řádného odůvodnění** rozhodnutí, které musí být ve shodě s obsahem příslušného soudního spisu. Je tomu tak proto, že zásady vztahující se k právu soudní a jinou právní ochranu vyžadují, aby výrok o náhradě nákladů řízení byl v souladu s průběhem řízení a tedy i s úkony účastníků. Úvaha soudu při tomto rozhodování musí být

⁶³ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1236/07, rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1/04

věrohodná, logická a s dostatečnou oporou.⁶⁴ Toto musí mít soud při stanovení a zdůvodnění procesního úspěchu strany na paměti.

Vezměme si případ, kdy předmětem řízení je nárok na odškodnění za utrpěnou nemoc z povolání ve formě náhrady za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti. Vyčíslení této náhrady je velmi složitou věcí, často ani soud, natož účastník, není schopen tento výpočet provést, nezděná kdy se k vyčíslení náhrady zadává zpracování znaleckého posudku. Lehko se tak může stát, že účastník v žalobě požaduje částku, která se po vypracování znaleckého posudku ukáže být značně nadhodnocená. Pro náhradu nákladů řízení je podstatné rozhodnutí o právním základu sporu, pokud měl účastník ve věci plný úspěch. Nelze připustit mechanickou aplikaci zákona a nepřiznat tomuto účastníkovi náhradu nákladů řízení, i když mu byla přiznaná třeba pouze polovina původně požadované částky. Velmi podstatné je zde totiž hledisko materiální spravedlnosti.⁶⁵

Pro rozhodnutí o nákladech řízení rovněž není podstatné, zda byl účastník úspěšný i ohledně požadovaného příslušenství. Je tomu tak proto, že k příslušenství pohledávky se nepřihlíží ani při stanovení odměny za zastupování účastníka dle § 3 odst. 3 vyhl. č. 484/2000 Sb. a ani při vyměření soudního poplatku dle zákona č. 549/1991 Sb. o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, kdy § 6 stanoví, že cena příslušenství předmětu tvoří základ poplatku jen v případech, je-li příslušenství samostatným předmětem řízení. Nelze připustit, aby se při výpočtech jednotlivých složek nákladů řízení k příslušenství nepřihlíželo a při stanovení povinnosti hradit náklady řízení tomu bylo naopak. Při stanovení procesního úspěchu se k příslušenství nepřihlíží i proto, že mohou nastat situace, kdy v momentě rozhodnutí o nákladech řízení konkrétní výši příslušenství nelze vyčíslit, protože ještě například nebyla zaplácena jistina a prodlení stále trvá a výše úroku z prodlení není známá. Pak by ani výpočet nákladů řízení, který by zohledňoval příslušenství pohledávky, nebyl možný.⁶⁶

4.1.2. Částečný úspěch ve věci

Pokud účastník neměl ve věci úspěch plný, ale pouze částečný, je náhrada nákladů řízení poměrně rozdělena. K tomu je třeba určit poměr úspěchu obou účastníků ve věci a od úspěchu jednoho účastníka odečíst jeho neúspěch, tedy míru úspěchu protistrany. Ve výši rozdílu má pak účastník právo, aby mu protistrana nahradila poměrnou část nákladů,

⁶⁴ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1531/07 ze dne 12. 11. 2007

⁶⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 257/05,

⁶⁶ Takto rozhodl Krajský soud v Ústí nad Labem pobočka v Liberci ve věci sp. zn. 35 Co 83/2008

které vynaložil. Je-li tedy předmětem řízení zaplacení peněžité částky ve výši 10.000 Kč, ale žalobě je vyhověno pouze co do částky 6.000 Kč, úspěch žalobce dosahuje 60 % a úspěch žalovaného 40 %. Po odečtení neúspěchu od úspěchu lze konstatovat, že žalobce má právo na 20 % náhradu vynaložených nákladů.

V případě, že soud při rozhodnutí o výši náhrady škody využije hmotným právem přiznanou možnost moderace⁶⁷ a výši náhrady škody sníží, nelze toto snížení považovat za úspěch ve věci pouze částečný, který by vedl ke poměrnému rozdělení nákladů řízení. Soud k tomu nepřihlíží a při posouzení míry úspěchu ve věci vychází z částky, která by byla úspěšnému účastníku přisouzena, kdyby soud moderačního práva nevyužil.⁶⁸

O částečném úspěchu ve věci hovoříme též v případě, že došlo k částečnému zpětvzetí žaloby. Pro rozhodnutí o náhradě nákladů řízení je rozhodující, který z účastníků řízení tuto skutečnost procesně zavinil. Pokud zavinil částečné zastavení řízení účastník, který byl následně co do zbytku uplatňovaného nároku úspěšný, je náhrada nákladů poměrně rozdělena a rozsah částečného zastavení řízení pak představuje jeho neúspěch.

4.1.3. Neúspěch v nepatrné části

I když účastník nedosáhne plného úspěchu ve věci, může mu soud náhradu nákladů přiznat, pokud zaznamenal neúspěch pouze v nepatrné části. Co je nepatrná část je třeba posoudit s ohledem na povahu předmětu řízení a na výsledek sporu. S ohledem na skutečnost, že stanovení úspěchu ve věci musí korespondovat s průběhem řízení a odráží širší souvislosti a okolnosti daného sporu, je v některých případech složité určit onen neúspěch v poměrně nepatrné části, jak jej formuluje zákon a odlišit ho od plného úspěchu ve věci. Jelikož se jedná o neúspěch poměrně nepatrný, může ho od plného úspěchu dělit pouze křehká a nejasná hranice. V rozhodovací praxi se soud většinou raději přikloní k plnému úspěchu ve věci, než aby nepatrný neúspěch z celé věci složitě preparoval, když výsledek je prakticky stejný.

I když měl účastník úspěch pouze částečný, je mu přiznána plná náhrada nákladů řízení i v případě, že rozhodnutí o výši plnění závisí na úvaze soudu nebo na znaleckém posudku. Jedná se o situace, kdy na počátku sporu účastník přesně neznal výši plnění, a právě

⁶⁷ Např. podle § 450 občanského zákoníku nebo § 264 zákoníku práce

⁶⁸ BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., *Občanský soudní řád : komentář*, díl I., Praha : C.H. Beck, 2006, ISBN 80-7179-378-7, str. 650-652

proto byl znalecký posudek vypracován. To však platí jen pokud znalecký posudek nebo uvážení soudu nesměřuje k posouzení základu nároku, ale pouze k určení jeho výše.⁶⁹

4.1.4. Náhrada nákladů neúspěšnému žalovanému

V naprosto ojedinělých případech o.s.ř. umožňuje přiznat náhradu nákladů žalovanému, který neměl ve věci úspěch, proti žalobci, který byl naopak ve věci úspěšný a podle zásady úspěchu ve věci by mu náhrada nákladů náležela. Předpokladem pro aplikaci toho prolomení zásady úspěchu ve věci je skutečnost, že žalovaný svým chování nezavdal příčinu k podání žaloby. Žalobce tedy zahájil řízení, aniž by žalovaný porušil své povinnosti, anebo své povinnosti sice porušil, ale byl ochoten závadný stav mimosoudní cestou napravit, ale žalobce mu k tomu neposkytl potřebnou součinnost.

4.2. Posuzování práva na náhradu nákladů řízení z hlediska zásady zavinění

Obecně platí, že náhradu nákladů sporného řízení ovládá zásada úspěchu ve věci, která je doplněna právě zásadou zavinění. Smyslem využití zásady zavinění je sankční náhrada nákladů řízení, které by při jeho řádném průběhu nevznikly, uložená rozhodnutím soudu tomu, kdo jejich vznik zavinil nebo jemuž se přihodila náhoda, která je vyvolala. Soud tak může uložit účastníkům nebo jejich zástupcům náhradu takových nákladů řízení, stejně tak může uložit náhradu nákladů vzniklých jejich zaviněním svědkům, znalcům, tlumočnickům nebo těm, kteří měli při dokazování nějakou povinnost.

Zaviněním se při rozhodování o nákladech řízení rozumí porušení procesních povinností, které vyplývají přímo ze zákona nebo které byly v řízení uloženy soudem v souladu se zákonem. K zavinění směřujícímu ke vzniku nákladů, které by při řádném průběhu řízení nebyly vznikly, musí dojít alespoň z nedbalosti.

Problematikou procesního zavinění se v této podobě opakovaně zabýval i Ústavní soud.⁷⁰ Klade důraz na to, že termín „zavinění“ nelze vykládat v doslovném jazykovém smyslu, ale ve vztahu k příčinné souvislosti, v němž příčinou je chování účastníka řízení, eventuálně též náhoda a důsledkem je vznik nákladů druhého účastníka řízení. Nepříznivé

⁶⁹ § 142 odst. 3 o.s.ř.

⁷⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 15.9.2004, sp. zn. I ÚS 220/04, Sbírka nálezů Ústavního soudu Svazek č. 34 Nález č.129, str. 311, nález Ústavního soudu ze dne 1.4.2003, sp. zn. II. ÚS 563/01, Sbírka nálezů Ústavního soudu Svazek č. 3 Nález č.8, str. 519.

majetkové důsledky vyvolané soudním sporem se pak nemohou dotknout toho účastníka, který svým procesním úkonem spor nevyvolal.

4.2.1. Procesní zavinění při zastavení řízení

V soudní praxi je velmi typickým případem aplikace zásady zavinění, pokud dojde k zastavení řízení. Zastavuje-li soud řízení, zabývá se při rozhodování o nákladech řízení nejprve otázkou, zda některý z účastníků zavinil, že řízení muselo být zastaveno, protože při zastavení řízení účastníci zásadně právo na náhradu nákladů nemají. Zavinění je zde třeba posuzovat výlučně z procesního hlediska, tedy podle procesního výsledku.

Zavinění na zastavení řízení může spočívat v tom, že účastník podal žalobu ve věci, ve které již bylo pravomocně rozhodnuto nebo v níž probíhá jiné řízení, že žaloba byla podána proti někomu, kdo není způsobilý být účastníkem řízení, nebo pokud účastník vzal svou žalobu zpět. V případech, kdy bylo zastavení řízení účastníkem zaviněno, soud přiznává ostatním účastníkům resp. protistraně náhradu nákladů řízení, které v řízení účelně vynaložila k uplatnění či bránění svého práva.

Výjimkou z tohoto pravidla je zpětvzetí návrhu, který byl podán důvodně, pro chování žalovaného. Nejčastějším případem je zpětvzetí žaloby, kdy žalovaný uspokojil nárok žalobce až po podání žaloby. Zde logicky směřuje nákladový výrok k tíži žalovaného. I zde platí, že na zavinění se pohlíží pouze z procesního hlediska. Rovněž i důvodnost návrhu je třeba uvažovat procesně, tedy z hlediska vztahu výsledku chování žalovaného k požadavkům žalobce. Z tohoto pohledu je návrh podán důvodně, i kdyby žalovaný uspokojil žalobce, ačkoli ho k tomu nenutila žádná právní povinnost. Soud se tedy nezabývá meritem věci, ale pouze procesní stránkou sporu, zejména úkony účastníků.⁷¹

V případě, kdy došlo k pouze částečnému zpětvzetí žaloby, soud při částečném zastavení řízení nerozhoduje o nákladech řízení, činí tak až v rozhodnutí, kterým se řízení končí. Zde pak samozřejmě procesní zavinění na částečném zastavení řízení zohlední. Totéž platí pro částečné zastavení řízení z jiných, výše zmíněných důvodů.

Konkrétní případ z rozhodovací praxe

V případě, že předmětem řízení je zaplacení peněžité částky a dojde k částečnému zpětvzetí žaloby, popřípadě k několika zpětvzetím, je poměrně snadné dopočítat poměr úspěchu a neúspěchu jednotlivých stran sporu. Pokud je však předmětem řízení splnění jiné

⁷¹ BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., *Občanský soudní řád : komentář*, díl I., Praha : C.H. Beck, 2006, ISBN 80-7179-378-7, str. 662

povinnosti než poskytnutí peněžitého plnění, může být situace komplikovanější. Pro názornost si vezmeme následující případ.⁷²

Žalobce podal u okresního soudu žalobu, ve které požadoval, aby žalovaný vyklidil několik neoprávněně užívaných místností bytu a přemístil schodiště v bytě zpět na původní místo, kde stálo před provedením stavebních úprav bytu žalovaným. Po několikaletém vleklém řízení se žalovaný z bytu odstěhoval a žalobce vzal svou žalobu v plném rozsahu zpět. Soud tedy řízení zastavil a náklady řízení nepřiznal žádnému z účastníků. Výrok o nákladech řízení soud odůvodnil užitím § 146 odst. 2 o.s.ř., kdy žaloba představuje dva samostatné žalobní nároky, a to vyklizení neoprávněně užívaných místností a přemístění schodiště. Tím, že žalovaný byt vyklidil, dosáhl žalobce procesního úspěchu a má v tomto rozsahu právo na náhradu nákladů řízení. Naproti tomu u přemístění schodiště je situace opačná. Žalobce vzal žalobu zpět, i když mu žalovaný nevyhověl, zastavení řízení v tomto rozsahu zavinil, měl by tak žalovanému zaplatit náhradu nákladů řízení.

Proti výroku o nákladech řízení se žalovaný odvolal a požadoval, aby krajský soud napadený výrok změnil a uložil žalobci povinnost nahradit žalovanému náhradu nákladů řízení nebo aby napadené rozhodnutí zrušil a vrátil věc okresnímu soudu k dalšímu řízení. Namítal, že okresní soud nezohlednil předcházející rozhodnutí soudu, jímž byla žaloba na vyklizení tří místností v bytě pravomocně zamítnuta. Dále měl za to, že uvolnění celého bytu se neshoduje s předmětem řízení, kdy žalobce požadoval vyklizení pouze určitých místností bytu. Dále uvedl, že nájem předmětného bytu ukončil, protože se mu uvolnil byt, který zakoupil v r. 2002, kde bydlel jeho syn s rodinou. Nevidí důvod, proč by si pronajatý byt měl držet jen kvůli neskončenému řízení, které trvá již devět let.

Krajský soud přezkoumal usnesení okresního soudu v napadeném výroku o nákladech řízení i jemu předcházející řízení a zjistil, že odvolání žalovaného není důvodné. Podle § 146 odst. 1 písm. c) o.s.ř. žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení podle jeho výsledku, jestliže řízení bylo zastaveno. Zároveň však platí, že podle § 146 odst. 2 o.s.ř. jestliže některý z účastníků zavinil, že řízení muselo být zastaveno, je povinen hradit jeho náklady. Byl-li však pro chování žalovaného (jiného účastníka řízení) vzat zpět návrh, který byl podán důvodně, je povinen hradit náklady řízení žalovaný (jiný účastník řízení).

Z výše uvedených ustanovení pak vyplývá, že při zastavení řízení zásadně účastníci právo na náhradu nákladů tohoto řízení nemají. Mají ho však v případě, že druhý z účastníků zastavení řízení procesně zavinil. Je-li důvodem zastavení zpětvzetí žaloby, soud zkoumá její

⁷² Toto řízení bylo vedeno u Krajského soudu v Ústí nad Labem pobočka v Liberci pod sp. zn. 35 Co 909/2007

důvodnost rovněž pouze z procesního hlediska. Tedy zda byla vzata zpět proto, že žalovaný splnil, co žalobce požaduje, bez ohledu na důvodnost a oprávněnost uplatněného nároku. V posuzované věci byly řešeny dva samostatné nároky. Žalobce se domáhal toho, aby žalovaný vyklidil určité místnosti bytu a aby přemístil schodiště na původní místo. Pokud žalovaný požadoval zohlednění původního rozsudku okresního soudu, jímž byla žaloba na vyklizení částečně zamítnuta ve vztahu k místnosti č.9 (WC) a č. 10 (předsín k WC) a č. 11 (komora), má odvolací soud za to, že nelze určit měřítko pro stanovení míry úspěchu a neúspěchu žalobce u žaloby na vyklizení souboru místností, a to ani z hlediska jejich výměry, neboť byly obývány žalovaným spolu s nájemním bytem jako celkem. Hledisko výměry je navíc zkresleno i tím, že užívání každé z předmětných místností má u účastníků jinou míru důležitosti podle způsobu jejich využití. Odvolací soud za této situace dospěl k závěru, že tím, že žalovaný vyklidil byt celý, vyhověl požadavku žalobce, i když vyklizení celého bytu jde nad rámec žalobního petitu. V tomto rozsahu tedy zastavení řízení procesně zavinil žalovaný, neboť naplnil požadavek žalobce na vyklizení určitých místností. Naopak, co se týče schodiště, žalobce vzal žalobu zpět, aniž by žalovaný přesunul schodiště na původní místo a jeho požadavku tak vyhověl. V tomto rozsahu tak zastavení řízení procesně zavinil žalobce. Je proto dáno zavinění z části na straně žalobce a z části na straně žalované, na náhradu nákladů řízení pak nemá právo žádný z nich. Odvolací soud tedy rozhodnutí okresního soudu jako věcně správné potvrdil.

4.2.2. Separace nákladů

Bez ohledu na výsledek řízení, tedy úspěch ve věci, soud rozhoduje o nákladech řízení, které vznikly výlučně zaviněním nebo náhodou. Jsou to náklady, které by při řádném průběhu řízení vůbec nevznikly. Tyto náklady je pak třeba při rozhodování o náhradě nákladů oddělit od ostatních nákladů řízení.

Uplatňuje se zde proto zásada zavinění nebo náhody. Jak již bylo řečeno výše, zaviněním se zde rozumí porušení procesních povinností vyplývajících ze zákona nebo v souladu se zákonem uložených soudem, k němuž došlo alespoň z nedbalosti. Typickým případem zavinění je situace, kdy se účastník nedostavil k jednání, při němž měl být vyslechnut jako účastník řízení, ačkoli byl řádně a včas předvolán a věděl, že tím bude zmařen účel celého jednání.

Náklady, které by jinak nebyly vznikly, může způsobit i náhoda. Po účastnících pak nelze spravedlivě požadovat, aby tyto náklady nesli ze svého, proto je třeba oddělit též

náklady, které vznikly tímto způsobem. Náhodou se v tomto případě rozumí nezaviněná objektivní událost, kterou může být např. nemoc, úraz, neodkladná náhlá služební cesta apod.

Zavinění a náhoda jsou důvodem k separaci nákladů jen v případě, že měly za následek náklady, které byly vynaloženy zbytečně. Pokud se řádně a včas předvolaný účastník nedostavil k jednání, ale bylo možné provést jiné důkazy a jednání by bylo tak jako tak odročeno za účelem dalšího dokazování, tento účastník vznik zbytečně vynaložených nákladů nezavinil, ačkoli porušil své procesní povinnosti. K separaci nákladů zde soud nepřistoupí.⁷³

V rozhodovací praxi soudy k separaci nákladů řízení přistupují velmi zřídka, i když ke splnění podmínek pro aplikaci tohoto pravidla dochází. Domnívám se, že je škoda nevyužívat tuto možnost, která by účastníky řízení mohla vést k větší disciplinovanosti a respektu k procesním normám a soudní soustavě a zároveň by znamenala urychlení celého řízení.

⁷³ BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., *Občanský soudní řád: komentář*, díl I., Praha : C.H. Beck, 2006, ISBN 80-7179-378-7, str. 664-666

5. Náhrada nákladů státu

V průběhu samotného soudního řízení vznikají některé náklady, které nejsou placeny účastníky řízení ale státem. Ať jsou to náklady ustanoveného advokáta nebo náklady důkazů, soud rozhodne o jejich náhradě, až když se dobere výsledku sporu, do té doby je platí sám. I zde se uplatní zásada výsledku řízení, které má ve sporném řízení podobu úspěchu ve věci. Stát pak má právo na náhradu nákladů řízení jen proti tomu z účastníků řízení, kterého by stíhala dle výsledku řízení povinnost k náhradě nákladů řízení druhému účastníkovi. Tam, kde se náhrada nákladů poměrně dělí mezi účastníky, hradí náklady státu účastníci dle míry neúspěchu, který v řízení zaznamenali. Pokud je neúspěch obou stran stejný nahradí účastníci státu náklady rovným dílem. Je-li úspěch ve věci jednoho u účastníků např. 60%, nahradí 40% nákladů státu, neboť právě tolik činí jeho neúspěch ve věci.

Pokud jsou u účastníka dány předpoklady pro osvobození od soudních poplatků, nelze mu povinnost k náhradě nákladů států uložit, ačkoli to odůvodňuje výsledek řízení. Osvobození od soudních poplatků tedy nemusí být založeno soudním rozhodnutím, postačí, když účastník objektivně splňuje předpoklady pro osvobození. Splnění předpokladů pro osvobození od soudních poplatků je samozřejmě podmíněno osobními a majetkovými poměry účastníka. Tématem k diskusi je pak intenzita, s jakou má soud zkoumat majetkové a osobní poměry účastníků včetně plnění poučovací povinnosti, aby mohl odhalit, zda je u konkrétního účastníka dán předpoklad k osvobození od soudních poplatků.⁷⁴

Zároveň jsou však určité náklady, jejichž náhradu soud po účastnících nemůže požadovat, neboť vznikly v souvislosti s tím, že účastník jednal před soudem ve své mateřštině nebo se dorozumíval znakovou řečí. Hrazení těchto nákladů státem odráží zásadu rovnosti stran před soudem a právě proto není oprávněn po účastnících tyto náklady požadovat.

V následujících odstavcích se budu věnovat především nákladům ustanoveného advokáta, a to z jednoho prostého důvodu. Odměna advokáta je nejnákladnější položkou na pomyslné účtence za soudní řízení, ať už úspěšné či neúspěšné. Možnost využití právních služeb ustanoveného advokáta tak může představovat jediné východisko, jak se může účastník, který se dostal do svízelné situace, domoci účinné ochrany svých práv a oprávněných zájmů, když není schopen hájit svá práva v soudním řízení sám bez odborné pomoci.

⁷⁴ BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., *Občanský soudní řád : komentář*, díl I., Praha : C.H. Beck, 2006, ISBN 80-7179-378-7, str. 667

5.1. Náklady ustanoveného advokáta

Právní vztah související s poskytováním právní pomoci advokátem, ač se jedná o vztah občanskoprávní popřípadě obchodně právní, může nést ze zákonných důvodů určité prvky veřejnoprávní ochrany základních práv a svobod. Účastníku řízení, který je z nějakého konkrétního důvodu oproti druhému účastníku řízení znevýhodněn, je tak poskytnuta odborná právní pomoc, aniž by ji tento znevýhodněný účastník musel hradit. Tento právní vztah nevzniká na základě smlouvy o poskytnutí právní pomoci, ale na základě rozhodnutí soudu. Práva a povinnosti vyplývající především ze zákona o advokacii jsou však stejné u ustanoveného i zvoleného advokáta, a to jak ve vztahu vůči účastníkovi, kterého zastupují, tak i ve vztahu vůči státu, který posléze hradí odměnu ustanoveného advokáta. Tato skutečnost bývá v některých případech jak soudy, tak advokáty opomíjena. Advokáti v některých případech přistupují k účastníku, jemuž byli ustanoveni, jako k jakémusi druhořadému klientovi, na jehož zastupování nemusí vynaložit přílišné úsilí, neboť odměna je téměř jistá. A soudy naopak nerespektují právo na odměnu ustanoveného advokáta dle advokátního tarifu a stanovují odměnu dle vyhlášky č. 484/2000 Sb..

5.1.1. Předpoklady ustanovení advokáta soudem

Aby mohl být účastníku ustanoven zástupce pro řízení, musí tento účastník splňovat dva základní předpoklady. Musí zároveň splňovat předpoklady pro osvobození od soudních poplatků a současně s tím musí být prokázáno, že ustanovení zástupce je třeba k ochraně jeho zájmů. V případě podání žádosti o ustanovení bezplatného právního zástupce z řad advokátů je tak vždy nezbytné zjistit, zda poměry účastníka odůvodňují osvobození od soudních poplatků a nejde o svévolné a zřejmé bezúspěšné bránění práva a zda je zachovaná zásada rovného postavení všech účastníků v souzené věci. Teprve v případě vyhovění žádosti účastníka soudního řízení o osvobození od soudních poplatků se lze zabývat složitostí věci po stránce skutkové nebo právní, a v takovém případě ustanoví soud tomuto účastníku zástupce z řad advokátů.⁷⁵

Pro osvobození od soudních poplatků musí svědčit okolnosti závažného charakteru. Mělo by se přitom jednat zejména o objektivní okolnosti, kdy se účastník ocitne ve stavu hmotné nouze a v důsledku sociální situace se stane příjemcem opakovaných sociálních dávek nebo ocitne-li se v důsledku události v životně závažné situaci, která má relevantní dopad

⁷⁵ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 25. 10. 1999, sp. zn. 12 Co 768/99, publikováno v Soudních rozhledech č. 4/2006, po č. judikátu SR 4/2006, str. 139

na jeho sociální či majetkové poměry. Onou událostí může být ku příkladu živelná pohroma, autonehoda, závažná nemoc či úraz. To je rozhodné za podmínky, že pro ustanovení zástupce bude svědčit ochrana zájmů tohoto účastníka.⁷⁶

Vezměme si tento konkrétní případ: Žalobce se domáhá zaplacení částky ve výši 60.000 Kč z titulu nezaplacení nájemného dle smlouvy o nájmu nebytových prostor. Žádá o ustanovení zástupce z řad advokátů s odůvodněním, že jeho příjmy jsou poměrně nízké cca. 10.000 Kč měsíčně, je rozvedený, plní vyživovací povinnost ke dvěma nezletilým dětem ve výši 3.500 Kč měsíčně, žije na ubytovně, nemá žádný hodnotnější majetek a splácí spotřebitelský úvěr, přičemž měsíční splátka činí 4.000 Kč. Danému účastníku s největší pravděpodobností advokát soudem ustanoven nebude. Jinak by tomu mohlo být, kdyby byl tento účastník stížen vážnou poruchou pohybového ústrojí a byl mu přiznán plný invalidní důchod, přičemž by vynakládal nemalé částky na léky a rehabilitaci.

Předpoklad, že účastník řízení je osvobozen od soudních poplatků, a tudíž splnil jednu ze základních podmínek pro ustanovení zástupce účastníkovi soudem, neplatí absolutně. Tento předpoklad není sám o sobě naplněn již tím, že účastník je od soudních poplatků osvobozen ze zákona osobně anebo tím, že jde o řízení osvobozené od soudních poplatků věcně.⁷⁷ I v případech, kdy je účastník ze zákona osvobozen od soudních poplatků, tak musí soud zkoumat osobní a majetkové poměry účastníka, aby mohl rozhodnout, zda tomuto účastníkovi advokáta ustanoví či nikoli.

Nutnost ustanovení zástupce z řad advokátů k ochraně zájmů účastníka dále závisí na posouzení stupně závažnosti konkrétní právní věci, dané uplatněným žalobním nárokem, právní úpravou reglementující oblast dotčenou uplatněným nárokem, a to v závislosti na dalších okolnostech, jako je např. sociální status účastníka, kdy je nutno přihlídnout k jeho reálným možnostem a schopnostem uplatňovat v řízení svá práva sám. Určitým vodítkem může být i procesní postoj protistrany.⁷⁸

Pro názornost se zaměříme na tento konkrétní případ: žalobkyně studující vysokou školu se domáhala vůči žalovanému, svému otci, zvýšení výživného. Žádala o ustanovení advokáta, neboť je studentkou bez výdělků. Soud prvního stupně žalobkyni advokáta skutečně ustanovil. Proti tomuto rozhodnutí podala ustanovená advokátka odvolání s tím, že pečuje o tři nezletilé děti a není schopna zajistit právní zastoupení mimo město svého

⁷⁶ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 8. 1. 2002, sp. zn. 10 Co 736/2001, publikován v Soudních rozhledech 7/2002, pod č. judikátu SR 7/2002 str. 245.

⁷⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2006, sp. zn. 22 Cdo 2249/2005, publikováno v Souboru civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C.H.BECK, pod č. judikátu RNs C 4260/2007

⁷⁸ K podmínkám ustanovení zástupce (advokáta) účastníku řízení, Krajský soud v Ústí nad Labem, Soudní rozhledy 7/2003, C.H.BECK, str. 231 - 232

trvalého bydliště, přičemž požadovala, aby krajský soud napadené usnesení okresního soudu zrušil. Soud druhého stupně při posuzování napadeného rozhodnutí dospěl k závěru, že daný spor není nikterak složitý a v případě žalobkyně, kdy jde o osobu studující vysokou školu, je nutno presumovat, že žalobkyně má dostatečnou schopnost v řízení uplatňovat své zájmy. Odvolací soud tak dospěl k závěru, že povaha dané právní věci si nevyžaduje, aby k ochraně zájmů žalobkyně bylo nezbytné ustanovit žalobkyni zástupce.

5.1.2. Odměna advokáta ustanoveného účastníkovi v občanském soudním řízení

Možnost využít právních služeb ustanoveného advokáta přináší účastníku řízení, jemuž byl advokát ustanoven, nepřehlédnutelnou výhodu v podobě úspory finančních prostředků, které by jinak musel vynaložit na odměnu advokáta a úhradu jeho hotových výdajů. Rozhodne-li soud po zhodnocení všech kritérií, že účastníku řízení bude ustanoven zástupce z řad advokátů, přenáší na stát povinnost zaplatit advokátovi jeho odměnu za zastupování a hotové výdaje. Stát se zde v podstatě ocitá v postavení advokátova klienta. Vztah advokáta a jeho klienta pochopitelně vyžaduje aplikaci advokátního tarifu, včetně aplikace ustanovení o odměně advokáta a jeho hotových výdajů, neboť jiný právní předpis odměnu advokáta neurčuje. Užití advokátního tarifu na výpočet odměny ustanoveného se tedy zdá být bezproblémové, ale pouze do okamžiku, než si připomeneme, že mezi účastníky řízení navzájem platí poněkud odlišná pravidla než mezi účastníkem a jeho advokátem.

Zde je potřeba si uvědomit, že odměna advokáta v soudním řízení a náhrada nákladů řízení jsou dva odlišné právní instituty. Odměna advokáta za poskytnuté právní služby je jedna ze složek nákladů řízení. Pokud se odměna advokáta neřídí jeho smlouvu s klientem, řídí se podle příslušných ustanovení advokátního tarifu. Oproti tomu, pokud soud přiznává advokátovu klientovi jako účastníkovi řízení právo na náhradu proti jinému účastníkovi řízení, soud stanovuje výši odměny advokáta zásadně podle vyhlášky č. 484/2000 Sb.. Rozhoduje-li totiž soud o náhradě nákladů řízení, určí výši odměny za zastupování advokátem podle sazeb stanovených paušálně pro řízení v jednom stupni⁷⁹. Stát se dostává do situace, kdy je povinen zaplatit advokátovi odměnu a hotové výdaje odvíjející se od počtu uskutečněných úkonů právní služby dle advokátního tarifu, ale proti účastníku, který je povinen nahradit státu náhradu nákladů řízení, může požadovat pouze paušální částku

⁷⁹ Nález Ústavního soudu ČR z 11. 4. 2006, sp. zn. ÚS 763/05

vypočtenou dle vyhlášky č. 484/2000 Sb.. Nemusím připomínat, že málokdy se při výpočtu odměny v téže věci advokátní tarif a vyhláška č. 484/2000 Sb. sejdou.

Podobný případ byl ku příkladu řešen Krajským soudem v Ústí nad Labem – pobočkou v Liberci⁸⁰, kdy ve věci určení, že vklady na bankovních účtech patří do dědictví, byl žalobkyni ustanoven advokát, přičemž okresní soud rozhodl v její prospěch a uložil žalovanému zaplatit státu náhradu nákladů řízení. Tuto náhradu však okresní soud vypočetl podle advokátního tarifu a s ohledem na značný počet uskutečněných úkonů právní služby se částka, kterou byl neúspěšný účastník povinen nahradit státu, vyšplhala téměř na 90.000 Kč. Proti výroku o nákladech řízení se odvolal žalovaný s odůvodněním, že soud se při rozhodování o nákladech řízení řídil nesprávným procesním předpisem a místo vyhlášky č. 484/2000 Sb. nesprávně aplikoval vyhlášku č. 177/1996 Sb.. Krajský soud přezkoumal výrok o nákladech řízení, shledal odvolání důvodným a nákladový výrok změnil s odůvodněním, že byl-li podle § 30 o. s. ř. ustanoven advokát jako zástupce účastníku, který má právo, aby mu byla přiznána náhrada nákladů řízení, vychází soud při určení odměny za zastupování pro účely rozhodování o náhradě nákladů řízení ve smyslu ustanovení § 151 odst. 2 o.s.ř. zásadně z vyhlášky č. 484/2000 Sb. aniž by bylo významné, že ustanovený advokát má za výkon zástupčí činnosti vůči státu podle ustanovení § 140 odst. 2 o.s.ř. nárok na odměnu nikoliv podle uvedeného právního předpisu, ale vždy podle ustanovení § 6 vyhlášky č. 177/1996 Sb.⁸¹. Pouze pro úplnost dodávám, že po aplikaci vyhlášky č. 484/2000 Sb. dospěl odvolací soud k náhradě nákladů, kterou byl neúspěšný účastník povinen nahradit státu, ve výši 12.000 Kč, přičemž tato částka je řádově osmkrát nižší než částka, ke které se dobral okresní soud.

Krajský soud dále dodal, že v daném případě se jedná o náklady státu, které mu vznikly tím, že jednomu z účastníků ustanovil zástupcem advokáta, jemuž náleží odměna dle vyhl. č. 177/1996 Sb.. Stát pak tyto náklady způsobil do výše, která je nad rámec odměny dle vyhlášky č. 484/2000 Sb.. Z důvodu ochrany účastníka, který neměl ve věci úspěch, nelze tuto zátěž ze státu přenášet na něho. Proto je možné uložit mu náhradu nákladů pouze v rozsahu vyhl. č. 484/2000 Sb..

S tímto rozhodnutím odvolacího soudu v zásadě souhlasím. Stát sám musí nést důsledky rozhodnutí, kterým umožnil, aby jedna ze stran mohla bezplatně využít služeb advokáta, kdy je zřejmé, že odměnu tohoto ustanoveného advokáta někdo uhradit musí. Do této role nemůže stavět neúspěšného účastníka řízení jen z důvodu, že protistrana

⁸⁰ Viz. Usnesení Krajského soudu Ústí nad Labem – pobočka v Liberci ze dne 5.12.2007, sp. zn. 35 Co 836/2007

⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze 3.5.2006, sp. zn. 21 Cdo 1348/2005

se nachází v nepříznivé životní situaci, kdy sama není schopna odměnu advokáta pokrýt, a proto jí musel být advokát ustanoven. Pokud by tomu bylo naopak, neúspěšný účastník by byl de facto trestán za to, že jeho finanční možnosti jsou příznivější než možnosti jeho protivníka a může si pomoc advokáta dovolit. Rozdíl mezi částkou, kterou stát zaplatí jakožto odměnu ustanovenému advokátovi a částkou, kterou je oprávněn požadovat po neúspěšném účastníku řízení, pak chtě nechtě musí zaplatit sám stát, protože on jediný může v daném případě vystupovat jako garant rovného postavení stran v občanskoprávním řízení.

Otázkou však zůstává, jak stát naloží s náhradou nákladů řízení zaplacenou neúspěšným účastníkem, když je situace opačná a částka, kterou stát odmění ustanoveného advokáta je nižší než částka, kterou je státu povinen nahradit onen neúspěšný účastník. S největší pravděpodobností se tento „přebývajících“ obnos použije v případech, kdy částka odpovídající náhradě nákladů neúspěšného účastníka v jiném řízení nepostačuje na odměnu ustanoveného advokáta. V takto vzniklém nekonečném koloběhu náhrad nákladů neúspěšných účastníků a odměn ustanovených advokátů se pak nelze dobrat uspokojivého výsledku, kdy se rovná pravá a levá strana této pomyslné rovnice. Takto vzniklý nesoulad je pak dalším z mnoha nedostatků dvoukolejného systému koexistence advokátního tarifu a vyhlášky č. 484/2000 Sb..

Možným řešením je aplikace „universálního“ § 150 o.s.ř. a využití moderačního práva soudu, k čemuž se uchýlil i Ústavní soud⁸². Judikoval, že v případech, kdy by vyčíslení odměny za zastupování ustanoveným advokátem podle advokátního tarifu mělo být v příkrém rozporu s paušální sazbou odměny za zastupování v jednom stupni, nelze takovou odměnu považovat ani za spravedlivou, ani za legitimní či rozumnou. Naopak by ji bylo nutno považovat z hlediska ústavního za úpravu zakládající ničím neodůvodněnou nerovnost. V případě příkrého rozporu mezi výší odměny ustanoveného advokáta podle advokátního tarifu a výší odměny podle vyhlášky č. 484/2000 Sb. lze na základě analogické aplikace § 150 o. s. ř. zvážit, zda nejsou dány důvody hodné zvláštního zřetele, na základě nichž by soud zčásti odměnu za zastupování nepřiznal. Dospěje-li k závěru, že takové důvody dány jsou, je namístě, aby i v této situaci vyčísлил výši odměny podle vyhlášky č. 484/2000 Sb., tedy tak, jako by ji stanovil v rámci rozhodování o náhradě nákladů řízení. Tento postup však nesmí být svévolný, naopak je nutno jej pečlivě a racionálně odůvodnit.

Řešení spočívající v užití moderačního práva soudu se v situaci, kdy je propastný rozdíl mezi odměnou vypočtenou dle advokátního tarifu a vyhlášky č. 484/2000 Sb., jeví jako

⁸² viz. Nález Ústavního soudu ze dne 22.11.2007, sp. zn. I.ÚS 1126/07

nejschůdnější, zejména v tom směru, že upouští od mechanické aplikace zákona, která může vést ke zcela absurdním závěrům. Lze tak rovněž předejít ne jistě nereálné situaci, kdy ustanovený advokát záměrně nadhodnotí předmět řízení a svým jednáním vyvolává nadbytečné úkony právní služby, ve snaze dosáhnout co nejvyšší odměny, kterou nemusí vymáhat po klientovi, protože mu ji uhradí stát. Fakt, který však nemohu v souvislosti s aplikací § 150 o.s.ř. v obdobných případech opomenout zmínit, je ten, že k samotnému ustanovení advokáta účastníkovi civilního řízení soud přistupuje pouze v odůvodněných případech a zároveň moderační právo soud uplatňuje rovněž v případech důvodů hodných zvláštního zřetele. Řečeno s trochou nadsázky se pak jedná o jakousi „dvojitou výjimku“, která může působit poněkud kostrbatě vzhledem k tomu, že snahou by mělo být rozhodování o nákladech řízení zjednodušit a ne naopak.

5.2. Bezplatná právní pomoc v civilních věcech v České republice

Problematika bezplatné právní pomoci se sice může jevit jako odbočení od tématu této práce, dle mého názoru tu však jistá souvislost je. Náklady řízení v řadě případů fakticky znemožňují některým občanům domáhat se svých práv a ochrany svých oprávněných zájmů před soudem, ne vždy se těmto občanům podaří přesvědčit soud, aby jim ustanovil zástupce z řad advokátů. Přitom každý z nás se může dostat do situace, kdy na odborně poskytnuté právní pomoci závisí nejen naše majetkové poměry, ale především ochrana našich práv a svobod. U občanů, kteří právní pomoc potřebují, se může jednat o existenční otázku, pokud nemají dostatečné finanční prostředky na zaplacení odpovídajících právních služeb. V této souvislosti si kladu otázku, jestli se může občanu ČR dostat kvalifikované právní pomoci, aniž by za tu službu musel platit. Kam jinam pak toto téma systematicky zařadit než za subkapitulu týkající se ustanoveného advokáta, kde rovněž můžeme spatřovat prvky bezplatné právní pomoci.

Možnost nechat se v řízení zastoupit ustanoveným advokátem se ne náhodou podobá tzv. právu chudých, které bývalo v českých zemích tradičním institutem.⁸³ Právo chudých dopadalo na osoby, které bez zkrácení nutné výživy pro sebe a svou rodinu nemohly zaplatit náklady sporu, ale pouze za předpokladu, že zamýšlené vymáhání nebo bránění práva poskytovalo dostatečnou vyhlídku na úspěch a nejevilo se svévolným. Ten, komu bylo právo chudých povoleno, získal na jeho základě především osvobození od soudních poplatků

⁸³ úprava práva chudých civilním řádu soudním - zákon č. 113/1895 ř.z., § 63 a násl., která, přes dílčí novelizace, platila od roku 1895 prakticky až do roku 1950, tedy do přijetí nového občanského zákoníku, kdy poslední úprava byla provedena zákonem č. 105/1947 Sb.

a právo žádat o ustanovení advokáta k bezplatnému hájení svých práv ve sporech, ve kterých bylo zákonem zastoupení nebo ve sporech, kdy předmět řízení přesahoval určitou, zákonem stanovenou částku. O tom, zda bude advokát žadateli ustanoven, rozhodoval soud oprávněný k povolení práva chudých stejně tak, jako je tomu dnes. Právě tak bylo možno právo chudých odejmout, kdykoli vyšlo najevo, že některá z podmínek nebyla naplněna.

V současné době v České republice neexistuje komplexní systém zajištění bezplatné právní pomoci, přitom právo na právní pomoc je založeno přímo ústavním pořádkem České republiky. Bezplatnou právní pomocí se dnes v České republice zabývá více poskytovatelů. Tato pomoc je poskytována v různých stádiích sporu a v různých oblastech práva. Pro poskytnutí těchto služeb by měla být rozhodující dvě základní kritéria. Prvním kritériem by měla být potřeba konkrétního žadatele odvozená od jeho majetkových a sociálních možností v porovnání s předpokládanými náklady spojenými s poskytnutím právních služeb a druhým pak důvodnost uplatňování nebo bránění práva.⁸⁴

Systémovou změnu by mohla přinést nová úprava bezplatné právní pomoci. Počítá s ní věcný záměr zákona o bezplatné právní pomoci, který chystá Ministerstvo spravedlnosti a který by měl v polovině roku 2011 dorazit do Poslanecké sněmovny. Návrhu věcného záměru zákona o zajištění právní pomoci se budu podrobněji věnovat dále.

5.2.1. Bezplatná právní pomoc poskytnutá advokátem určeným Českou advokátní komorou

Právní úprava poskytování právních služeb bezplatně nebo za sníženou odměnu advokátem, který byl určen Českou advokátní komorou, je nyní obsažena přímo v zákoně o advokacii. Podle platného znění § 18 odst. 2 zákona o advokacii, ten, kdo nesplňuje podmínky pro ustanovení advokáta soudem a ani se nemůže domoci poskytnutí právních služeb jinak, má právo, aby mu na základě jeho včasného návrhu advokáta určila Česká advokátní komora.

V rozhodnutí o určení advokáta Komora vymezí věc, v níž je advokát povinen právní služby poskytnout, jakož i rozsah těchto služeb. Komora může v rozhodnutí o určení advokáta stanovit i další podmínky poskytnutí právních služeb, včetně povinnosti poskytnout právní pomoc bezplatně nebo za sníženou odměnu, pokud to odůvodňují příjmové a majetkové poměry žadatele. Pokud žadatel žádá, aby mu byly právní služby určeným advokátem

⁸⁴ HONUSKOVÁ, V.: *Bezplatná právní pomoc v České republice: současný stav a možnosti do budoucna* – pracovní sborník s diskusního a vzdělávacího fóra uskutečněného dne 28. 3. 2006 v Praze, Public Interest Lawyers Association, duben 2006,

poskytnuty bezplatně nebo za sníženou odměnu, je povinen současně s podáním návrhu na určení advokáta Komorou prokázat, že jeho příjmové a majetkové poměry takové poskytnutí právních služeb odůvodňují. Komora pak může toto určení kdykoli zrušit, pominou-li důvody, na jejichž základě byl advokát určen.

Určí-li Komora, že advokát je povinen právní službu poskytnout bezplatně nebo za sníženou odměnu, pak určený advokát musí právní službu takto poskytnout. Zde je důležité, s ohledem na téma této kapitoly, poznamenat, že stát odměnu a náhradu nákladů advokáta v tomto případě nehradí. Zákon o advokacii považuje za součást poskytování právních služeb výslovně též udělování právních porad. Nemá však o podobném právním poradenství další výslovná ustanovení, a to ani z hlediska odměny za poskytované právní porady či jejich případného bezplatného poskytování. Praxe se v průběhu let vyvinula tak, že v regionech jsou na určených místech a v určené době pravidelně poskytovány advokáty bezplatné právní porady.

5.2.2. Bezplatná právní pomoc poskytovaná nestátními neziskovými organizacemi

Nevládních organizací, které se zabývají poskytováním bezplatné právní pomoci, v České republice působí poměrně mnoho. Většina z nich se zaměřuje pouze na nějakou konkrétní, užší oblast práva či problematiku, na konkrétní potřebné skupiny osob či na určitý region. Tyto organizace nejenže poskytují bezplatnou právní pomoc, ale i usilují o systémové řešení toho problému na legislativní úrovni. V České republice poskytuje bezplatnou právní pomoc např. Liga lidských práv, která ve vybraných případech dokonce zastupuje, ve spolupráci s advokáty, občany před soudy. Od konce roku 2008 se zaměřuje rovněž na problematiku dlouhých soudních řízení. Z dalších jmenujme Poradnu pro občanství, občanská a lidská práva, která se dlouhodobě zabývá prosazováním zákona o státem zajišťované právní pomoci a současně poskytuje bezplatnou právní pomoc mimo jiné v otázkách rasové diskriminace, právní pomoci ohroženým rodinám a dětem v ústavní péči. Za zmínku nepochybně stojí i IUDICIUM REMEDIUM, o.s., která mimo jiné realizuje projekt zaměřený na poskytování informací a právní pomoc seniorům v nájemních vztazích, zejména s ohledem na probíhající tzv. deregulaci nájemného. Právní pomoc obětem trestných činů pak poskytuje Bílý kruh bezpečí, kdy tyto oběti, vztáhneme-li to k občanskému soudnímu řízení, mohou využít právního poradenství při uplatnění nároku náhrady škody, která jim byla pachatelem trestného činu způsobena. Bezplatnou právní pomoc v otázkách spotřebitelského práva pak poskytuje např. SOS – Sdružení obrany spotřebitelů, o.s.. Zároveň

na některých právnických fakultách fungují právní kliniky, kde studenti právnické fakulty poskytují klientům, kteří si nemohou právní služby dovolit, bezplatně právní poradenství. Na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci existuje Studentská právní poradna, kde studenti poskytují bezplatnou právní pomoc osobám sociálně, ekonomicky či jinak znevýhodněným. Vedle desítek organizací, které pomáhají nebo přímo poskytují právní podporu v konkrétně vymezených oblastech, se touto otázkou systémově zabývá Public Interest Lawyers Association (PILA). Tato organizace se zaměřuje jak na právní pomoc pro bono - tedy na pomoc zdarma a dobrovolně poskytovanou advokáty, tak na prosazování zákona o státem zajišťované pomoci. Oproti určování advokáta ze strany České advokátní komory spočívá hlavní rozdíl v tom, že advokátní kanceláře samy dobrovolně projeví zájem a motivaci právní pomoc touto formou bezplatně poskytnout.⁸⁵

Jak je vidět podobných organizací funguje celá řada, a to i přes nespočet problémů, kterým musejí při své činnosti čelit. Nejpalcivějším z těchto problémů je nepřehlednost, nesystémovost, roztržitost a neúplnost právní úpravy v oblasti bezplatné právní pomoci. Doporučovanou, čistě modelovou možností je zřídit státní nebo státem financovanou síť institucí např. Centra právní pomoci, které budou poskytovat právní poradenství ve všech oblastech práva, a to buď samy, prostřednictvím svých zaměstnanců, anebo prostřednictvím jiných poskytovatelů, jako jsou advokáti, nevládní organizace, právní kliniky aj., s nimiž budou mít uzavřenou smlouvu. Jen v určitých případech by se odkazovalo na služby advokátů, především pokud by byla potřeba zastupování před soudem. Dalším tradičním problémem je nedostatek finančních prostředků a neexistence mechanismů pro zjištění potřeby žadatelů o bezplatnou právní pomoc.

5.2.3. Bezplatná právní pomoc v zahraničí, srovnání se Slovenskou republikou a Spolkovou republikou Německo

Na Slovensku bylo k 1. lednu 2006 zřízeno Centrum právní pomoci. Je to státní rozpočtová organizace, která byla zřízena Ministerstvem spravedlnosti na základě zákona č. 327/2005 Sb., o poskytování právní pomoci lidem v materiální nouzi. Cílem této organizace je zlepšení přístupu ke spravedlnosti pro občany, kteří se nacházejí v materiální nouzi. Pokud žadatel splní podmínky nároku na právní pomoc, toto centrum mu poskytne komplexní právní pomoc, která může mít formu právního poradenství nebo přímo zastupování před soudem právníkem Centra nebo advokátem. Centrum samo rozhoduje o tom, zda má člověk nárok

⁸⁵ Více o neziskových organizacích poskytující např. na <http://www.pilaw.cz/>, www.iure.org, www.llp.cz, www.obcanskeporadny.cz atd.

na právní pomoc na základě žádosti klienta. Žádost klienta je formalizovaná, podává se na předepsaném tiskopise, který je vytvořen na základě prováděcí vyhlášky Ministerstva spravedlnosti k výše uvedenému zákonu, kdy vyhláška určila náležitosti žádosti. Na základě takovéto žádosti začíná vést Centrum řízení o tom, zda klient splňuje či nespĺňuje nárok na právní pomoc. Žádost musí být doložena doklady o tom, jaká je jeho majetková situace - např. může dokládat potvrzení od zaměstnavatele či rozhodnutí úřadu práce nebo sociálních věcí a rodiny. Pokud nemá žádné příjmy ani žádný majetek, postačí čestné prohlášení. Pokud Centrum zjistí, že žadatel uvedl nepravdivé údaje, může to být důvodem pro odnětí nároku na právní pomoc. Poté co Centrum zjistí, že klient splňuje kritéria nároku na právní pomoc, určí formu právní pomoci. Může úspěšnému žadateli určit advokáta nebo právníka Centra, ti jsou také oprávněni zastupovat klienty před soudem i ostatními státní orgány, je-li to třeba a zároveň může vést mediaci. Centrum nemůže určit jakéhokoli advokáta, jen takového, který se dobrovolně zapsal do seznamu advokátů poskytujících právní pomoc osobám v materiální nouzi a ohlásil se jako takový Slovenské advokátní komoře. Působnost Centra je omezená. Centrum nemá možnost poskytovat právní pomoc ve všech věcech, ale v zásadě jen ve třech oblastech: občanskoprávní, rodinné a pracovněprávní věci. Pokud se jedná o tzv. přeshraniční spory, pak se Centrum může zabývat též obchodními věcmi. Přeshraničními spory se rozumí ty spory, kdy je klientem Centra občan žijící mimo území Slovenské republiky, ale vede spor na území Slovenské republiky, musí se však jednat o občana členského státu Evropské unie s výjimkou Dánska, anebo tento občan žije na Slovensku, kde má trvalý či přechodný pobyt a vede spor, který řeší soud v členském státě Evropské unie s výjimkou Dánska.⁸⁶ Obdobu slovenského Centra právní pomoci v České republice nenajdeme, tato forma poskytování bezplatné právní pomoci je však v současnosti doporučovaným modelem, se kterým však návrh věcného záměru zákona o právní pomoci nepočítá.⁸⁷

Další zemí, ve které můžeme hledat srovnání, je Spolková republika Německo (dále jen „SRN“). Instituty, jimiž je zajišťována právní pomoc jsou zde tzv. **Prozesskostenhilfe** a **Beratungshilfe**.

Prozesskostenhilfe znamená úplné nebo částečné osvobození nemajetného účastníka řízení od nákladů řízení včetně nákladů za zastoupení. Právní úpravu toho institutu zakotvuje

⁸⁶ HONUSKOVÁ, V.: *Bezplatná právní pomoc v České republice: současný stav a možnosti do budoucna* – pracovní sborník s diskusního a vzdělávacího fóra uskutečněného dne 28. 3. 2006 v Praze, Public Interest Lawyers Association, duben 2006,

⁸⁷ Více o Centru právní pomoci viz. <http://www.legalaid.sk/> přístup dne 2. 1. 2010

přímo Občanský soudní řád Spolkové republiky Německo⁸⁸, kdy jasným cílem této úpravy je naplnění zásady rovnosti před zákonem, zejména s ohledem na fakt, že v SRN je zastoupení advokátem před soudy povinné v podstatně širším rozsahu než v České republice. Předpoklady pro osvobození pochopitelně závisí na o osobních a majetkových poměrech procesní strany, která není schopna částečně nebo vůbec zaplatit náklady na vedení procesu ani ve splátkách. Pokud má tato strana dostatečné vyhlídky na úspěch ve sporu a zamýšlené uplatnění práva či jeho obrana se nejeví jako neopodstatněné je mu na žádost poskytnuta Prozesskostenhilfe. Zajímavé je, že státní občanství žádající osoby nehraje pro rozhodnutí o udělení Prozesskostenhilfe žádnou roli. Stejný nárok na osvobození od nákladů řízení má za předpokladu splnění podmínek i cizinec nebo osoba bez státní příslušnosti, žije-li na území Spolkové republiky Německo nebo kdokoli, kdo vede spor před německým soudem. Součástí Prozesskostenhilfe je ustanovení advokáta, zákon si zde počíná velmi citlivě. Dává možnost, aby se účastník, jemuž byla Prozesskostenhilfe přiznána, sám pokusil vyhledat advokáta dle svých představ, tedy advokáta, který je z jeho pohledu důvěryhodný. Rovněž advokát má možnost se před ustanovením k celé věci klientovi nebo soudu vyjádřit. Klient si nemůže pomoc advokáta vynutit a záleží pouze na advokátovi, zda návrh na zastupování přijme či nikoli. Nepodaří-li se takto advokáta najít, ustanoví ho na žádost předseda soudu. Celý proces může probíhat i opačně, pokud advokát zjistí, že jeho stávající klient by mohl splňovat podmínky pro poskytnutí Prozesskostenhilfe, je povinen ho na tuto možnost upozornit. Je-li účastník tímto způsobem osvobozen o nákladů řízení včetně odměny ustanoveného advokáta, náklady přecházejí v plné míře na Spolkovou nebo Zemskou pokladnu. Nutno podotknout, že odměna ustanoveného advokáta je v porovnání s odměnou neustanoveného advokáta nižší. Přiznání Prozesskostenhilfe nemá žádný vliv na povinnost uhradit náklady, které vznikly protistraně. Obdobně jako u nás platí pravidlo, že povinnost k náhradě nákladů nese strana, která ve sporu prohrála vůči straně, která zvítězila.⁸⁹ Prozesskostenhilfe lze považovat za období osvobození od soudních poplatků a možnosti ustanovení zástupce z řad advokátů, jak ji zná český o.s.ř.. Německá úprava je však mnohem propracovanější, její aplikace v praxi se zdá být jednodušší a působí poněkud sociálněji. Rovněž pravidla a kritéria pro poskytnutí pomoci jsou konkrétnější, pomoc tudíž není zcela závislá na uvážení soudu, jak je tomu u nás.

⁸⁸ Zivilprozessordnung z 12. září 1950 (BGBl. S. 533)

⁸⁹ LICHNOVSKÝ, J.: *Bezplatná právní pomoc v civilních věcech ve Spolkové republice Německo a v České republice – I. část*, Bulletin advokacie, Česká advokátní komora, Praha, 2004, č.7-8

Dalším institutem pomoci osobám, které nemají dostatek finančních prostředků a hledají právní radu, je poradenská pomoc tzv. Beratungshilfe. Její právní úprava se nachází v zákoně o poradenské pomoci – Beratungshilfegesetz. Tato pomoc je zaměřena na ochranu práv mimo soudní řízení, což je základní rozdíl oproti Prozesskostenhilfe. Na druhé straně plní institut poradenské pomoci podobnou funkci jako Prozesskostenhilfe, kritéria pro její poskytnutí jsou tudíž velmi obdobná. Tato pomoc se uplatňuje v právu civilním, výlučně však v záležitostech příslušejících soudů pro pracovní věci, dále v právu ústavním, správním a sociálním. Je-li vzhledem k souvislostem nevyhnutelné při poskytování poradenské pomoci brát ohled také na jiné oblasti práva, bude poradenská pomoc poskytnuta také v tomto rozsahu.⁹⁰ Podobný institut, zakotvený přímo v samostatném zákoně, český právní řád zatím postrádá. Tuto úlohu v České republice plní řada neziskových organizací, které právní poradenství bezplatně poskytují, o čemž bylo hovořeno výše.

5.2.4. Návrh věcného záměru zákona o zajištění právní pomoci

Stav legislativních prací na zákonu o zajištění právní pomoci byl ke konci února 2011 ve stádiu připomínkového řízení k návrhu věcného záměru zákona z pera Ministerstva spravedlnosti. Účelem zákona by mělo být vytvoření systému poskytování právní pomoci a zabezpečení jejího poskytování ve stanoveném rozsahu fyzickým osobám a právnickým osobám, které v důsledku své materiální potřeby nemohou využívat právní služby k tomu, aby mohly řádně uplatnit a ochránit svá práva. Zákon by měl dále stanovit podmínky, při jejichž splnění bude žadateli poskytnuta právní pomoc, postup žadatelů o právní pomoc a příslušných orgánů v řízení o nároku na přiznání právní pomoci, registr poskytovatelů právní pomoci a podmínky pro zapsání osob do tohoto registru. Zákonem by nemělo dojít k omezení rozsahu poskytované právní pomoci. Nehodlá vylučovat poskytování právní pomoci podle jiných právních předpisů, neboť omezení poskytování právní pomoci pouze za podmínek stanovených tímto zákonem by ve svém důsledku mohlo naopak fakticky vést ke zhoršení situace potřebných příjemců právní pomoci.

Návrh věcného záměru zákona právní pomoci rozumí poskytování právních služeb oprávněné osobě (žadateli o právní pomoc) v souvislosti s uplatňováním jejích práv. Tyto služby zahrnují zejména právní poradenství, pomoc v mimosoudních řízeních, sepisování

⁹⁰ LICHNOVSKÝ, J.: *Bezplatná právní pomoc v civilních věcech ve Spolkové republice Německo a v České republice – II. část*, Bulletin advokacie, Česká advokátní komora, Praha, 2004 č. 9

podání na soudy a orgány veřejné správy, zastupování v řízení před soudy a orgány veřejné správy a konání úkonů s tím souvisejících.

Úrovně poskytované pomoci by měly být dvě: základní právní pomoc a rozšířená právní pomoc. Základní právní pomoc by spočívala v sepisování jednoduchých listin a v poskytování právních porad a konzultací směřujících k nalezení nejvhodnějšího postupu k uplatnění a ochraně práv žadatele mimo nebo před zahájením soudního nebo jiného právního řízení, případně během tohoto řízení, pokud žadateli není přiznána právní pomoc v rozšířené úrovni. Právní pomoc by byla poskytována ve všech oblastech práva, které jsou součástí právního řádu ČR. Rozšířená úroveň právní pomoci by měla spočívat v zastupování v řízení před soudy nebo jinými orgány (například ve správním řízení, při mediaci jako způsobu alternativního řešení sporu, v rozhodčím řízení, řízením před orgány profesní a územní samosprávy atp.).

Právní pomoc by měly poskytovat subjekty zapsané do registru poskytovatelů právní pomoci, který povede Ministerstvo spravedlnosti.

Do registru budou na svou žádost zapsaní:

- advokáti;
- jiné osoby, které vykonávají specializované právní poradenství podle zvláštních zákonů (například patentoví zástupci, daňoví poradci nebo notáři);
- nevládní neziskové organizace, a
- vysoké školy poskytující vzdělání v magisterském studijním programu právo a právní věda.

U poskytovatele zapsaného do registru, kterého si zvolí, budou právní pomoc poskytovat v rámci své profesní přípravy a pod odborným dohledem povinně advokátní koncipienti a další osoby vykonávající povinnou praxi pro výkon právního povolání. Právní pomoc budou tyto osoby vykonávat jménem a na odpovědnost tohoto poskytovatele. Na činnost těchto osob bude pohlíženo jako na činnost vykonávanou v obecném zájmu. Justiční čekatelé by vykonávali právní pomoc u poskytovatelů, kterými jsou vysoké školy a nestátní neziskové organizace.

Poskytovatel základní právní pomoci by měl být povinen na žádost fyzické nebo právnické osoby poskytnout základní právní pomoc, pokud tato osoba zjednodušeným způsobem doloží, že její majetkové a příjmové poměry odůvodňují zajištění základní právní pomoci na náklady státu a nejsou dány důvody pro odepření této pomoci. Poskytovatel

základní právní pomoci může za poskytnutí právní pomoci vybírat poplatek v maximální výši poloviny Sazby mimosmluvní odměny za jeden úkon právní služby z tarifní hodnoty do 500 Kč⁹¹. Tento poplatek by byl příjmem poskytovatele právní pomoci, ale nebude možné jej vybírat za právní konzultace a právní poradenství nepřesahující 15 minut. Poplatek za poskytnutí právní pomoci by tak měl představovat určitou bariéru proti zneužívání právní pomoci. Došlo by tím sice k částečnému popření „bezplatnosti“ právní pomoci, ale tento poplatek má být pouze fakultativní a poskytovatel sám bude moci rozhodnout, že tento poplatek nevybere.

Žádost o přiznání rozšířené právní pomoci by měla být žadatelem podána soudu nebo orgánu veřejné správy, který řízení, pro které se o přiznání rozšířené právní pomoci bude žádat, vede. Žádost se bude podávat na formuláři vydaném Ministerstvem spravedlnosti. Součástí formuláře budou základní identifikační údaje žadatele, údaje o majetkových a příjmových poměrech, označení řízení či důvodu pro poskytnutí právní pomoci, potřebné informace ke zvážení věcnosti a potenciální úspěšnosti žadatele, případně též označení poskytovatele právní pomoci. Soud nebo orgán veřejné správy, který bude rozhodovat o přiznání právní pomoci, si bude moci vyžádat další informace, pokud budou nezbytné pro rozhodování o přiznání právní pomoci. Žadatel by měl být oprávněn zvolit si poskytovatele zapsaného do registru. K tomu bude potřebovat souhlas tohoto poskytovatele. Pokud si žadatel poskytovatele nezvolí, určí mu poskytovatele soud, nebo orgán veřejné správy, který rozhoduje o přiznání právní pomoci. O přiznání právní pomoci v rozšířené úrovni bude možné požádat nejpozději do doby pravomocného skončení řízení, ke kterému žadatel právní pomoc žádá.⁹²

⁹¹ § 7 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb.

⁹² Viz. „*Návrh věcného záměru zákona o zajištění právní pomoci*“, č.j. předkladatele: 686/2010-LO-SP/1, dostupný na <http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf>, přístup dne 23. 2. 2011

6. Proces vzniku soudního rozhodnutí o nákladech řízení

6.1. Nárok na náhradu nákladů řízení a jeho právní povaha

Soudní praxe dosud jednoznačně nevyřešila otázku právní povahy nároku na náhradu nákladů občanského soudního řízení. Dlouhou dobu rozhodovací praxe všeobecně uznávala procesně právní charakter nároku na náhradu nákladů řízení. Na nárok na náhradu nákladů řízení bylo pohlíženo jako na nárok procesní s odůvodněním, že teprve rozhodnutím soudu o přiznání náhrady nákladů vzniká jednomu účastníku proti druhému pohledávka. V okamžiku, kdy jsou náklady nepravomocně přisouzeny, není pohledávka nákladů ještě splatná, a proto nemůže proti ní být úspěšně vznášena námitka započtení.⁹³

Tento přístup je však nyní zpochybňován a někteří soudci a autoři odborné literatury se přiklánějí k hmotně právní povaze nároku na náhradu nákladů řízení. Nárok na náhradu nákladů ve sporném řízení je vnímán jako zvláštní nárok hmotně právní povahy. Vznik tohoto nároku je ze zákona podmíněn zahájením občanského soudního řízení v konkrétní věci. Hmotně právní povaha nároku na náhradu nákladů řízení pak vyplývá z jeho podstaty. Ve sporném řízení je to vznik určitých nákladů spojených s uplatněním pohledávky v důsledku chování dlužníka, kdy za příslušenství pohledávky jsou hmotným právem považovány nejen úroky, úroky z prodlení či poplatky z prodlení, ale i náklady spojené s uplatněním této pohledávky.⁹⁴ Nárok na náhradu nákladů řízení je pak příslušenstvím pohledávky, jen pokud je uplatněn u soudu. Nárok na náhradu nákladů řízení jako zákonné příslušenství uplatněné pohledávky pochopitelně nelze žalovat samostatně, jak je tomu u úroku, úroku z prodlení a poplatku z prodlení. Nárok na náhradu nákladů řízení je nedílnou součástí rozhodnutí soudu ve věci samé proto, aby se předešlo následným soudním řízením mezi účastníky sporu již pouze o náhradu škody vzniklé zaplacením nákladů spojených s uplatněním pohledávky. Pravomocné rozhodnutí soudu o nároku na náhradu nákladů řízení je zvláštním zákonným způsobem úplného vypořádání nároku účastníků soudního řízení, které mají ve sporném řízení postavení dlužníka a věřitele. Z tohoto důvodu jsou pak vyloučeny jakékoli jiné nároky úspěšného účastníka řízení na náhradu nákladů než ty, které byly přiznány soudním rozhodnutím.⁹⁵

Já osobně bych se přiklonila spíše k hmotněprávní povaze nároku, kdy nárok na náhradu nákladů řízení lze vnímat jako zvláštní druh příslušenství pohledávky, který je

⁹³ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 12.7.1973, sp.zn. 9 Co 488/73

⁹⁴ Viz. § 121 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁵ CHALUPA, L. *Právní povaha nároku na náhradu nákladů řízení*, Právní zpravodaj, nulté číslo ASPI ev. č. 20348, dostupné na www.akchalupa.cz/clanky.htm, přístup dne 3. 1. 2010

podmíněn skutečností, zda byla pohledávka úspěšně uplatněna u soudu v občanském soudním řízení.

6.2. Předpoklady vzniku rozhodnutí o náhradě nákladů řízení

O náhradě nákladů řízení rozhoduje soud z úřední povinnosti, tudíž i v případě, že se žádný z účastníků přisouzení náhrady nákladů výslovně nedomáhá.

Výrok o náhradě nákladů řízení musí nutně obsahovat každé rozhodnutí soudu, ať už je to rozsudek, usnesení či platební rozkaz, kterým se řízení před tímto soudem končí. A to i v případě, že se jedná o usnesení, kterým soud připouští záměnu účastníka, protože pro účastníka, jenž byl zaměněn, se tím řízení u soudu končí. V částečném nebo mezitímním rozsudku soud o náhradě nákladů nerozhoduje, ve výroku takového rozsudku je však nutno uvést, že o náhradě nákladů řízení bude rozhodnuto v rozsudku konečném. Za rozhodnutí, kterým se končí řízení u odvolacího nebo dovolacího soudu, se považuje jen takové rozhodnutí, jímž se končí řízení ve věci. Rozhodne-li odvolací nebo dovolací soud o zrušení napadeného rozhodnutí a vrácení věci k dalšímu řízení, není možné o náhradě nákladů řízení rozhodnout, ledaže by se jednalo o separaci nákladů.

V občanském soudním řízení může nastat situace, kdy při vydání rozhodnutí, kterým se řízení končí, není známo, zda vůbec a v jaké výši vzniknou účastníkům nebo státu náklady řízení. O náhradě těchto nákladů pak soud musí rozhodnout co do základu, kde určí, zda účastníku náleží plná náhrada nákladů řízení nebo v jaké části, popřípadě v jakém poměru jsou účastníci povinni nahradit náklady státu. Až bude výše nákladů známa, soud tuto výši stanoví samostatným rozhodnutím.

Občanský soudní řád umožňuje vydat o nákladech řízení doplňující rozhodnutí. Je však nepřijatelné, aby soud rozhodoval o nákladech řízení dodatečně, mimo časový rámec stanovený občanským soudním řádem. Doplňující rozhodnutí tedy musí být vydáno do doby, než rozhodnutí ve věci nabude právní moci. Pokud soud v této lhůtě opomene rozhodnout o nákladech řízení, které dosud vynaložil v průběhu řízení soud, resp. stát, je dodatečné stanovení povinnosti účastníka řízení k náhradě těchto nákladů vyloučeno. Nelze totiž připustit, aby měl stát, pokud jde o náhradu vynaložených nákladů v soudním řízení, výhodnější postavení než kterýkoliv z účastníků řízení, jenž se může domáhat dodatečného stanovení povinnosti k úhradě nákladů pouze ve lhůtách podle o.s.ř.⁹⁶

⁹⁶ Nález ústavního soudu ze dne 11.2.2004, sp.zn. I. ÚS 672/03, publikováno ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu č.32/2004, pod číslem judikátu 17/2004

6.3. Účelnost vynaložených nákladů

Ustanovení § 142 odst. 1 o.s.ř. stanoví, že účastníku, který měl ve věci plný úspěch, přizná soud náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatňování nebo bránění práva proti účastníku, který ve věci úspěch neměl. Úspěšný účastník se tak může domáhat náhrady nákladů pouze v rozsahu, v jakém náklady řízení účelně vynaložil na uplatnění nebo bránění práva. Termín účelně vynaložené náklady je nutno chápat jako ochranu neúspěšného účastníka před nadměrnými nebo nadbytečnými náklady, které s řízením pramálo souvisí.

Za účelně vynaložené náklady ku příkladu nelze považovat ty náklady, které účastníkovi vznikly v souvislosti s předsoudní korespondencí, nebo které vynaložil na odměnu advokáta, jímž byl zastoupen ještě před začátkem řízení, a to i v případě, že posléze byl tento účastník v řízení úspěšný. O účelně vynaložené náklady se nejedná ani v případě, kdy si účastník nechal vypracovat znalecký posudek, i když nákladový výrok v samotném řízení zněl v jeho prospěch. Závisí-li totiž rozhodnutí soudu na posouzení skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí, soud sám ustanoví znalce. Účastníkem předložený znalecký posudek tedy soud nebude hodnotit jako posudek, ale jako důkaz soukromou listinou, ten pak zpravidla nebude možné při rozhodování o nákladech řízení zohlednit.

Odlíšná situace nastane, pokud jde o hotové výdaje spojené s dopravou k procesnímu soudu. Použije-li advokát osobní automobil ze sídla své kanceláře do místa procesního soudu k nařízenému jednání nebo do místa, kde má být proveden příslušný procesní úkon, jde o účelně vynaložené cestovní výdaje. Advokáta totiž prostřednictvím nepříznivého rozhodnutí o náhradě nákladů nelze nutit, aby použil levnější způsob dopravy kupř. vlakem nebo autobusem, musí se totiž často přemísťovat k různým procesním soudům, kromě toho se nezbytně potřebuje ze soudního jednání co nejrychleji dopravit zpět do své kanceláře, protože musí sepsávat podání či jiné písemné úkony právní služby, zajišťovat organizačně-technický chod kanceláře, přijímat klienty atp. Pokud advokát podnikne cestu ke dvěma či více soudním jednáním konaným v jednom místě, je oprávněn si účtovat pouze jedinou cestu. Účelně vynaložené cestovní výdaje je třeba chápat jako poměrnou část nákladů připadající na podíl zastupovaných osob.

Neméně důležitá je při rozhodování o nákladech řízení otázka účelnosti fakticky provedených úkonů právní služby. Pochyby o účelnosti procesních úkonů nevyvolávají uskutečněné úkony právní služby, jako jsou příprava a převzetí věci, sepsání žaloby či podání opravného prostředku, který se ukázal jako oprávněný. Naproti tomu v případě opakovaných

doplnění žaloby či k vyjádření k žalobě nebo u nadbytečného soudního jednání lze o účelnosti vynaložených nákladů s úspěchem pochybovat.⁹⁷

Z pohledu účelnosti vynaložených nákladů je zajímavý případ, který řešil Ústavní soud pod sp. zn. II. ÚS 194/98. Procesně úspěšnému účastníku nebyla okresním ani krajským soudem přiznána náhrada nákladů řízení za cestovní výdaje advokáta. Účastník si totiž zvolil advokáta z jiného obvodu, než byl obvod soudu, před kterým řízení probíhalo. Krajský soud sice uvedl, že respektuje právo účastníka zvolit si advokáta, bez ohledu na místo jeho působnosti, ale jeho cestovní náklady musí posuzovat z hlediska účelnosti. Při volbě advokáta z obvodu, kde se soudní řízení konalo, by cestovní náklady v takovém rozsahu nevznikly. Ústavní soud shledal uvedený postup krajského soudu za vnitřně protikladný. Na jedné straně krajský soud výslovně uznal zásadu úspěchu stran ve sporu a rozhodl, že účastník, v řízení aktivně zastupován konkrétním advokátem, měl ve věci plný úspěch, a proto mu podle zákona mělo být přiznáno právo na náhradu nákladů právního zastoupení advokátem a režijní paušál. Zároveň ale na druhé straně krajský soud vyslovil názor, že nešlo o účelné uplatňování práva a nepřiznal právo na náhradu nákladů v části spočívající v cestovním advokáta, který ve sporu úspěšného účastníka zastupoval, přičemž tento svůj závěr soud opřel o argumentaci nemající oporu v zákoně. Krajský soud při tomto svém rozhodnutí použil kritéria, která zákon nestanoví, když posouzení potřebnosti vynaložených nákladů k účelnému bránění práva opřel o posouzení otázky vhodnosti volby advokáta z hlediska sídla jeho advokátní kanceláře, což by v konečném důsledku znamenalo zpochybnění ústavně zaručeného práva na právní pomoc v řízení před soudy. Toto by však ještě samo o sobě neopodstatňovalo ústavní stížnost, neboť zákon o Ústavním soudu vyžaduje přímo porušení takového práva, a k takovému porušení v daném případě nedošlo, neboť zvolený advokát stěžovatelku mohl zastupovat a v průběhu celého řízení tak činil. Opodstatněnost stížnosti pak Ústavní soud spatřil až v nepřiznání zákonem stanoveného práva na náhradu účelně vynaložených nákladů pro účastníka, který měl v řízení plný úspěch, a to v takovém rozsahu, jaký zákon předpokládá na základě kritéria, které stojí mimo zákon. Dle Ústavního soudu nelze v daném případě náklady zastoupení považovat za vynaložené neúčelně, když ze spisu je patrné, že jednání nebylo vyvoláno úspěšným účastníkem, jeho zástupce se řádně dostavoval ke všem nařízeným jednáním a v řízení z jeho činnosti, resp. nečinnosti, nevznikaly žádné průtahy ani neúčelně realizované úkony soudu a v celkovém výsledku měl tento účastník v řízení plný úspěch.

⁹⁷ VRCHA, P., *Účelně vynaložené náklady řízení*, Soudní rozhledy, č. 7 a 8

6.4. Poučovací povinnost soudu

Poučovací povinnost soudu hraje při rozhodování o nákladech řízení významnou roli. Účastníci řízení, pokud nejsou zastoupeni advokátem, často nemají povědomí o procesních předpisech, a tudíž neznají možnosti, které jim o.s.ř. skýtá. Rozhodování o nákladech řízení je typicky procesní záležitostí, proto je soud povinen poučit účastníky zejména o tom, jaké druhy nákladů řízení mohou uplatňovat a jakým způsobem by měli tyto náklady prokázat.

Obecná poučovací povinnost obsažená v § 5 o.s.ř. hovoří o tom, že soudy poskytují účastníkům poučení o jejich procesních právech a povinnostech, je konkretizována v řadě dalších ustanoveních občanského soudního řádu. V souvislosti s náklady řízení je soud např. povinen poučit účastníky o možnosti žádat o ustanovení zástupce pro zastupování v řízení, jsou-li u účastníka splněny předpoklady, aby byl osvobozen od soudních poplatků, jestliže je to třeba k ochraně jeho zájmů (§ 30 odst. 1 o.s.ř.). Soud je také povinen poučit účastníky o právu svědka, požadovat náhradu hotových výdajů a ušlého zisku, jakož i o prekluzi tohoto práva, jestliže nebude uplatněno do 3 dnů od výsledku svědka nebo ode dne, kdy bylo svědkovi oznámeno, že k výsledku nedojde. Obdobně, nepůjde-li o účastníka řízení, je třeba postupovat i u každého, jemuž soud uložil při dokazování nějakou povinnost (§ 139 odst. 1 a 3 o.s.ř.). Kromě toho je soud povinen přistoupit k poučení účastníka v těch procesních situacích, kdy je toho, vzhledem k nastalé procesní situaci, třeba. Je nutno přitom rozlišovat poučení, které soud poskytuje účastníkům řízení i mimo jednání a poučení, které soud poskytuje účastníkům při jednání.⁹⁸

Má-li být poučovací povinnost ze strany soudu beze zbytku splněna, musí být učiněna takovým způsobem, aby účastník či jiná v procesu účastná osoba byla schopna pochopit její smysl a obsah. Soudy by měly poučovat účastníky takovým způsobem, aby každý z nich měl možnost zvážit, jaké náklady mu v řízení vznikly a zda se jich bude domáhat, nebo se jich vzdá. Poučení by se nemělo omezovat pouze na otázku, zda účastník nějaké náklady řízení požaduje, a to obzvláště v případech, kdy je z obsahu spisu zřejmé, že účastník již nějaké náklady vynaložil např. za soudní poplatek. Je-li účastník v řízení zastoupen advokátem, takovýto stručný dotaz postačí, neboť dle § 118a odst. 4 o.s.ř. tento účastník o procesních právech být poučen nemusí. Pokud není účastník advokátem zastoupen, měl by být poučen zcela konkrétně, aby věděl, jaké náklady mu mohly vzniknout. To však platí pouze

⁹⁸ VRCHA, P., *Civilní sporný proces, poučovací povinnost soudu*, ASPI-Původní nebo upravené texty pro ASPI, ASPI ID: LIT27322CZ

při jednání, pokud se jednání nekoná nebo účastník není přítomen, soud takovouto poučovací povinnost nemá a při rozhodování o nákladech řízení vychází z obsahu spisu.

Současně soud plní svou poučovací povinnost tím, že o možnosti uplatnit náklady řízení poučuje již v předvolání k nařízenému jednání soudu, předvolání totiž obsahuje i jakýsi zjednodušený formulář, kam je možno vyplnit potvrzení zaměstnavatele o výši výdělku atp..

6.5. Určení výše náhrady nákladů řízení

Při rozhodování o výši nákladů řízení soud postupuje dle § 151 odst. 2 o.s.ř., který v praxi působí nemalé problémy, protože promítá dvoukolejnost úpravy odměňování za zastoupení účastníka advokátem. Výši odměny za zastupování jakožto součást nákladů řízení soud stanoví zásadně podle sazeb stanovených paušálně pro řízení v jednom stupni ve vyhlášce č. 484/2000 Sb.. Ale i z tohoto pravidla existují výjimky, tou první je již zmíněná separace nákladů, kdy účastník, znalec či osoba zúčastněná na řízení nahradí náklady jen toho úkonu, který zavinila a nebyť jejího jednání, náklady na tento úkon by nebylo třeba vynaložit. Druhá výjimka může nastat pouze ve výjimečných případech, kdy je soudu umožněno výši odměny stanovit podle právního předpisu o mimosmluvní odměně, kterým je vyhláška č. 177/1996 Sb.. Neodpovídá-li sazba paušálně stanovená pro řízení v jednom stupni povaze řízení, délce řízení, náročnosti poskytnutých právních služeb nebo výši odměny, kterou je povinen účastník podle smlouvy zaplatit svému zástupci, soudu je dána možnost, aby k zamezení případných tvrdostí stanovil odměnu podle uskutečněných úkonů právní služby. To ale platí pouze v případě, že to odůvodňují okolnosti případu. V soudní praxi jsou však určité výkladové potíže s tím, co lze podřadit pod vyjádření "odůvodňují-li to okolnosti případu". S jistotou lze pouze říci, co okolností případu není. Dle judikatury Ústavního i Nejvyššího soudu okolností případu není jednoduchost určitého druhu sporů.⁹⁹ Okolnosti případu nelze spatřovat ani v nízkém počtu úkonů advokáta, neboť vyhláška č. 484/2000 Sb. dopadá i na případy, kdy je ve věci učiněn úkon jen jeden, to je pak odměna zkrácena na polovinu. Okolnosti případu, které odůvodňují aplikaci advokátního tarifu, musí vyplývat z okolností, které se vztahují ke konkrétnímu projednávanému sporu a liší se tak případ od případu.

Při určení výše hotových výdajů a náhrad za promeškaný čas advokáta, notáře popř. patentového zástupce soud postupuje výhradně podle advokátního tarifu. Ani paušálně stanovená náhrada odměny za zastupování soud tak nezbavuje povinnosti dohledat přesný

⁹⁹ K jednoduchosti určitých druhů sporů více v kapitole 9

počet i délku trvání jednotlivých úkonů právní služby, takže o výrazném zjednodušení výpočtu náhrady nákladů řízení vlivem aplikace vyhlášky č. 484/2000 Sb. nelze než důvodně pochybovat. Je-li advokát, notář či patentový zástupce plátcem DPH náleží mu i náhrada za tuto daň.

Při určení náhrady mzdy či platu a náhrady hotových výdajů účastníků postupuje soud podle zvláštních předpisů¹⁰⁰. Pokud zvláštní předpisy způsob určení výše nestanoví, soud vychází z nákladů prokazatelně vynaložených účastníkem. Zvláštní předpisy pak bude soud povinen aplikovat i pro určení znalečného a tlumočného.¹⁰¹

Aby byli i práva nepříliš znalí účastníci schopni uplatnit nárok na náhradu nákladů řízení, soud i zde musí plnit poučovací povinnost. Účastníci totiž často nevědí, které náklady uplatnit mohou a které nikoli. Před samotným vydáním rozhodnutí o nákladech řízení je tak povinností soudu poučit účastníky řízení o ust. § 137 o.s.ř., ve kterém jsou demonstrativně vyjmenovány jednotlivé druhy nákladů řízení, aby každý z účastníků mohl posoudit, zda mu některý z těchto nákladů vznikl a aby mohl uvážít, zda se bude domáhat jeho náhrady, nebo zda se práva na tuto náhradu vzdá. Jestliže již z obsahu spisu je zřejmé, že účastníku vznikly konkrétní náklady řízení, třeba zaplacením soudního poplatku, spadá do poučovací povinnosti soudu i poučení účastníka o tom, že tyto výdaje patří mezi náklady řízení, jejichž náhradu může účastník uplatnit nebo se jí vzdát.¹⁰²

I když o povinnosti k náhradě nákladů řízení rozhoduje soud bez návrhu až v rozhodnutí, jímž se řízení u něho končí, vyčíslit náklady řízení je možné až v písemném vyhotovení rozhodnutí. Pokud si soud vyhradí určení výše náhrady nákladů řízení až v písemném vyhotovení rozhodnutí, již při vyhlášení rozhodnutí musí stanovit, kdo, vůči komu, v jakém poměru a rozsahu je povinen nahradit náklady řízení. Nesprávné jsou proto takové nákladové výroky, kdy soud při rozhodnutí ve věci samé o nákladech rozhodne např. tak, že o výši nákladů řízení bude rozhodnuto dodatečně v samostatném usnesení.¹⁰³

¹⁰⁰ Více kapitola 3

¹⁰¹ BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., *Občanský soudní řád : komentář*, díl I., Praha : C.H. Beck, 2006, ISBN 80-7179-378-7, str. 632

¹⁰² Viz. VRCHA, P., *Civilní sporný proces – Náklady řízení*, ASPI –Původní nebo upravené texty pro ASPI, ASPI ID: LIT27347CZ

¹⁰³ viz např. usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 17. 2. 2004, sp. zn. 10 Co 858/2004

6.6. Rozhodnutí o nákladech řízení

6.6.1. Odůvodnění rozhodnutí o nákladech řízení

Rozhodnutí o nákladech řízení musí splňovat obecné náležitosti soudního rozhodnutí, tudíž i nákladový výrok musí být, i přes jeho podceňovaný význam, náležitě odůvodněn. Není-li nákladový výrok náležitě odůvodněn, stane se tak výrokem nepřezkoumatelným a soudu druhého stupně, v případě napadení nákladového výroku opravným prostředkem, nezbude, než takovéto rozhodnutí zrušit a vrátit věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení. Pro řádné odůvodnění nestačí pouhý poukaz na aplikované ustanovení občanského soudního řádu, ale je zapotřebí určitě, srozumitelně a věcně nákladový výrok odůvodnit.

Odůvodnění nákladového výroku rovněž musí být podepřeno provedenými důkazy. Ke zrušení nákladového výroku a vrácení věci okresnímu soudu k dalšímu řízení může vést i to rozhodnutí, které odkazuje na blíže neuvedené majetkové a osobní poměry účastníků, aniž by z odůvodnění rozsudku vyplývaly konkrétní skutečnosti, z nichž soud při rozhodování vycházel.¹⁰⁴

Pro názornost si vezměme tento případ ze soudní praxe: Žalobce se podanou žalobou domáhal zaplacení určité peněžité částky. Žalovaný tuto částku po podání žaloby plně uhradil a žalobce vzal svou žalobu zpět. Okresní soud řízení zastavil a s odkazem na § 146 odst. 1 písm. c) o.s.ř. rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Své rozhodnutí odůvodnil pouze tak, že neshledal důvody pro použití odstavce druhého. Přitom na situaci, kdy žalobce vzal důvodně podanou žalobu zpět pro chování žalovaného § 146 odst. 2 o.s.ř. přímo dopadá a představuje jakousi výjimku z pravidla, že při zastavení řízení účastníci právo na náhradu nákladů řízení zásadně nemají. Shledal-li okresní soud důvod pro nepřiznání náhrady nákladů účastníkovi, který zastavení řízení nezavinil, měl tyto důvody uvést v odůvodnění rozhodnutí a vysvětlit konkrétní důvody, proč přistoupil k aplikaci § 146 odst. 1 písm. c) o.s.ř. a náhradu nákladů nepřiznal. Žalobce pochopitelně nákladový výrok napadl včasným odvoláním a krajskému soudu nezbylo než napadený výrok zrušit a vrátit věc okresnímu soudu k dalšímu řízení. Ve zrušovacím usnesení krajský soud zdůraznil, že za situace, kdy se okresní soud vůbec nezabýval okolnostmi, na základě nichž dospěl k závěru, že je namístě aplikace ust. § 146 odst. 1 písm. c) o.s.ř., resp. z jakého důvodu

¹⁰⁴ VRCHA, P.: *Několik poznámek k rozhodování o nákladech řízení (zejména před soudy prvního stupně)*, Soudní rozhledy 7/2002

v daném případě nebylo možné aplikovat ust. § 146 odst. os.ř., je usnesení v napadené části nepřezkoumatelné, jelikož je v rozporu s ust. § 157 odst. 2, § 167 odst. 2 o.s.ř.¹⁰⁵

V jiné věci krajský soud zrušil nákladový výrok, protože z odůvodnění nebylo možné zjistit, z jakých důkazních prostředků okresní soud vycházel při rozhodování o nákladech řízení. Okresní soud totiž z důvodů hodných zvláštního zřetele nepřiznal právo na náhradu nákladů v řízení úspěšnému žalobci, a to s poukazem na sociální situaci neúspěšné žalované, která byla nezaměstnaná, dálkově studovala, plnila vyživovací povinnost k jednomu dítěti a jejíž manžel měl pouze sezónní příjmy. Okresní soud při zkoumání osobních a majetkových poměrů žalované vycházel z obsahu její výpovědi a v odůvodnění napadeného rozhodnutí tak absentovaly podklady, z nichž soud vycházel při aplikaci ust. § 150 o.s.ř.¹⁰⁶

Nedodržení zákonem stanoveného požadavku na odůvodnění nákladového výroku může kolidovat i s ústavněprávními předpisy, čímž může i nákladový výrok dostat ústavněprávní rozměr. K nezbytnosti řádného odůvodnění výroku o nákladech řízení v souvislosti s užitím moderačního práva soud dle ust. § 150 o.s.ř. Ústavní soud judikoval, že úvaha soudu o tom, zda se jedná o výjimečný případ a zda tu jsou důvody hodné zvláštního zřetele, musí vycházet z posouzení všech okolností konkrétní věci. Soud musí také své rozhodnutí řádně a přesvědčivě odůvodnit. V postupu, který není odpovídajícím způsobem vysvětlen, lze spatřovat jisté prvky libovůle a nahodilosti. Pouhý formální odkaz na příslušné ustanovení zákona bez objasnění závěru, ke kterému soud dospěl, není ve smyslu práva na spravedlivý proces dostačující.¹⁰⁷

Řádné odůvodnění nákladového výroku musí nutně obsahovat i specifikaci jednotlivých složek tvořících náklady řízení. Při rozhodnutí o náhradě za zastoupení advokátem nepostačí uvést celkovou odměnu, je třeba rozvést konkrétní součásti. Z odůvodnění nákladového výroku musí být zřejmé, kolik činí paušální odměna advokáta, kolik činí náhrada hotových výdajů, což vyžaduje specifikovat počet úkonů právní služby, jež advokát v řízení v jednom stupni učinil a konečně částku odpovídající náhradě za promeškaný čas. Zcela nedostatečně jsou pak v praxi odůvodněny výdaje advokátů za cestovné, když v písemném vyhotovení rozhodnutí je uvedena pouze částka představující celkovou náhradu nákladů řízení, aniž by bylo zřejmé, v jakém rozsahu, jaký a čí dopravní prostředek advokát použil, o jaký typ vozidla se jednalo, jaké státní poznávací značky,

¹⁰⁵ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 30. 3. 2001, sp. zn. 12 Co 325/2000

¹⁰⁶ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 18. 10. 2001, sp. zn. 10 Co 611/2001

¹⁰⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 5. 2001, sp. zn. III. ÚS 727/2000

s jakou průměrnou spotřebou a jakého paliva, při jaké vzdálenosti ze sídla advokáta do místa příslušného soudu, případně do místa soudem prováděného procesního úkonu.

6.6.2. Vykonatelnost rozhodnutí o nákladech řízení, lhůta k plnění a plnění ve splátkách

Nejčastěji bývá nákladový výrok formulován tak, že neúspěšný účastník je povinen uhradit úspěšnému účastníku řízení konkrétní částku na nákladech řízení, a to do tří dnů od právní moci rozhodnutí. Nákladový výrok je tak vykonatelný až když rozhodnutí nabude právní moci. Lhůta k plnění bývá nejčastěji stanovena třídní. I tato lhůta může být sama o sobě předmětem odvolacího řízení. Nejčastějším argumentem neúspěšného účastníka je pak odkaz na nepříznivé majetkové poměry, při kterých nelze částku pohybuující se v řádech tisíců až desetitisíců v tak krátkém čase opatřit. Soud v obdobných případech musí zkoumat, zda prodloužením lhůty k plnění či povolením splátek nedojde ke zhoršení postavení úspěšného účastníka a zda prodloužení lhůty k plnění bude neúspěšnému účastníkovi něco platné. Dožaduje-li se neúspěšný účastník prodloužení lhůty k plnění z důvodů nízkého výdělku a vysokých nákladů na život, lze předpokládat, že ani v delší lhůtě v řádech měsíců nebude schopen příslušnou částku naspořit. Totéž platí i v případě, kdy neúspěšný účastník požaduje povolení splátek. Soud s největší pravděpodobností splátky nepovolí v případě, kdy je zřejmé, že pokud má být splátka pro toho účastníka přijatelná, splácel by náklady několik let, čímž by byl účastník, jemuž právo na náhradu nákladů náleží, jistě poškozen.

6.7. Vzdání se práva na náhradu nákladů řízení

Účastník řízení se může svého nároku na náhradu řízení vzdát, tato možnost vyplývá ze zásady dispozitivnosti, která mimo jiné občanské soudní řízení ovládá. V takovém případě se soud nezabývá opodstatněností nároku na náhradu nákladů řízení toho z účastníků, který by měl podle obecných pravidel na náhradu právo a rozhodne, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Projev, kterým se účastník nároku na náhradu nákladů řízení vzdává, musí být jednoznačný, srozumitelný a určitý. Bylo-li ve smyslu platného vzdání se nároku soudem prvního stupně rozhodnuto o nepřiznání nákladů žádnému z účastníků, nemůže účastník tento svůj projev vůle změnit, i kdyby ho k tomu vedly vážné důvody.

Účastník se může vzdát náhrady nákladů v plném rozsahu, ale i co do části nároku, zpravidla se účastníci vzdávají jen nároku na náhradu některé ze složek nákladů. Nároku na

náhradu za zastoupení advokátem a jeho hotových výdajů se účastníci vzdávají málokdy, naproti tomu náhradu za cestovné či za ušlý výdělek v mnoha případech účastníci nepožadují.

7. Moderační právo soudu

Aby byla jednotlivá ustanovení občanského soudního řádu aplikovatelná pro co možná nejširší okruh regulovaných společenských vztahů, musí dosahovat určitého stupně obecnosti. V konkrétních případech může strohá aplikace těchto norem vést k nepřiměřené tvrdosti zákona. Tomuto nebezpečí čelí občanský soudní řád v případě nákladů řízení prostřednictvím ust. § 150, když zde zakotvuje tzv. soudcovské zmírňovací právo či jinak řečeno moderační právo soudu. Soudu je tak umožněno za stanovených podmínek náhradu nákladů řízení zcela nebo z části nepřiznat.

Základní zásadou, která ovládá rozhodování o náhradě nákladů civilního sporného procesu je zásada úspěchu ve věci. V této zásadě se promítá myšlenka, že ten, kdo důvodně bránil své subjektivní právo nebo právem chráněný zájem, by měl mít právo na náhradu nákladů, jež při této procesní činnosti účelně vynaložil proti účastníkovi, jenž do jeho právní sféry bezdůvodně zasahoval. Moderační právo soudu umožňuje tuto zásadu v konkrétním výjimečném případě prolomit. Moderační právo přitom neslouží ke zmírňování majetkových rozdílů mezi procesními stranami, ale k řešení situace, v níž je nespravedlivé, aby ten, kdo hájil svá porušená nebo ohrožená práva nebo právem chráněné zájmy, ač tak činil důvodně, obdržel náhradu nákladů, které při této činnosti účelně vynaložil.¹⁰⁸

Obecně platí, že právo na náhradu nákladů řízení vzniká, jsou-li splněny zákonem stanovené předpoklady. Nejprve musí být naplněn předpoklad pro přiznání náhrady nákladů řízení podle některého z ustanovení § 142, § 143, 146 odst. 2 a 3, § 147 nebo § 148 o.s.ř.. Poté soud musí ve výroku rozhodnutí, kterým se řízení před ním končí, právo na náhradu nákladů řízení některému z účastníků přiznat. Nakonec musí výrok soudu, kterým bylo právo na náhradu nákladů řízení přiznáno, nabýt právní moci. V důsledku uplatnění moderačního práva soudu soud rozhodne, že náhradu nákladů řízení zcela či zčásti nepřiznává, ačkoli jsou splněny podmínky podle některého z ustanovení § 142, § 143, § 146 odst. 2 a 3, § 147 nebo § 148 o.s.ř. odůvodňující přiznání náhrady nákladů řízení v plné výši. Právo na náhradu nákladů řízení vlivem aplikace moderačního práva tedy vůbec nevznikne.

Nepřiznání nákladů řízení zcela nebo z části z důvodů hodných zvláštního zřetele musí odpovídat zvláštním okolnostem konkrétního případu. Hlediskem je především to, aby se rozhodnutí o náhradě nákladů nejevilo jako přílišná tvrdost zákona vůči účastníkovi a neodporovalo dobrým mravům.¹⁰⁹ Ne všechny soudy toto respektují, v praxi se setkáváme

¹⁰⁸ Nález ústavního soudu ze dne 5. 11. 2008, sp. zn. I. ÚS 2892/07

¹⁰⁹ rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 11. 1997, sp. zn. 10 Cmo 26/1997

s případy, kdy aplikace moderačního práva soudu je spíše projevem jakési rozhodovací nahodilosti či libovůle, která na straně jedné je sice vedena snahou odtížit ve sporu neúspěšným účastníkům, kteří se zpravidla nacházejí v nepříznivé sociální či majetkové situaci, od povinnosti náhrady mnohdy vysokých nákladů řízení. Na druhé straně se však pomíní, že institut nepřiznání náhrady nákladů řízení je výjimečným opatřením, pro jehož aplikaci musí svědčit skutečně důvody hodné zvláštního zřetele, které je také nutno v odůvodnění rozhodnutí patřičně vyložit.¹¹⁰

Nepřípustnost nahodilosti či libovůle v rozhodování o nákladech řízení potvrdil i Ústavní soud¹¹¹. Judikoval, že ustanovení § 150 o.s.ř., které zakládá diskreční oprávnění soudu, nelze považovat za předpis, který by umožňoval zcela volnou diskreci soudu ve smyslu libovůle. Jde o ustanovení, podle něhož je soud povinen zkoumat, zda ve věci neexistují zvláštní okolnosti, k nimž je třeba při stanovení povinnosti k náhradě nákladů řízení výjimečně přihlídnout. Ustanovení § 150 o.s.ř. proto nelze vykládat tak, že je možné kdykoli bez ohledu na základní zásady rozhodování o nákladech řízení nepřiznat náhradu nákladů úspěšnému účastníkovi řízení.

Využije-li soud svého moderačního práva a s ohledem na důvody hodné zvláštního zřetele rozhodne náhradu nákladů v konkrétním případě nepřiznat, musí toto své rozhodnutí náležitě odůvodnit a podložit provedeným dokazováním. I tento aspekt moderačního práva neopomněl Ústavní soud zdůraznit¹¹². Judikoval, že úvaha soudu, zda se jedná o výjimečný případ a zda tu jsou důvody hodné zvláštního zřetele, musí vycházet z posouzení všech okolností konkrétní věci. Soud musí také své rozhodnutí řádně a přesvědčivě odůvodnit. V postupu, který není odpovídajícím způsobem vysvětlen, lze spatřovat jisté prvky libovůle a nahodilosti. Ustanovení § 150 o.s.ř. má sloužit k odstranění nepřiměřené tvrdosti, tedy jinými slovy k dosažení spravedlnosti pro účastníky řízení. Pokud je aplikováno, aniž by všechny relevantní důvody pro takový postup byly zjišťovány a posuzovány, jde o postup libovolný, který je způsobilý zasáhnout do základního práva na spravedlivý proces zaručeného Listinou základních práv a svobod.

S odkazem na judikaturu Ústavního soudu lze tedy shrnout, že soud by si měl při aplikaci moderačního práva počínat velmi opatrně a s rozvahou, měl by toto své právo šetřit a ne jím plýtvat a už vůbec by neměl jeho prostřednictvím zachraňovat nesnadné

¹¹⁰ VRCHA, P., *Civilní sporný proces – nepřiznání nákladů řízení*, ASPI – Původní nebo upravené texty pro ASPI, ASPI ID: LIT27348CZ

¹¹¹ Nález Ústavní soudu ze dne 26. října 2006, sp. zn. I. ÚS 401/06

¹¹² Nález Ústavní soudu ze dne 13. září 2006, sp. zn. I. ÚS 191/06, Nález Ústavního soudu ze dne 17. 5. 2001, sp. zn. III. ÚS 727/2000

procesní situace. Důsledně by měl plnit svou poučovací povinnost a pečlivě a citlivě shromažďovat veškeré skutečnosti, které by mohly jeho rozhodnutí o případném nepřiznání nákladů ovlivnit. Rozhodnutí o nepřiznání náhrady nákladů řízení tedy musí vždy předcházet pečlivé posouzení všech okolností případu, ty je nutno poměřovat ve vztahu k účastníkům řízení, k situaci, která nastala nebo která by přiznáním náhrady nákladů řízení nastat mohla. Teprve v případě, že budou soudem zjištěny důvody hodné zvláštního zřetele, bude možno přistoupit k aplikaci tohoto výjimečného institutu.

7.1. Důvody hodné zvláštního zřetele

Základním předpokladem pro uplatnění soudcovského zmírňovacího práva je existence důvodů hodných zvláštního zřetele. I když jsou důvody hodné zvláštního zřetele dány, zjištěny a prokázány, není soud povinen moderační právo uplatnit, uplatnění tohoto práva přichází pouze ve výjimečných případech.

Šetří-li soud, zda se jedná o výjimečný případ a jsou dány důvody hodné zvláštního zřetele, musí vycházet z posouzení všech okolností konkrétního případu. Těmito okolnostmi mohou být důvody osobní či majetkové, sociální poměry účastníků řízení, důvody uplatnění nároku u soudu nebo přístup účastníka k řízení.¹¹³

Zcela konkrétní a vyčerpávající výčet okolností umožňující nepřiznání náhrady nákladů řízení úspěšnému účastníku stanovit nelze, neboť se liší případ od případu. Rozhodovací praxe však vymezila několik případů, kdy se o okolnosti hodné zvláštního zřetele s jistotou nejedná. Pouhá nesolventnost účastníka či platební neschopnost podnikatelského subjektu nemůže být sama o sobě dostatečným důvodem pro uplatnění moderačního práva¹¹⁴. Okolností hodnou zvláštního zřetele tak nelze spatřovat pouze v tom, že by nepřiznání nákladů přivedlo neúspěšnému účastníku povinnému k náhradě nákladů řízení větší újmu než účastníku v řízení úspěšnému, jemuž náhrada nákladů řízení naopak náleží.¹¹⁵ Za důvod hodný zvláštního zřetele nelze považovat ani skutečnost, že žalobce se před podáním návrhu na zahájení řízení snažil o dosažení dohody se žalovaným ohledně uspokojení tvrzeného nároku, o němž se později v občanském soudním řízení ukázalo, že není opodstatněný, a proto nebylo žalobě vyhověno.¹¹⁶

¹¹³ např. usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 13. 12. 2001, sp. zn. 10 Co 667/2001

¹¹⁴ např. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 5. 2004 sp. zn. 9 Cmo 324/94, Právní praxe v podnikání, 11 / 1994, str. 23

¹¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 401/06

¹¹⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 1985, sp. zn. 3 Cz 42/85

Z uvedeného tedy vyplývá, že institut nepřiznání náhrady nákladů řízení se uplatní pouze v případě, jestliže se neúspěšný účastník, v souvislosti s předpokládaným plněním uložené povinnosti nahradit náklady řízení protistraně, nachází v důsledku negativních okolností, povětšinou objektivního rázu, v tak závažné sociální či majetkové situaci, která s přihlédnutím k dalším okolnostem případu představuje důvody hodné zvláštního zřetele, k nimž je soud povinen přihlížet.¹¹⁷

Pro účely aplikace moderačního práva nestačí zaměřit se pouze na osobu účastníka, v jehož prospěch má být toto právo využito. Posuzuje-li soud výjimečnost konkrétního případu a důvody hodné zvláštního zřetele, musí přihlídnout k poměrům obou proti sobě stojících účastníků. Soud musí zkoumat poměry nejen toho účastníka, který by byl povinen nahradit náklady řízení, ale i k poměrům toho, jehož majetková sféra by byla použitím moderačního práva nepříznivě dotčena.

U určitých druhů řízení a procesních situací může být zvýšena pravděpodobnost, že v konkrétním případě nastanou důvody zvláštního zřetele hodné a situace bude natolik výjimečná, že soud přistoupí k aplikaci § 150 o.s.ř.. Může se jednat např. o řízení o žalobě na přivolení k výpovědi z nájmu bytu, řízení o zrušení společného nájmu bytu či řízení o určení otcovství, kdy k náhradě nákladů řízení by byl povinen nezletilý žalobce nebo také v případě excindačních žalob. Mezi procesní situace se zvýšeným rizikem uplatnění soudcovského zmírňovacího práva jistě patří změna právní úpravy v průběhu řízení, především v oblasti hmotného práva vztahujícího se k předmětu řízení nebo změna judikatury¹¹⁸.

Úvaha soudu, který řeší konkrétní případ a zvažuje aplikaci moderačního práva, není zrovna snadná. Zvláště existuje-li mnoho důvodů pro i proti. Pro názornost si rozeberme následující případ ze soudní praxe, kde se nahromadilo hned několik okolností: Žalobkyně se domáhala na žalovaných, provozovateli autobazaru a advokátovi, jemuž udělila plnou moc, zaplacení částky 138.753 Kč s příslušenstvím s tím, že plněním jednoho ze žalovaných zanikne v rozsahu tohoto plnění povinnost ze strany druhého žalovaného. Uvedená částka představovala škodu, která žalobkyni vznikla v důsledku jednání prvního žalovaného, provozovatele autobazaru, který při prodeji vozu stěžovatelku úmyslně uvedl v omyl tím, že jí zamlčel, že vozidlo bylo v minulosti havarované. Žalobkyně ale neobdržela žádnou kompenzaci vzniklé škody, i když se vůz pro opakované závady stal nepojízdným.

¹¹⁷ VRCHA, P., *Civilní sporný proces – nepřiznání nákladů řízení*, ASPI – Původní nebo upravené texty pro ASPI, ASPI ID: LIT27348CZ

¹¹⁸ MICHNA, L., MICHNA, O., *Soudcovské zmírňovací právo dle § 150 OSŘ*, Právní rozhledy, 4/2002, C.H.BECK, Praha, 2002, str. 172-175

Za účelem vymožení této škody si žalobkyně najala nyní druhého žalovaného, advokáta. Ten, ač se zavázal hájit zájmy žalobkyně, nepodal civilní žalobu před uplynutím promlčecí doby proti provozovateli autobazaru, čímž jí vznikla škoda ve shora uvedené výši. Vzhledem k tomu, že ze samotných žalobních tvrzení vyplývá, že důvodný může být žalobní návrh pouze ve vztahu k prvnímu ze žalovaných, rozhodl soud ve věci pro přehlednost nejprve o žalobním návrhu ve vztahu k provozovateli autobazaru částečným rozsudkem.

Soud prvního stupně dospěl k závěru, že kupní smlouva byla pro podstatný omyl na straně žalobkyně při jejím uzavření relativně neplatná a vzniklo právo na náhradu škody. Soud však žalobkyni právo na zaplacení žalované částky proti žalovanému nepřiznal, neboť žalovaný vznesl opodstatněnou námitku promlčení žalobního nároku, tudíž soud zavázal žalobkyni k úhradě nákladů řízení úspěšnému žalovanému.

Proti tomuto rozhodnutí podala žalobkyně odvolání. Odvolací soud však prvostupňové rozhodnutí potvrdil a upřesnil, že založit aplikaci ust. § 150 o.s.ř. na důvodech spočívajících v soudem prvního stupně zjištěné existenci protiprávního jednání žalovaného směřujícího vůči žalobkyni, jež ji vedly k podání žaloby, které však vzhledem k promlčení uplatněného práva nebylo vyhověno, a to za současného opomenutí dalších, pro užití zmíněného ustanovení podstatných skutečností, spočívajících v aktuálních majetkových, sociálních, osobních a dalších poměrech všech účastníků řízení, není myslitelné. Ve prospěch užití ust. § 150 o.s.ř. nehovoří ani absence jakéhokoliv konkrétního zjištění, na základě kterého by bylo možno spatřovat příčinu uplatnění existujícího práva žalobkyně až po uplynutí zákonných promlčecích lhůt, byť jen z části, v jednání žalovaného.

Žalobkyně se však s tímto závěrem odvolacího soudu nehodlala spokojit a obrátila se se stížností na Ústavní soud. Ani ten však pro ni neměl pochopení, konstatoval, že se v předmětné věci jedná pouze o výklad a aplikaci běžného práva, které ústavněprávní roviny nedosahují. Závěru, že v dané věci nejsou důvody pro postup dle ust. § 150 o.s.ř., nemohl z ústavního hlediska nic vytknout. Obecné soudy zaujaly v souladu se zásadou nezávislosti soudní moci právní názor, který má oporu ve skutkovém stavu. Stěžovatelka odvozovala mimořádnost věci, která by mohla být důvodem pro postup dle ust. § 150 o.s.ř., pouze ze skutečnosti, že žalovaný se vůči ní dopustil protiprávního jednání odporujícího dobrým mravům, další důvody pro adekvátnost postupu dle uvedeného ustanovení, jak konstatoval odvolací soud, nenabídla. Stěžovatelka si přitom byla vědoma, že uplatňuje nárok, který je již promlčen, a musela proto být srozuměna s tím, že ve sporu nebude úspěšná, což nese i důsledky při rozhodování o nákladech řízení. Stěžovatelka neuvedla ani žádný důvod, který by podání žaloby po uplynutí promlčecí lhůty vysvětloval, zejména pokud by tak

učinila v důsledku jednání žalovaného. V občanském soudním řízení se plně uplatňuje zásada „Vigilantibus iura scripta sunt“, neboli "nechť si každý střeží svá práva". Ze skutečností, že účastník řízení včas nevyužije možnosti jemu dané příslušnými právními předpisy a jeho nedůsledný postup se odrazí i ve výsledku soudního sporu, včetně rozhodnutí o nákladech řízení, nelze dovozovat, že se soudy dopustily porušení jeho základních práv.¹¹⁹

Shrneme-li celý případ, je zjevné, že existenci protiprávního jednání žalovaného a rozporu tohoto jednání s dobrými mravy žádný ze soudů neakceptoval jako důvod hodný zvláštního zřetele, na jehož základě by mohl náhradu nákladů nepřiznat. Rozhodující byla vznesená námitka promlčení a zásada, že jen bdělý náleží práva.

7.2. Případy vyloučené z aplikace moderačního práva

Moderační právo soud nemůže aplikovat ve všech případech resp. ve všech druzích řízení. Některá řízení jsou z uplatnění moderačního práva předem vyloučena, což vyplývá zejména z povahy projednávané věci. Jedná se o ta řízení, kdy zásadně účastníci řízení právo na náhradu nákladů nemají, ale soud může tuto náhradu výjimečně přiznat, odůvodňují-li to okolnosti případu. Bylo by pak zcela nelogické na základě konstatování, že se jedná o výjimečný případ, náklady, na jejichž náhradu by za normálních okolností účastník neměl právo, přiznat a v zápětí konstatovat, že jsou dány důvody hodné zvláštního zřetele a jedná se o výjimečný případ a právo na náhradu nákladů řízení zase odejmout.

Aplikace § 150 o.s.ř. tak nepřichází v úvahu v řízení o rozvod nebo neplatnost manželství, o určení, zda tu manželství je či není, o zrušení nebo neplatnost registrovaného partnerství a o určení, že registrované partnerství nevzniklo. Právě v těchto řízeních je totiž možné přiznat náhradu nákladů pouze ve výjimečných případech, a tudíž je pojmově vyloučeno takto přiznané právo opět zcela výjimečně odepřít. Z obdobných důvodů nelze užít moderačního práva v případě postupu dle § 146 odst. 1 písm. a) o.s.ř, dle něhož žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení podle jeho výsledku, jestliže řízení mohlo být zahájeno i bez návrhu; to neplatí, odůvodňují-li okolnosti případu přiznání náhrady nákladů řízení.

¹¹⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 28. 11. 2008, sp. zn. II. ÚS 2650/08

Užití §150 o.s.ř. rovněž není možné při rozhodování o odměně notáře za provedené úkony soudního komisaře a o jeho hotových výdajích a případné náhradě za daň z přidané hodnoty.¹²⁰

7.3. Rozsah uplatnění moderačního práva soudu

Co se týče rozsahu uplatnění moderačního práva, soud má v zásadě dvě možnosti. Může náhradu nákladů nepřiznat úplně nebo částečně. K částečnému nepřiznání nákladů soud přistoupí zejména v případech, kdy jsou dány majetkové důvody hodné zvláštního zřetele na straně účastníka, v jehož neprospěch by byla povinnost k náhradě nákladů řízení uložena s ohledem na poměry toho účastníka, jemuž by náhrada nákladů řízení měla být naopak přiznána. Situace je totiž pochopitelně odlišná, jestli by několika tisícová náhrada nákladů řízení měla být odepřena kupř. nadnárodní bankovní instituci, nebo naopak by došlo k odepření práva na náhradu nákladů řízení účastníkovi, jehož majetková situace také není příliš příznivá.

Rozsah uplatněného moderačního práva se dále liší v případech samostatného a nerozlučného procesního společenství. Pokud se jedná o samostatné společenství účastníků, je zřejmé, že v tomto případě se moderační právo soudu vztahuje pouze na tu část náhrady nákladů řízení, která odpovídá nároku uplatněnému vůči účastníkovi řízení, který je samostatným společníkem a v jehož případě soud shledal rysy výjimečnosti a zároveň okolnosti zvláštního zřetele hodné.

Jinak je tomu v případě nerozlučného procesního společenství. Na straně povinné k náhradě nákladů řízení může nastat situace, kdy je moderační právo uplatněno pouze ve vztahu k některému z nerozlučných společníků. Za této situace je nutno zvážit, zda mají zbývající nerozluční společníci hradit celé náklady, nebo zda lze i vůči nim třeba jen zčásti náhradu nepřiznat. Jinak by byli povinni hradit celé náklady řízení zbývající nerozluční společníci.

7.4. Moderační právo z pohledu práva na spravedlivý proces – možnost vyjádření se k eventuálnímu uplatnění moderačního práva

Zvažuje-li soud aplikaci moderačního práva, nesmí v žádném případě opomíjet právo účastníků na spravedlivý proces. Součástí práva na spravedlivý proces je vytvoření prostoru

¹²⁰ BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., *Občanský soudní řád : komentář*, díl I., Praha : C.H. Beck, 2006, ISBN 80-7179-378-7, str. 673-674

pro to, aby účastník řízení mohl účinně uplatňovat námitky a argumenty, které jsou způsobilé ovlivnit rozhodování soudu a s nimiž se soud musí v rozhodnutí náležitě vypořádat. Tento požadavek vyplývající v obecné rovině z práva na fair proces je třeba uplatnit též při rozhodování soudu o náhradě nákladů řízení, které je integrální součástí soudního řízení jako celku. Jinak řečeno, z práva na spravedlivý proces vyplývá povinnost soudu vytvořit pro účastníky řízení procesní prostor k tomu, aby se vyjádřili i k eventuálnímu uplatnění moderačního práva a vznášeli případná tvrzení či důkazní návrhy, které by mohly aplikaci tohoto ustanovení ovlivnit.¹²¹

V této souvislosti bych ráda poukázala na zajímavý případ ze soudní praxe. Žalobkyně se žalobou podanou k soudu prvního stupně domáhala určení neplatnosti kupní smlouvy, kterou uzavřela se žalovanou a zároveň se domáhala určení vlastnictví nemovitostí, kterých se předmětná smlouva týkala. Soud prvního stupně žalobu zamítl a procesně úspěšně žalované přiznal náhradu nákladů ve výši 19.549 Kč. Soud prvního stupně své rozhodnutí odůvodnil tím, že žalobkyně neunesla důkazní břemeno ohledně tvrzené neplatnosti napadené kupní smlouvy a návrh byl proto zamítnut v celém rozsahu. Výši nákladů soud prvního stupně vyčíslil podle vyhlášky č. 177/1996 Sb., advokátního tarifu.

Žalobkyně napadla výrok o náhradě nákladů a předně namítala, že soud prvního stupně při určení výše odměny za zastupování jakožto součásti náhrady nákladů řízení advokátní tarif nesprávně aplikoval, když nesprávně určil tarifní hodnotu. Odvolací soud dospěl k závěru, že soud prvního stupně pochybil při výpočtu výše náhrady nákladů řízení a dospěl k závěru, že výše nákladů řízení, vzniklých na straně žalované v průběhu řízení před soudem prvního stupně, odpovídá částce 501.597 Kč a nikoliv částce 19.549 Kč, k níž dospěl soud nalézací. Zvrat však nastal v momentě, kdy odvolací soud obdržel stanovisko žalobkyně k odvolání žalované a byl tak nucen se zabývat otázkou eventuální aplikace moderačního práva. Po rekapitulaci řízení shrnul i obsah listin, které žalobkyně předložila na podporu návrhu na postup podle § 150 o. s. ř. a které podrobněji dokládaly její sociální, příjmové a majetkové poměry. Z těchto listin pak učinil takové skutkové závěry, ze kterých dále dovodil, že jsou dány důvody pro aplikaci § 150 o. s. ř., konkrétně pro uložení povinnosti žalobkyni hradit náklady řízení žalované pouze ve výši jedné desetiny jejich skutečné výše.

¹²¹ Nález Ústavní soudu ze dne 31. října 2007, sp. zn. III. ÚS 1378/07, Nález Ústavní soudu ze dne 6. února 2007, sp. zn. II. ÚS 828/06 a Nález Ústavní soudu ze dne 7. srpna 2007, sp. zn. I. ÚS 800/06

Žalovaná se s tímto rozhodnutím odvolacího soudu nehodlala smířit a podala ústavní stížnost, v níž napadla jednak procesní podmínky, za kterých odvolací soud vedl své úvahy a vydal napadené rozhodnutí a rovněž samotnou aplikaci ustanovení § 150 o. s. ř.. Zejména se ohrazovala proti tomu, že před případnou aplikací § 150 o. s. ř. jí soud neumožnil se k této eventualitě vyjádřit. Tím porušil jednu ze zásad občanského soudního řízení, a sice zásadu dvojinstančnosti řízení, čímž jí odňal i právo na přezkoumání soudního rozhodnutí v řádném odvolacím řízení. V této souvislosti dále uvedla, že odvolací soud prováděl určité dokazování na základě nových důkazů, ke kterým však neměla možnost se vyjádřit. K vlastní aplikaci ustanovení § 150 o. s. ř. namítala, že odvolací soud opřel své závěry pouze o to, že by jejich přiznání přivodilo jednomu účastníku větší újmu než druhému.

Odvolací soud jakožto účastník řízení uvedl, že námitky stěžovatelky považuje za nedůvodné. Podáním, ke kterému se stěžovatelka údajně nemohla vyslovit, bylo vyjádření žalobkyně k podanému odvolání žalované, kdy o. s. ř. neukládá soudu povinnost doručit toto vyjádření protistraně a vzhledem k tomu, že se odvolání týkalo nákladů řízení, nebylo třeba jednání ve věci nařizovat.

Ústavní soud přezkoumal napadené rozhodnutí včetně řízení předcházejícího a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná. Odvolací soud aplikaci § 150 o.s.ř. ani rozsah této aplikace nijak neavizoval stěžovatelce, ačkoliv ani rozhodnutí soudu prvního stupně tuto možnost samo neotevřelo. Takto nebyla stěžovatelce dána možnost se vyjádřit k návrhu na aplikaci § 150 o.s.ř. a ani k důkazům, kterými měla být důvodnost aplikace podložena. Tato skutečnost je relevantní zvláště s přihlédnutím ke zcela rozdílným právním závěrům soudů prvního a druhého stupně, neboť ačkoliv se absolutní částka přiznaná stěžovatelce ve výroku napadeného usnesení zvýšila ve prospěch stěžovatelky, zároveň nelze pominout, že naopak 90 % nákladů řízení, což představuje relativně vysokou částku 451.437 Kč, stěžovatelce přiznána nebyla, a to na základě důkazů a úvah, ke kterým se stěžovatelka neměla možnost vyjádřit. Ačkoliv se jedná „pouze“ o náklady řízení, samotná částka představuje významnou majetkovou hodnotu, která je výsledkem zásadního obratu v právním posouzení výše nákladů řízení.

Dle názoru Ústavního soudu musí soudy vytvořit prostor pro kontradiktorní uplatnění návrhů a důkazů, které se vztahují k rozhodování soudů, přičemž tato povinnost je naléhavější v rámci odvolacího řízení. Pokud tedy odvolací soud shledá, že správné vyčíslení nákladů řízení bude podle jeho právního názoru podstatně odlišné od závěrů soudu prvního stupně (vyšší), a to ve prospěch účastníka úspěšného ve věci, a tato nová procesní situace jej vede k úvahám, že na straně neúspěšného účastníka řízení mohou být zároveň dány podmínky

pro aplikaci ustanovení § 150 o.s.ř., jedná se o takovou změnu procesní situace, na kterou se nutně vztahují principy rovnosti účastníků řízení, konkrétně práva vyjádřit se k eventuálnímu uplatnění moderačního práva.¹²²

7.5. Formulace nákladového výroku

V soudní praxi se můžeme setkat s případy, kdy je moderační právo sice správně aplikováno, rozhodnutí je řádně odůvodněno a opřeno o náležitě provedené důkazy, přesto výrok rozhodnutí ne zcela odpovídá nastalé procesní situaci. V případě, že se soud uchýlí k aplikaci moderačního práva, musí tomu přizpůsobit i formulaci nákladového výroku. Shledá-li soud okolnosti případu, které vyústí v rozhodnutí, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení, je tento výrok sice věcně souladný, ale z formálně právního hlediska by aplikaci moderačního práva měl odpovídat výrok, že žalobci se vůči žalovanému nepřiznává náhrada nákladů řízení, popřípadě, že se žalovanému vůči žalobci nepřiznává náhrada nákladů řízení.¹²³ Správnost této formulace vyplývá již z podstaty moderačního práva i ze samotného znění § 150 o.s.ř., které výslovně hovoří o nepřiznání nákladů řízení, zatímco formulace, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení se použije v případě aplikace zásady úspěchu ve věci nebo zásady zavinění.

¹²² Nález ústavního soudu ze dne 23. 10. 2008, sp. zn. I. ÚS 2569/07

¹²³ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 22.11. 2005, sp.zn. 10 Co 881/2005

8. Opravné prostředky proti rozhodnutí o nákladech řízení

8.1. Odvolání proti rozhodnutí ve věci samé v souvislosti s náklady řízení

Pokud je účastník, který nebyl úspěšný v řízení před soudem prvního stupně, nespokojen s rozhodnutím nalézacího soudu, o.s.ř. mu dává možnost, aby za splnění určitých podmínek napadl toto rozhodnutí řádným opravným prostředkem, tedy odvoláním. Odvoláním do rozhodnutí ve věci samé je potažmo napaden i výrok o nákladech řízení, odvolací soud o nich tedy musí znovu rozhodnout.

Ustanovení o nákladech řízení před soudem prvního stupně platí přiměřeně i pro řízení odvolací. I v odvolacím řízení se tudíž uplatní jak zásada úspěchu ve věci, tak zásada zavinění či možnost aplikace moderačního práva. I nadále platí, že rozhodnutí odvolacího soudu musí být v souladu s průběhem řízení a musí být náležitě odůvodněno.

Dospěje-li odvolací soud k závěru, že odvolání není důvodné a rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdí, náklady odvolacího i nalézacího řízení nese neúspěšný účastník. Ne vždy však náklady odvolacího řízení musí vzniknout. Nevzniknou-li, jejich náhrada pochopitelně nemůže být přiznána. Jedná se zejména o případy, kdy úspěšný účastník neprovede žádný procesní úkon a odvolací soud rozhodne o jeho úspěchu na neveřejném zasedání. Velmi častým případem je dále situace, kdy je v odvolacím řízení proveden ze strany úspěšného účastníka pouze jeden úkon a paušální odměna za zastoupení advokátem dle vyhl. 484/2000 Sb. se krátí na polovinu.

V případě, že odvolací soud shledá, že odvolání bylo podáno důvodně a rozhodnutí nalézacího soudu změnil, musí znovu rozhodnout i o nákladech řízení u soudu prvního stupně. Platí totiž, že pokud mění odvolací soud rozhodnutí soudu prvního stupně ve výroku o věci samé, nepřistupuje k formální změně rozhodnutí soudu prvního stupně ve výroku o nákladech řízení nebo ke zrušení takového výroku, ale sám rozhodne nově i o nákladech řízení před soudem prvního stupně.¹²⁴ Situace se pak obrací a účastník, který byl v řízení před soudem prvního stupně úspěšný, je nyní povinen uhradit protistraně jak náklady řízení odvolacího tak i nalézacího.

Shledá-li odvolací soud důvody pro zrušení rozhodnutí soudu prvního stupně a vrátí věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení, o nákladech řízení rozhoduje soud prvního stupně v novém rozhodnutí ve věci.

¹²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2007, sp.zn. Odo 820/2005

Zároveň je nutné upozornit na skutečnost, že rozhodnutí odvolacího soudu, kdy na základě odvolání jednoho účastníka řízení do výroku ve věci samé, odvolací soud napadené rozhodnutí ve věci samé potvrdí a současně v neprospěch odvolatele změni výrok o náhradě nákladů řízení před soudem prvního stupně, je v rozporu s občanským soudním řádem. Platí-li zásada, že na základě odvolání účastníka řízení nelze v neprospěch odvolatele změnit napadený výrok ve věci samé, musí tato zásada platit i pro výrok o nákladech řízení před soudem prvního stupně.

Princip právní nemožnosti změny výroku rozhodnutí soudu prvního stupně o nákladech řízení odvolacím soudem v neprospěch odvolatele, který jako jediný napadl rozsudek soudu prvního stupně, vyplývá z obecné zásady, že právní postavení odvolatele nemůže být na základě jeho odvolání horší, než kdyby odvolání nepodal. Tuto právní zásadu může měnit jen právní úprava výslovně ukládající odvolacímu soudu rozhodnout nově i o nákladech před soudem prvního stupně bez ohledu na to, kdo odvolání podal, jak je tomu v případě změny rozhodnutí odvolacím soudem ve věci samé, nového rozhodnutí soudu po zrušení rozsudku soudu prvního stupně v odvolacím řízení, nových rozhodnutí soudu po povolení obnovy řízení a po zrušení rozhodnutí v dovolacím řízení. Jelikož občanský soudní řád neobsahuje ustanovení umožňující odvolacímu soudu nově rozhodnout o nákladech řízení před soudem prvního stupně, pokud potvrzuje rozsudek soudu prvního stupně jen na základě odvolání jednoho účastníka řízení, nelze zhoršit právní postavení odvolatele, ani pokud jde o odvozený nárok na náhradu nákladů řízení před soudem prvního stupně.¹²⁵

8.2. Odvolání proti nákladovému výroku rozhodnutí

Účastník, ať již měl v řízení před soudem prvního stupně úspěch či nikoli, může napadnout samostatně nákladový výrok prvostupňové rozhodnutí, aniž by měl zásadní výhrady vůči rozhodnutí ve věci samé. Je-li napaden sám nákladový výrok rozhodnutí, přezkumná činnost odvolacího soudu se vztahuje na celý napadený výrok o nákladech řízení, bez ohledu na to, v jakém rozsahu byl tento výrok napaden odvoláním, případně, jak bylo odvolání odůvodněno. Je tomu tak proto, že o povinnosti k náhradě nákladů řízení rozhoduje soud bez návrhu, tedy z úřední povinnosti a náhrada nákladů řízení, včetně úhrady nákladů řízení mezi účastníky navzájem, je upravena kogentně v ustanoveních § 142-150 o. s. ř.¹²⁶

¹²⁵ CHALUPA., L., *Ke změně výroku o nákladech řízení soudem v odvolacím řízení*, Soudní rozhledy, č. 8/1999

¹²⁶ Viz. rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 16. 11. 2000, sp. zn. 3 Cmo 243/99

Odvolací soud se tak musí vypořádat nejen s konkrétními námitkami tvrzenými v odvolání, ale musí se zabývat všemi aspekty, které mohou mít vliv na rozhodnutí o nákladech řízení.

Může tak nastat situace, kdy je sám účastník, který odvolání podal, překvapen, jak odvolací soud rozhodl, protože mu např. byla snížena náhrada nákladů řízení, o které soud prvního stupně rozhodl k jeho tíži, ve větším rozsahu, než požadoval v odvolání. Neúspěšný účastník např. podá odvolání směřující do výroku o nákladech řízení s odůvodněním, že soud prvního stupně nesprávně určil výši odměny za zastoupení advokátem dle vyhl. 177/1996 Sb., advokátního tarifu, čímž došlo k navýšení celkových nákladů řízení zhruba o polovinu oproti tomu, kdyby soud prvního stupně postupoval při výpočtu dle vyhl. 484/2000 Sb. Z těchto důvodů by odvolatel požadoval, aby mu byla o polovinu snížena částka, kterou je povinen nahradit protistraně. Odvolací soud, jelikož je povinen přezkoumat napadený nákladový výrok rozhodnutí jako celek, pak po důkladném prostudování spisu zjistí, že odvolatel trpí závažnou chorobou s velmi nákladnou léčbou, která mu značně komplikuje možnost výdělků a ač tím nikdy neargumentoval, ani tuto skutečnost nezdůrazňoval, odvolací soud aplikuje § 150 o.s.ř. a úspěšnému účastníku náklady řízení nepřiznává.

Ať už odvolací soud napadené rozhodnutí změní ve věci samé nebo pouze ohledně nákladového výroku, účastníci řízení de facto vždy doplácí na chyby soudu. Náklady odvolacího řízení, je-li odvolání důvodné, jsou v mnoha případech zapříčiněny nesprávným rozhodnutím soudu prvního stupně. Nabízí se zde otázka, proč by měl účastník nést náklady odvolacího řízení, když tyto náklady by nebyly vznikly, kdyby se soud „strefil hned napoprvé“. Je-li předmětem řízení složitá právní otázka, která rozděluje odborníky a přináší značnou názorovou pestrost, nebo která dosud není judikaturou uspokojivě řešena a jedná se o jedinečný případ, přičemž mezi tím, co je v souladu s právem a co není, existuje jen tenká hranice, soudu prvního stupně nelze vytýkat, že zastává jiný právní názor než soud odvolací, kdy i jednotlivé senáty téhož odvolacího soudu nejsou v názoru na tuto otázku jednotné. Odlišná situace však nastává v případě, kdy soud prvního stupně svým neodborným postupem zapříčiní vznik nákladů odvolacího řízení, jejichž náhradu musí ve výsledku nést některý z účastníků. K zamezení nadměrnému zatěžování účastníků občanského soudního řízení zbytečnými náklady řízení může dojít pouze v případě, že i soudy prvního stupně budou obsazeny vysoce kvalifikovanými odborníky a jejich rozhodnutí budou opouštět soudy v takové kvalitě, která eliminuje masu odvolání, jejichž důvodnost spočívá v pochybení nalézacího soudu.

8.3. Přípustnost odvolání proti výroku o nákladech řízení v tzv. „bagatelních věcech“

Občanský soudní řád nemá ustanovení, ze kterého by vyplývala možnost přezkoumání nákladových výroků v tzv. bagatelních sporech, přestože náklady řízení žalovanou částku často mnohonásobně převyšují. Podle § 202 odst. 2 o.s.ř. odvolání není přípustné proti rozsudku, jímž bylo rozhodnuto o peněžitém plnění nepřevyšujícím 10.000 Kč, a to s účinností od 1. 7. 2009, kdy nabyla účinnosti novela o.s.ř., tj. zákon č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, tato částka byla navýšena z původních 2.000 Kč, k příslušenství pohledávky se přitom nepřihlíží.

Je tedy třeba vycházet z toho, že zákon výslovně nepřipouští odvolání proti rozsudku ve věci samé, jímž bylo rozhodnuto o peněžitém plnění nepřesahujícím částku 10.000 Kč resp. 2.000 Kč, bylo-li řízení zahájeno před 1. 7. 2009. Pokud tedy nelze podat odvolání proti rozsudku ve věci samé, znamená to, že nelze podat odvolání ani do výroků ostatních. Jde-li tedy o rozsudek, jímž bylo rozhodnuto o peněžitém plnění nepřevyšujícím 10.000 Kč resp. 2.000 Kč, není odvolání přípustné ani proti výroku o nákladech řízení, který je závislý na výroku ve věci samé.

Nutným předpokladem pro přezkoumání rozhodnutí soudu prvního stupně je přípustnost odvolání, v opačném případě rozhodnutí nalézacího soudu nelze přezkoumat, a to ani ve vztahu k vedlejším výrokům. Odvolací soud je pak nucen odvolání do nákladů řízení odmítnout.¹²⁷

S rozhodovací praxí soudů, kdy odvolací soudy odmítají odvolání do výroků o náhradě nákladů řízení v tzv. bagatelních sporech se můžeme, ale nemusíme ztotožnit. Uvedme příklad, který je pro rozhodování o nákladech řízení v „bagatelních“ věcech poměrně charakteristický. Žalovaný cestuje bez platného cestovního dokladu, tedy tzv. „načerno“, veřejným hromadným dopravním prostředkem, který provozuje žalobce. Nezaplátí včas pokutu a žalobce stejně jako v ostatních podobných případech podá žalobu k soudu. Dopravní podnik pak při vynaložení minimálního úsilí vysoudí nejen jízdné a přírážku k jízdnému v úhrnné výši cca 1.012 Kč, ale i nezanedbatelné náklady řízení v částce 8.811 Kč, tj. částce zhruba 8x vyšší než je předmět řízení.

V tomto nebo v podobném případě při rozhodování soudu nejde pouze o zaplacení samotného dluhu. Jde především o nadměru tíživou povinnost k náhradě nákladů řízení.

¹²⁷ shodně viz. rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ze dne 24.8.2001, sp. zn. 11 Co 716/2001, uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS pod číslem Rc 45/2002.

Náklady řízení totiž nejsou příslušenstvím žalované pohledávky, a tudíž jejich výše nemá vliv na fakt, zda jedná o bagatelní spor či nikoli.

Současná rozhodovací praxe, odmítající odvolání do nákladů řízení v bagatelních sporech, se opírá o dva základní argumenty. Podle prvního z nich jsou náklady řízení příslušenstvím žalované částky, a proto k nim nelze při posuzování přípustnosti odvolání přihlížet. Tato argumentace je nesprávná, protože opomíjí fakt, že občanský soudní řád obsahuje vlastní definici příslušenství zažalované pohledávky. Tato definice se liší od definice příslušenství pohledávky, jak ji zná hmotné právo. Skutečnost, že procesní předpisy náklady řízení nepokládají za příslušenství pohledávky, výslovně vyplývá z ustanovení § 206 odst. 3 o.s.ř. Toto ustanovení pokládá příslušenství žalované pohledávky a náklady řízení za dvě zcela samostatné položky. Podle českého procesního práva tedy náklady řízení nejsou příslušenstvím žalované pohledávky, ale zvláštním nárokem, o kterém je třeba rozhodnout nejpozději do doby právní moci rozhodnutí ve věci samé. Argumentace, že odvolání do náhrady nákladů řízení v bagatelních věcech není možné proto, že náklady řízení jsou pouhým příslušenstvím žalovaného plnění, zde tedy neobstojí.

Druhý argument je ten, že rozhodnutí o nákladech řízení je tzv. „vedlejším výrokem.“ Vedlejší výrok přitom nemůže mít jiný odvolací režim než výrok hlavní. Hlavním výrokem se přitom míní rozhodnutí ve věci samé. Tento názor je sice na první pohled logický, ale nemá skutečnou oporu v platné procesní úpravě, je tomu spíše naopak. Ustanovení § 174 odst. 2 o.s.ř. připouští zcela odlišný a nezávislý opravný režim pro případ, kdy žalovaný napadne platební rozkaz jako celek, a pro případ, kdy žalovaný napadne pouze výrok o náhradě nákladů řízení. Formální nezávislost výroku o náhradě nákladů řízení vyplývá i ze skutečnosti, že o nákladech řízení lze rozhodnout i samostatným rozhodnutím. Také nelze pominout, že rozhodnutí o nákladech řízení nabývá právní moci nezávisle na vlastním rozhodnutí ve věci samé. Vlastní výrok rozsudku o věci samé a rozhodnutí o náhradě nákladů řízení, které je svojí povahou usnesením, tedy nejsou navzájem neoddělitelné. Jedná se o dvě na sobě do jisté míry nezávislá rozhodnutí. Výrok o náhradě nákladů řízení proto nelze pokládat za pouhý „vedlejší výrok“, jehož odvolací režim se přizpůsobuje odvolacímu režimu výroku ve věci samé.

S ohledem na výše uvedené, je pak zaběhlá soudní praxe odmítající odvolání do nákladových výroků rozsudků o bagatelních sporech přinejmenším diskutabilní.

Jedním z důvodů, pro které lze omezit možnost podat opravný prostředek v bagatelní věci, je relativní bezvýznamnost sporu. Řízení, v němž neúspěšná strana musí zaplatit na nákladech řízení částku, která je ve srovnání s požadovaným plněním mnohonásobně

vyšší, nelze hodnotit jako bagatelní pouze na základě žalobního požadavku. Důležitost řízení je třeba posuzovat vzhledem ke všem okolnostem, tedy i s přihlédnutím k nákladům řízení. I tato okolnost je argumentem, proč je namíste dosavadní soudní praxi spočívající v odmítání odvolání do nákladů řízení v bagatelních věcech hodnotit spíše kriticky¹²⁸.

Vezme-li v úvahu zmíněnou novelu o.s.ř., na jejímž základě se hranice pro posouzení, zda se jedná o bagatelní spor či nikoli, zvýšila na 10.000 Kč, nemožnost napadnout nákladový výrok rozsudku se zdá být ještě nešťastnější. Dle paušální vyhlášky č. 484/2000 Sb. činí sazba odměny 9.000 Kč, pokud je předmětem řízení zaplacení peněžité částky nebo jiné penězi ocenitelné plnění přes 5.000 Kč do 10.000 Kč, připočteme-li částku 1.800 Kč, jakožto paušální náhradu hotových výdajů za šest úkonů právní služby, na které byla paušální vyhláška ohledně řízení v jednom stupni konstruována a náhradu za DPH, dostaneme se na částku okolo 14.000 Kč. Sečteme-li částku o něco málo nižší než 10.000 Kč jakožto předmět řízení s náhradou nákladů ve výši 14.000 Kč, dostaneme částku okolo 23.000 Kč, vůči které se neúspěšný účastník řízení před soudem prvního stupně nemůže odvolat. Domnívám, že se v tomto případě jedná o poměrně výrazný zásah do finančních možností účastníků řízení, který může určitému okruhu osob znemožnit přístup k soudům.

8.4. Náklady řízení u žaloby na zmatečnost a při obnově řízení

Bylo-li napadené rozhodnutí pro zmatečnost zrušeno, soud, o jehož rozhodnutí jde, věc znovu projedná a rozhodne. Byla-li povolena obnova řízení, soud prvního stupně věc znovu bez dalšího návrhu projedná. Pokud soud shledá napadené rozhodnutí věcně správným, zamítne usnesením návrh na jeho změnu. Jestliže soud napadené rozhodnutí ve věci samé změní, nové rozhodnutí nahradí původní rozhodnutí. O náhradě nákladů původního řízení tak soud nerozhodne, jestliže rozhodnutí o povolení obnovy nenahrazuje původní rozhodnutí.

V obou těchto případech soud v novém rozhodnutí o věci rozhodne o náhradě nákladů původního řízení i řízení o žalobě. V případě, že se rozhodování o nákladech řízení přesouvá do „nového rozhodnutí“, neznamená to, že v „novém rozhodnutí“ o těchto nákladech rozhoduje soud izolovaně, odděleně od nákladů řízení původního. Naopak, tyto náklady tvoří součást všech nákladů, jež v obou řízeních vznikly.¹²⁹

¹²⁸ SVOBODA, K., *Přípustnost odvolání proti nákladům řízení v tzv. „bagatelních“ sporech. Pro a proti*, Jurisprudence č. 2/2008, str. 34.

¹²⁹ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. III. ÚS 174/06

8.5. Náklady řízení před Nejvyšším soudem

8.5.1. Náklady dovolacího řízení

Právní úprava dovolání obsažená v o.s.ř. nemá zvláštní ustanovení o nákladech dovolacího řízení. Na základě ustanovení § 243b odst. 5 o.s.ř. platí pro řízení u dovolacího soudu obdobně ustanovení § 224 odst. 1 o.s.ř. Toto ustanovení stanoví, že ustanovení o nákladech řízení před soudem prvního stupně platí i pro řízení odvolací, lze tedy dojít k závěru, že pro rozhodování o nákladech dovolacího řízení se použijí obdobně ustanovení § 137 až § 151 o.s.ř..

Zvážíme-li možnosti, jak může Nejvyšší soud o dovolání rozhodnout ohledně nákladů řízení, mohou v praxi nastat následující situace.

První variantou, která může nastat, je, že dovolací soud řízení zastaví, a to z důvodů nesplnění podmínky povinného zastoupení odvolatele advokátem popř. notářem, nebo proto, že dovolání má nedostatky, pro něž nelze v řízení pokračovat, anebo proto, že dovolatel vzal dovolání zpět. V těchto případech se uplatní zásada zavinění, odvolatel totiž z procesního hlediska zavinil, že řízení bylo zastaveno a má tudíž povinnost nahradit protistraně náklady řízení.

Dovolací soud rovněž může dovolání odmítnout, a to v případě, že bylo dovolání podáno opožděně nebo bylo podáno někým, kdo k dovolání není oprávněn, anebo pokud směřuje proti rozhodnutí, proti němuž není dovolání přípustné. Procesní situace je zde podobná jako v případě zastavení řízení dle předcházejícího odstavce a dovolatel je povinen zaplatit protistraně náklady řízení, pochopitelně pouze v případě, že jí nějaké vznikly.

Dovolací soud rovněž může zjistit, že dovolání nebylo podáno důvodně a dovolání zamítne. Dovolatel nebyl ve věci úspěšný, a proto je povinen nahradit protistraně náklady dovolacího řízení v souladu se zásadou úspěchu ve věci. Zde je na místě poznamenat, že úspěchem ve věci se tu ovšem nerozumí věc sama, která byla předmětem řízení před soudem druhého stupně, ale předmět dovolacího řízení, tedy požadavek dovolatele na zrušení rozhodnutí odvolacího soudu.

Dovolací soud ale nemusí vždy rozhodovat jen o náhradě nákladů, vzniklých v dovolacím řízení. Jestliže dovolací soud např. zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a řízení zastavil, popř. věc postoupil orgánu, do jehož pravomoci patří, zrušují se i výroky rozhodnutí obou soudů o nákladech řízení. Vzhledem k tomu, že rozhodnutím o zastavení řízení se řízení

končí, je dovolací soud povinen rozhodnout nejen o nákladech, které vznikly v dovolacím řízení, ale i o nákladech vzniklých před soudy obou stupňů.¹³⁰

8.5.2. Přípustnost dovolání proti rozhodnutí o nákladech řízení

Co se týče formy, má rozhodnutí o nákladech řízení povahu usnesení, a to i v případě, že je součástí výrokové části rozsudku. Usnesení o nákladech řízení není rozhodnutím ve věci samé a ani není mezi vyjmenovanými druhy usnesení, proti kterým lze podat dovolání. Z těchto důvodů není proti rozhodnutí o nákladech řízení dovolání přípustné. Nic na tom nemění ani povaha takového výroku, tedy skutečnost, zda jde o měnicí nebo potvrzující rozhodnutí o nákladech řízení před soudem prvního stupně či o rozhodnutí o nákladech řízení odvolacího, jež není rozhodnutím měnicím ani potvrzujícím.¹³¹

8.5.3. Úloha Nejvyššího soudu při výkladu práva ve vztahu k nákladům řízení

V případě výroku o nákladech řízení sice není dovolání přípustné, přesto není judikatura Nejvyššího soudu pro rozhodnutí o nákladech řízení bez významu, naopak. Nejvyšší soud totiž řeší některé výkladové otázky, které mají pro náklady řízení zásadnější význam, i když takových rozhodnutí není v soudní praxi mnoho.

Např. ve věci sp. zn. 21 Cdo 1348/2005 judikoval, že : „*Byli-li ustanoven podle § 30 o. s. ř. zástupcem advokát účastníku, který má právo, aby mu byla přiznána náhrada nákladů řízení, vychází soud při určení odměny za zastupování pro účely rozhodování o náhradě nákladů řízení ve smyslu ustanovení § 151 odst. 2, části první věty před středníkem, o. s. ř. zásadně z vyhlášky č. 484/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů, aniž by bylo významné, že ustanovený advokát má za výkon zástupčí činnosti vůči státu (České republice) podle ustanovení § 140 odst. 2 o. s. ř. nárok na odměnu nikoliv podle uvedeného právního předpisu, ale vždy podle ustanovení § 6 vyhlášky č. 177/1996 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o mimosmluvní odměně, a že o tomto nároku ustanoveného advokáta dosud nebylo soudem rozhodnuto.*“ Toto rozhodnutí bylo z hlediska nákladů řízení velmi významné, neboť řeší problém vyčíslení odměny ustanoveného advokáta, který má původ v dvojkolejnosti úpravy odměny za zastoupení advokátem v občanském soudním řízení.

Nejvyšší soud se také zabýval, i když se jedná o rozhodnutí staršího data, otázkou důvodů hodných zvláštního zřetele, jakožto předpokladu aplikace moderačního práva soudu,

¹³⁰ BUREŠ, J., DRÁPAL, L., *Dovolání podle občanského soudního řádu - Rozhodnutí o dovolání*, Právní rozhledy č. 2/1994, str. 50

¹³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2008, sp. zn. 26 Cdo 5002/2007

když v rozhodnutí ze dne 29. 11. 1985, sp. zn. 3 Cz 42/85, judikoval, že : „*Za důvod hodný zvláštního zřetele ve smyslu ustanovení § 150 o.s.ř. nelze považovat skutečnost, že žalobce se před podáním návrhu na zahájení řízení snažil o dosažení dohody se žalovaným ohledně uspokojení tvrzeného nároku, o němž se později v občanském soudním řízení ukázalo, že není opodstatněný, a proto nebylo žalobě vyhověno.*“

8.6. Náklady řízení před Ústavním soudem

Soudní praxe zná relativně mnoho případů, kdy se rozhodnutí o nákladech řízení dostalo až před Ústavní soud. Ten však prakticky v každém rozhodnutí, a to nejen pokud jde o náklady řízení, konstatuje, že není součástí obecné soudní soustavy a nepřísluší mu proto právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem České republiky.

Ústavní soud vnímá problematiku nákladů řízení ve vztahu k předmětu řízení před obecnými soudy jako zásadně podružnou. Otázka nákladů řízení může dosáhnout ústavněprávní dimenze pouze v případě extrémního vybočení z pravidel upravujících řízení. K tomu Ústavní soud opakovaně ve své rozhodovací praxi zdůrazňoval, že právo na přiznání náhrady nákladů, které úspěšné straně v řízení vzniknou, je součástí práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a také souvisí, pokud jde konkrétně o náklady právního zastoupení, s právem na právní pomoc ve smyslu čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Přitom však rozdílný názor na interpretaci podústavního práva sám o sobě nemůže založit porušení práva na soudní ochranu či spravedlivý proces. To platí i pro interpretaci příslušných ustanovení procesních předpisů upravujících náklady řízení a jejich náhradu. Proto Ústavní soud při posuzování problematiky nákladů řízení postupuje nanejvýš zdrženlivě a ke zrušení napadeného výroku o nákladech řízení se uchyluje pouze výjimečně, například pokud zjistí, že došlo k porušení práva na spravedlivý proces extrémním způsobem, nebo že bylo zasaženo i jiné základní právo, např. právo na rovnost účastníků řízení ve smyslu čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.¹³² Je totiž zásadně výlučnou doménou obecných soudů, aby posuzovaly úspěch stran řízení ve věci a podle toho také rozhodovaly o nákladech řízení. Ústavní soud se necítí být oprávněn v detailech přezkoumávat každé jednotlivé rozhodnutí obecných soudů o nákladech řízení.

¹³² Usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 3. 2008, sp. zn. I. ÚS 1056/07

To neplatí pouze tehdy, pokud by došlo v rozhodnutí obecného soudu k procesnímu excesu, který by neměl toliko povahu běžného porušení jednoduchého práva, jehož náprava není úkolem Ústavního soudu, nýbrž by naopak měl charakter extrémního rozporu s principy spravedlnosti.¹³³

K právu na spravedlivý proces Ústavní soud vyslovil, že i když je problematika nákladů řízení ve vztahu k předmětu řízení podružná, rozhodování o nákladech řízení je integrální součástí soudního řízení jako celku, a proto i na tuto část řízení dopadají postuláty spravedlivého procesu. Z hlediska kritérií spravedlivého procesu otázka náhrady nákladů řízení může nabýt ústavně právní dimenze například tehdy, pokud by v procesu interpretace a aplikace příslušných ustanovení obecně závazného předpisu ze strany obecného soudu byl obsažen prvek libovůle, svévole nebo extrémní rozpor s principy spravedlnosti. Obecné soudy jsou rovněž povinny interpretovat jednotlivá ustanovení občanského soudního řádu z pohledu účelu a smyslu ochrany ústavně garantovaných základních práv a svobod účastníka řízení¹³⁴.

Součástí práva na spravedlivý proces je také vytvoření prostoru pro to, aby účastník řízení mohl účinně uplatňovat námitky a argumenty, které jsou způsobilé ovlivnit rozhodování soudu a s nimiž se soud musí v rozhodnutí náležitě vypořádat, a to i ve vztahu k nákladům řízení. Tato povinnost je naléhavější v rámci odvolacího řízení, kdy po přijetí rozhodnutí již účastník řízení nemá procesní nástroj, jak své námitky uplatnit, na rozdíl od rozhodnutí nalézacího soudu, kdy lze námitky vznést alespoň ex post v odvolání. Takový postup odvolacího soudu vede k situaci, kdy je účastník řízení nucen vznášet takové námitky vlastně poprvé až v řízení před Ústavním soudem, které je však ze své povahy zaměřeno na posuzování jiných skutečností.¹³⁵

¹³³ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 2. 2006, sp. zn. III. ÚS 607/04.

¹³⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2007, sp. zn. I. ÚS 800/06.

¹³⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 6. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 828/06

9. Případy z rozhodovací praxe soudů

V této kapitole bych se ráda věnovala několika konkrétním případům z rozhodovací praxe soudů, které jsou zajímavé, sporné či jinak významné pro rozhodování soudů o nákladech občanského soudního řízení.

9.1. Jednoduchost určitého druhu sporů

V soudní praxi se množí případy, kdy soud řeší relativně triviální věc, kdy o výsledku řízení není pochyb, neúspěšný účastník se nepříznivému rozhodnutí ve věci nijak nebrání, přesto je mu stanovena povinnost k úhradě nákladů řízení ve výši, která odpovídá „plnohodnotnému“ řízení. Nezřídka kdy takovýto účastník podává odvolání do výroku o nákladech řízení s odůvodněním, že výši nákladů řízení, které je povinen nahradit protistraně, považuje za nepřiměřeně vysokou, nespravedlivou nebo dokonce nemravnou.

Pro názornost si vezměme tento případ: Klient pojišťovny nezaplatí roční pojistné ve výši 1.880 Kč. Pojišťovna podobných hříšníků eviduje mnoho a nedlouhou po marném uplynutí termínu splatnosti kontaktuje svého advokáta, aby se obrátil s žalobou na soud. Advokát, aniž by se věcí musel sám hlouběji zabývat, pověří svou sekretářku sepsáním žaloby. Ta má v počítači připraven jednoduchý vzor, do kterého během pár minut doplní potřebné údaje, koneckonců obdobných žalob sepisuje denně několik. Žaloby určené k témuž okresnímu soudu vloží do obálky a zašle místně příslušnému soudu a tím její práce na „kauze“ končí. Po určité době klient pojišťovny obdrží platební rozkaz směřující k úhradě výše zmíněné částky spolu s úrokem z prodlení a k náhradě nákladů řízení ve výši 8.454 Kč. Klient pojišťovny vyhledá potřebné dokumenty, zjistí, že je skutečně v prodlení s placením a začne konat. Ještě téhož dne využije internetového bankovníctví a částku odpovídající pojistnému a úroku z prodlení poukáže pojišťovně. Poté sepiše odvolání proti výroku o nákladech řízení s odůvodněním, že se z jeho strany nejednalo o úmysl vyhnout se placení pojistného, ale o politováníhodné nedopatření. Dodává, že pojistné včetně úroku z prodlení okamžitě po doručení platebního rozkazu uhradil a tudíž považuje vyčíslené náklady za nepřiměřeně vysoké. Uvádí, že si je vědom, že pojišťovně vznikly náklady spojené s uplatněním pohledávky, ale odmítá připustit, že tyto náklady téměř pětinasobně převyšují jeho dluh, proto požaduje, aby mu byla náhrada nákladů snížena.

Po doručení odvolání příslušnému soudu nastane chvilka napětí. Pokud bude mít odvolatel štěstí, kancelář jeho spis přidělí soudci ze senátu A, pokud štěstí mít nebude, jeho spis bude přidělen soudci ze senátu B. Dostane-li se spis na stůl soudce ze senátu A,

odvolatel může očekávat usnesení, v němž bude stát, že platební rozkaz se v části výroku o nákladech řízení mění tak, že žalovaný je povinen nahradit žalobci částku 3.694 Kč. Bude-li ten samý případ posuzovat soudce ze senátu B, odvolatel bude jistě zklamán. Odvolací soud totiž napadený platební rozkaz ve výroku o nákladech řízení potvrdí.

Vysvětlení, jak je podobný rozdíl ve vyčíslení nákladů možný, je nasnadě. Soudce A vyčíslil náklady řízení podle vyhlášky č. 177/1996 Sb., advokátního tarifu a soudce ze senátu B je vyčíslil podle paušální vyhlášky č. 484/2000 Sb..

Problém názorového nesouladu, který vyvolal situaci, kdy tentýž soud opouštěly protikladná rozhodnutí, řešil Krajský soud v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci na přelomu roku 2007 a 2008. V té době měl krajský soud pět civilních odvolacích senátů, z toho čtyři rozhodovaly v podobných případech tak, že napadené platební rozkazy potvrzovaly a náklady vyčíslily podle vyhlášky č. 484/2000 Sb. a jeden senát platební rozkazy měnil a náklady řízení vyčíslil podle vyhlášky č. 177/1996 Sb., advokátního tarifu.

Většinový názor vycházel z Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 17. 1. 2003, sp. zn. 35 Co 99/2002, který byl uveřejněn pod č. R 61/2004 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu. Dle tohoto rozhodnutí okolností případu, která ve smyslu ustanovení § 151 odst. 2 o.s.ř. odůvodňuje určení výše odměny advokáta podle ustanovení advokátního tarifu, není jednoduchost určitého druhu sporů.

K tomu Městský soud v Praze v odůvodnění uvedl, že výše paušálních sazeb je vyhláškou ministerstva spravedlnosti č. 484/2000 Sb. upravena odchylně pro různé druhy sporů. Okolnosti případu ve smyslu ustanovení § 151 odst. 2 o. s. ř. nemohou spočívat obecně v jednoduchosti určitého druhu sporů. Takováto úvaha a její případné promítnutí do citované vyhlášky přísluší zákonodárci. Okolnosti případu, které odůvodňují aplikaci vyhlášky č. 177/1996 Sb., musí vyplývat z okolností, které se vztahují ke konkrétnímu projednávanému sporu. Okolnosti případu ve smyslu dříve citovaného ustanovení nelze spatřovat ani v nízkém počtu úkonů advokáta, neboť vyhláška č. 484/2000 Sb. dopadá i na případy, kdy je ve věci učiněn úkon jen jeden (§ 18 odst. 1 této vyhlášky). Zde je třeba doplnit, že v případě žalob, které končí platebním rozkazem, nelze zmíněné ustanovení využít a zkrátit odměnu na polovinu, protože i v těchto jednoduchých sporech jsou učiněny minimálně dva úkony, a to převzetí věci a podání žaloby.

Odpůrci tohoto názoru argumentovali usnesením Ústavního soudu ze dne 5. srpna 2002, sp. zn. IV. ÚS 303/02 dle něhož není správný názor, že jedinou zákonnou možností soudu je stanovit vyšší odměny za zastupování podle paušální sazby a vyhlášky č. 484/2000 Sb.. Ustanovení § 151 odst. 2 občanského soudního řádu umožňuje obecným

soudům výjimečně výši této odměny stanovit podle právního předpisu o mimosmluvní odměně, a to tehdy, odůvodňují-li to okolnosti případu. Za situace, kdy paušální náhrada za spory penězi ocenitelné je "vystavěna" na předpokladu šesti úkonů právní služby, nelze obecnému soudu upřít oprávnění postupovat tak, že stanoví odměnu dle uskutečněných úkonů právní služby. Jedná se o diskreční oprávnění soudu, do kterého se Ústavní soud necítí být oprávněn zasahovat. Otázku náhrady nákladů řízení, resp. její výše, jakkoliv se nepochybně může některého účastníka řízení citelně dotknout, nelze z hlediska kritérií spravedlivého procesu klást na stejnou úroveň jako proces vedoucí k rozhodnutí ve věci samé. Ústavní soud pak uzavřel, že jakkoli může být napadené rozhodnutí z hlediska zákonnosti sporné, rozdílný názor na interpretaci obyčejného práva sám o sobě nemůže založit porušení práva na soudní ochranu či spravedlivý proces.

Usnesení, jež se opírala o toto rozhodnutí Ústavního soudu, v odůvodnění uváděla, že v daném případě je třeba aplikovat ustanovení § 151 odst. 2 o.s.ř. a při rozhodování o náhradě nákladů řízení určit výši odměny dle vyhl. 177/1996 Sb., neboť paušální sazby výše odměny za zastupování účastníka představuje určitou průměrnou hodnotu, odvíjející se od průměrného počtu úkonů právní služby, které vyžaduje určitý druh soudního řízení v jednom stupni od průměrné složitosti či také povahy věci. Nemá-li být rozhodování o nákladech řízení pouhou formalitou, je nutno v souladu s dikcí zákona přihlížet ke konkrétním okolnostem případu. Výklad ustanovení § 151 odst. 2 o.s.ř. v tom smyslu, že by soud měl postupovat přednostně podle vyhl. 484/2000 Sb. neodpovídá znění a smyslu tohoto ustanovení. Postup soudu, při němž by nebylo přihlíženo ke všem okolnostem daného případu, by byl navíc v rozporu s požadavkem, aby rozhodnutí bylo spravedlivé.¹³⁶

Tento menšinový názor mezi libereckými odvolacími senáty byl nakonec „obětován“ ve prospěch jednotnosti rozhodnutí, které opouštějí soud. Mnozí soudci konstatovali, že podobná rozhodnutí jsou sice spravedlivá, ale bohužel ne zákonná. Civilní odvolací senáty Krajského soudu v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci tedy i v případě „jednoduchosti určitého druhu sporů“ aplikují při vyčíslení nákladů vyhl. 484/2000 Sb. a zmíněnou nespravedlnost se pak po domluvě odvolací senáty snaží kompenzovat častější aplikací moderačního práva, např. pokud je neúspěšný účastník nemocný či otec samoživitel atp..

Názorová nejednotnost ohledně výpočtu nákladů řízení se promítla i do rozhodování Okresního soudu v Liberci. Ten po určité období (podzim 2007) vydával platební rozkazy,

¹³⁶ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem pobočka v Liberci ze dne 30. listopadu 2007, č.j. 36 Co 114/2007-132

kdy náklady řízení byly vypočteny právě podle vyhl. 177/1996 Sb. s odkazem na § 151 odst. 2 o.s.ř., tedy podle učiněných úkonů právní služby. Proti nim se „hromadně“ odvolávali úspěšní účastníci řízení a požadovali náklady řízení podle vyhl. 484/2000 Sb., tedy v paušální výši. Jelikož se mezitím odvolací senáty dohodly na postupu dle vyhl. 484/2000 Sb., v momentě, kdy byla každá konkrétní věc předána odvolacímu soudu, nastávaly situace, kdy neúspěšným účastníkům, kteří rozhodnutí soudu prvního stupně nenapadli a ani nemohli rozhodnutí o nákladech řízení ovlivnit, byla odvolacím soudem „navrch“ uložena povinnost k náhradě nákladů odvolacího řízení. Za nejednotnost při výkladu příslušných ustanovení obecnými soudy tedy byli potrestáni účastníci řízení, v jejichž neprospěch byla uložena náhrada nákladů odvolacího řízení.

Mám-li celou věc nějak shrnout, domnívám se, že je třeba zamyslet se hlouběji. Člověk by měl dostat zapláceno za práci, kterou vykonal. To by mělo platit i v případě nákladů občanského soudního řízení při odměňování advokátů. Upřímně tedy nemohu souhlasit s tím, že někdo dostane slušně zapláceno, aniž by odvedl odpovídající pracovní výkon. I přes možnou úvahu o sankční povaze nákladů řízení, kdy ten, co nedodrží pravidla je motivován, aby své závazky plnil, jinak za to zaplatí, je výsledek spravedlnosti vzdálený. Neúspěšný účastník je sice poučen, ale nejlépe je na tom advokát, protože dostane slušně zapláceno, aniž by pro výsledek řízení něco zásadního vykonal. Dvojnásob zde platí, že když se dva přou, třetí se směje.

Řešení v procesně právní rovině však není jednoduché. Osobně bych uvítala, kdyby byly náklady řízení obecně počítány podle provedených úkonů právní služby s tím, že by byl poskytnut větší prostor soudu pro uvážení, zda je odměna zasloužená či nikoli. Tomu by se však muselo přizpůsobit právní prostředí zejména prostřednictvím legislativní úpravy stávajících předpisů, které náklady řízení upravují.

9.2. Odvolání jednoho ze společníků do rozhodnutí o nákladech řízení

I při podceňovaném rozhodování o nákladech řízení se může stát, že soud je nucen zabývat se složitější teoretickoprávní otázkou, kdy bez jejího zodpovězení nemůže vydat věcně správné rozhodnutí. Z tohoto pohledu zajímavou věc řešil Krajský soud v Ústí nad Labem pod sp. zn. 35 Co 836/2007. Jednalo se o žalobu na určení, že vklady na účtech patří do dědictví. Žalobkyně se domáhala určení, že část vkladů celkem na třech vkladních knížkách patří do dědictví po její zemřelé matce, která byla manželkou také již zemřelého

otce žalovaných. Zůstavitelé tedy byli manželé a účastníci řízení byli jejich potomci, kteří se narodili v předchozích manželstvích.

Z pohledu nákladů řízení bylo podstatné, že žalobkyně měla ve věci plný úspěch a že jí byl jako zástupce v řízení ustanoven advokát. Žalovaní byli celkem dva a z povahy předmětu řízení, kdy se věc dotýkala dědictví, zde vznikla otázka, zda se jednalo o nerozlučné či samostatné společenství účastníků.

Soud prvního stupně ve věci samé žalobě vyhověl a o nákladech řízení rozhodl tak, že uložil žalovaným zaplatit České republice náklady právního zastoupení žalobkyně advokátem ve výši téměř 90.000 Kč., kdy náklady advokátky žalobkyně, která jí byla ustanovena, soud odůvodnil užitím § 149 odst. 2 o.s.ř. Náhradu nákladů přitom vyčíslil podle vyhl. 177/1996 Sb. podle provedených úkonů právní služby.

Proti výroku o nákladech řízení se odvolal jeden z žalovaných a primárně požadoval změnu nákladového výroku tak, že žádný z účastníků ani stát nemá právo na náhradu nákladů řízení, eventuálně navrhoval přečíslit náhradu nákladů podle odpovídajícího právního předpisu. Domníval se totiž, že soud se při rozhodování o nákladech řízení řídil nesprávným procesním předpisem a místo náhradové vyhlášky č. 484/2000 Sb. nesprávně aplikoval vyhlášku č. 177/1996 Sb., aniž by to nějak odůvodnil a uvedl konkrétní ustanovení, podle kterých náhradu nákladů vypočetl. Dále namítal, že náhrada nákladů by neměla být úspěšné žalobkyni a tedy ani státu přiznána vůbec, neboť žalovaný nezavdal příčinu k podání žaloby. Nebyl totiž účastníkem dědického řízení po zemřelé matce žalobkyně a v dědickém řízení o majetku po jeho otci rozhodně nemohl znát v žalobě tvrzené skutečnosti.

O tom, že správně měla být aplikována vyhláška č. 484/2000 Sb., a výše nákladů řízení byla tedy podstatně nižší cca. 12.000 Kč, není pochyb. Mnohem zajímavější však je otázka, zda snížit náhradu nákladů tomu z žalovaných, který svým jménem odvolání podal nebo oběma žalovaným, protože by se mohlo jednat o nerozlučné společenství účastníků.

Kritériem rozlišení samostatného od nerozlučného společenství účastníků je povaha předmětu řízení, tedy zpravidla hmotné právo, o nějž v řízení jde. Samostatné společenství upravuje § 91 odst. 1 o.s.ř. tak, že každý ze společníků jedná v řízení sám za sebe, tedy že každý ze společníků je v samostatném vztahu ke druhé straně sporu a společná je jen procesní stránka. Procesní úkony každého samostatného společníka se týkají pouze jeho a bude-li rozhodnuto jedním rozsudkem, bude v něm rozhodnuto o každém ze společníků zvlášť. Výsledek sporu může být ohledně každého ze samostatných společníků jiný. Nerozlučné společenství upravuje § 91 odst. 2 o.s.ř., jde o ty případy, kdy se z povahy věci účinek rozsudku vztahuje na všechny společníky shodně. Ti se proto nemohou od sebe

procesně odloučit ani nemohou postupovat v řízení každý jinak. Proto se úkony jednoho spolčnicka vztahují i na ostatní nerozlučné spolčnický a zavazují je. Výsledek řízení, ať už je meritorní či jiný, musí vůči všem nerozlučným spolčnickům vyznít stejně.

Nerozlučné spolčenství účastníků tedy směřuje v občanském soudním řízení k tomu, aby bylo zajištěno, že se rozhodnutí soudu bude vztahovat na všechny účastníky, kteří vystupují na jedné straně, vyžaduje-li to nedílná hmotněprávní povaha předmětu řízení.¹³⁷

Odvolací soud nakonec rozhodl tak, že snížil náhradu nákladů pouze vůči tomu z žalovaných, který podal do nákladů řízení odvolání, a to v duchu zásady qui tacet, consentire videtur („kdo mlčí, souhlasí“), ve vztahu k druhému žalovanému tedy zůstal výrok o nákladech řízení nedotčen.

Oporu takového rozhodnutí můžeme nalézt v i usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2005, sp. zn. 3 Odo 942/2005, kdy dovolací soud judikoval, že zanechal-li zůstavitel více dědiců, mají v řízení o nárocích týkajících se dědictví postavení nerozlučných spolčnicků ve smyslu § 91 odst. 2 o.s.ř. jen do pravomocného skončení dědictvého řízení. V daném případě již bylo dědictvé řízení po otci žalovaných pravomocně ukončeno, ztratili tedy postavení nerozlučných spolčnicků.

Nejvyšší soud ve zmíněném rozhodnutí dále dodal, že byla-li schválena dohoda dědiců o vypořádání dědictví a dědictví nabyli poměrně oba dědicové, v řízení ztratili postavení nerozlučných spolčnicků, neboť za dluhy zůstavitele odpovídají podle § 470 občanského zákoníku již jen poměrně do výše nabytého dědictví. Připadá-li dědictví více dědicům, má každý z nich za povinnost uhradit dluhy tížící dědictví podle poměru ceny toho, co z dědictví nabyl k ceně celého dědictví, a to do výše ceny nabytého dědictví. Dědici tedy za dluhy zůstavitele, pokud již bylo rozhodnuto o nabytí dědictví v dědictvé řízení rozhodnutím soudu dle § 175q o.s.ř., neodpovídají společně a nerozdílně. Z toho plyne, že dědicové v tomto řízení nejsou nerozlučnými spolčnický ve smyslu § 91 odst. 2 o.s.ř., nýbrž spolčnický samostatnými podle § 91 odst. 1 o.s.ř. a rozsudek se tedy nemusí nutně vztahovat na oba společně.

9.3. Náhrada nákladů řízení v případě zastoupení tzv. „podnikovým právníkem“

Občanský soudní řád umožňuje, aby za právníckou osobu jednal před soudem její zaměstnanec, kterého tím pověřil statutární orgán. Obdobně to platí i pro jednání za stát, respektive jeho organizační složky, jakož i územně samosprávné celky. Pokud je

¹³⁷ např. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 599/2007, ze dne 26 .3. 2008

zaměstnavatelem fyzická osoba, může ho zaměstnanec zastupovat před soudem pouze na základě plné moci. Ne vždy ale soud tomuto zaměstnanci možnost vystupovat u soudu jako obecný zmocněnec připustí, což může být pro zaměstnavatele fyzickou osobu diskriminační.

Pokud je právnická osoba - zaměstnavatel zastoupen v řízení podnikovým právníkem - zaměstnancem, znamená to zejména ekonomické znevýhodnění s ohledem na současnou právní úpravu nákladů řízení.

Podnikoví právníci se však mohou na případném úspěchu ve věci podílet mnohem výrazněji než případný najatý advokát. Podnikoví právníci se totiž podílí na příslušných právních vztazích a jsou detailně seznámeni se spory vedenými jejich zaměstnavateli se třetími osobami a znají jejich vývoj, než věc dospěla do stádia soudního sporu. Proto mohou hájit zájmy zaměstnavatele efektivněji, rychleji a levněji než lecjaký advokát. Velkou předností je také bezprostřední osobní kontakt s vedením zaměstnavatele a tudíž výraznější možnost operativních řešení. Podnikový právník si také může sám vyhledat a zajistit u zaměstnavatele veškeré potřebné podklady, zatímco advokátovi musí vše potřebné připravit klient. V neposlední řadě se domnívám, že často má i podnikový právník větší zájem a motivaci v řízení uspět, protože daří-li se zaměstnavateli, daří se jeho zaměstnancům, zatímco advokát obdrží odměnu bez ohledu na úspěch ve věci.

Účastníku sporného řízení, který měl ve věci úspěch, soud přizná náhradu nákladů řízení potřebných k účelnému uplatňování nebo bránění práva. Naopak účastník, který úspěch ve věci nezaznamenal, nese náklady, které on sám v průběhu řízení vynaložil a i náklady úspěšné protistrany. Finančně nejnákladnější složku nákladů řízení představuje odměna za zastoupení, ale pouze v případě, je-li zástupcem v řízení advokát, případně notář či patentový zástupce v rozsahu svého oprávnění daného zvláštními předpisy.

Procesně úspěšnému zaměstnavateli tak nemůže být přiznána náhrada odměny, kterou svému zaměstnanci – podnikovému právníkovi vyplatí, ať už jako mzdu, plat či odměnu z dohody o práci konané mimo pracovní poměr. Je tomu tak i v případě, že podnikový právník má jedinou náplň práce, a to zastupovat zaměstnavatele před soudy. Zaměstnavatel tedy vynaloží náklady na právníkovu odměnu jen za účelem řešení sporů před soudem a jinou jeho práci neodměňuje. Náklady na mzdu popř. plat, odměnu nebo jejich část nelze uznat ani za ostatní náklady, jako hotové výdaje účastníka řízení, a to i když jde o náklady účelně vynaložené výhradně v souvislosti s konkrétním soudním sporem, tedy náklady, které by zaměstnavatel nemusel vynaložit, kdyby se soudní řízení nekonalo.

Podle mého soudu nespravedlivá právní úprava nahrává advokátům, za jejichž odměnu soud zaměstnavateli náhradu přizná, i když by podnikový právník odvedl minimálně

stejně kvalitní práci. Markantní je to např. v situaci, kdy dopravní podniky, ač mohou mít vlastní právní oddělení s kvalifikovanými zaměstnanci, najímají advokáty na spory vzniklé z neuhrazeného jízdného.

Celkem přijatelné řešení by mohlo být takové, že zastupuje-li účastníka řízení – zaměstnavatele jeho zaměstnanec – podnikový právník, mohla by být přiznávána odměna za zastupování např. ve výši jedné poloviny sazby stanovené paušálně pro řízení v jednom stupni dle vyhl. 484/2000 Sb. či náhrada mzdových výdajů, které by zaměstnavatel nemusel vynaložit, kdyby se určité řízení nekonalo, a to alespoň po dobu, co se podnikový právník účastní soudního jednání, protože je zřejmé, že po tu dobu nemohl vykonávat pro zaměstnavatele jinou práci.¹³⁸

9.4. Náklady řízení v případě zrušení rozhodnutí a vrácení věci k dalšímu řízení

Dalším zajímavým případem je situace, kdy odvolací nebo dovolací soud zruší napadené rozhodnutí a vrátí věc soudu prvního či druhého stupně k dalšímu řízení. Zákon totiž nedává jednoznačnou odpověď na otázku, zda má být rozhodnuto o nákladech, které vznikly v dovolacím řízení, a to tehdy, zrušil-li dovolací soud rozhodnutí odvolacího soudu nebo i rozhodnutí soudu prvního stupně a věc vrátil k dalšímu řízení odvolacímu soudu či soudu prvního stupně, popřípadě v odvolacím řízení, kdy odvolací soud zrušil napadené rozhodnutí a vrátil věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Část soudní praxe proto dovozuje, že dovolací soud je povinen i v tomto případě rozhodnout o náhradě nákladů dovolacího řízení podle jeho výsledku, a to bez ohledu na to, že věc bude dále projednávat odvolací soud, popřípadě i soud prvního stupně a že v novém rozhodnutí o věci bude rozhodnuto i o náhradě nákladů řízení. Podobná rozhodnutí nalezneme i v případech, kdy odvolací soud zruší napadené rozhodnutí a vrátí věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Domnívám se, že uvedený postup není správný. Zruší-li odvolací či dovolací soud rozhodnutí soudu nižšího stupně a věc mu vrátí k dalšímu řízení, není ani dobře možné hovořit o výsledku odvolacího či dovolacího řízení, neboť význam rozhodnutí tohoto soudu pro konečné řešení věci nelze předvídat. Není proto důvod k tomu, aby bylo rozhodováno o nákladech odvolacího, popřípadě dovolacího řízení bez zřetele na nové a konečné

¹³⁸ FETTER, R., *Podnikový právník v občanském soudním řízení*, Právní rádce, ročník XVII., číslo 5, *Economia*, ISSN 1210-4817

rozhodnutí ve věci. Jestliže odvolací nebo dovolací soud zrušuje rozhodnutí soudu nižšího stupně, nemůže posoudit všechny předpoklady potřebné pro rozhodnutí o nákladech řízení, je proto na místě ponechat rozhodnutí o nákladech na soudu, který bude o věci dále jednat a rozhodovat.¹³⁹

Na odvolací, popřípadě dovolací řízení by mělo být pohlíženo jako na pomyslnou součást jediného řízení, které vyústí v rozhodnutí ve věci. Zrušení rozhodnutí a vrácení věci k dalšímu řízení vůbec nemusí znamenat úspěch ve věci toho účastníka, který rozhodnutí napadl, a tedy inicioval jeho zrušení.

¹³⁹ BUREŠ, J., DRÁPAL, L., *Dovolání podle občanského soudního řádu - Rozhodnutí o dovolání*, Právní rozhledy č. 2/1994, str. 50

10. Náklady v nesporném řízení

10.1. Náhrada nákladů v nesporném řízení

To, co již bylo řečeno o rozhodování soudu o nákladech řízení ve sporném řízení, je třeba přiměřeně použít i pro řízení nesporné. I tak je nutné mít na paměti, že nesporné řízení je svým způsobem specifické, a proto i rozhodování o nákladech nesporného řízení má svá specifika.

Nárok na náhradu nákladů v nesporném řízení má vzhledem k neexistenci zavinění zásadně procesně právní charakter. Zavinění má však i v nesporném řízení význam v případě separace nákladů. Nárok na náhradu nákladů, které by jinak nevznikly, jestliže tyto náklady vznikly zaviněním účastníků nebo jejich zástupců nebo náhodou ve smyslu ustanovení § 147 o.s.ř., má totiž charakter majetkové sankce hmotně právní povahy, a to bez ohledu na charakter soudního řízení.

Zásadní odlišností oproti rozhodování o nákladech sporného řízení je, že u nesporného řízení se neužije zásada úspěchu ve věci, protože zde strany nestojí proti sobě. Typicky soud rozhodne tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Soud však může přiznat náhradu nákladů řízení v případě, odůvodňují-li to okolnosti případu. K okolnostem případu pak může patřit zejména výsledek řízení s ohledem na to, do jaké míry byly rozhodnutím soudu zohledněny návrhy účastníků, které učinili v průběhu řízení a dále okolnosti, za nichž řízení začalo a které ovlivnily jeho průběh.

Možnost přiznat náhradu nákladů řízení, odůvodňují-li to okolnosti případu, ve věcech, v nichž lze zahájit řízení i bez návrhu, je relativně novým zákonným ustanovením, zavedeným až novelou o.s.ř., zákonem č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony, s účinností od 1. 1. 2001. Judikatura obecných soudů speciálně k tomuto institutu je značně kusá a názory nauky rozporuplné.

K zodpovězení otázky, jak soud pracuje s okolnostmi případu, je však možno pro názornost uvést případ, kdy se náhrada nákladů řízení dle § 146 odst. 1 písm. a) o.s.ř. dostala až před Ústavní soud. Stěžovatelka napadla výrok o náhradě nákladů řízení, kdy soud nepřiznal náhradu nákladů žádnému z účastníků, a to za situace, kdy bylo rozhodnuto o svěření dítěte do péče matky – stěžovatelky a uložil otci platit výživné na nezletilé dítě.

Stěžovatelka totiž nesouhlasila s tím, jak obecný soud aplikoval § 146 odst. 1 písm. a) o.s.ř.. V daném případě byly obecné soudy konfrontovány se situací, že rodiče dítěte nejen nikdy nebyli manžely, ale dokonce ani nikdy od narození dítěte (29. července 1995) nežili

spolu, tedy nevedli společnou domácnost a nevychovávali dítě společně. Vztahy mezi rodiči však byly dobré zhruba do doby, než stěžovatelka uzavřela manželství s jiným mužem než s otcem dítěte (15. října 2005). Návrh na úpravu práv a povinností k nezletilému ale stěžovatelka nepodala ani po narození dítěte, ani bezprostředně po uzavření manželství, nýbrž až dne 22. ledna 2007, a to s tím, že nejméně po dobu předchozích tří let otec dobrovolně neplnil svoji vyživovací povinnost k dítěti. V řízení pak bylo zjištěno jednak to, že bylo na základě trestního oznámení matky ze dne 14. května 2007 proti otci vedeno trestní stíhání pro neplnění vyživovací povinnosti za shodnou dobu, jež byla předmětem návrhu stěžovatelky. Toto trestní stíhání bylo v srpnu téhož roku zastaveno pro zánik trestnosti podle § 214 trestního zákona¹⁴⁰. Dále bylo zjištěno i to, že pokud otec v minulosti stěžovatelce na výživu dítěte přispíval, tak to bylo nepravdělně a různě, a nikdy o tom nebyl činěn žádný záznam. Procesní postoj otce byl přitom takový, že příspěvek na výživné ve výši 10.000 Kč, jak navrhovala stěžovatelka, považoval za nepřiměřený, s ohledem na výši svých příjmů a výši svých vyživovacích povinností (je ženatý a má tři děti).

Odvolací soud k odvolání matky konstatoval, že ačkoliv otec po sledovanou dobu neplnil řádně svoji vyživovací povinnost k dítěti, nejedná se o okolnost, která by byla důvodem pro přiznání náhrady nákladů řízení matce. Jde podle něho k tíži stěžovatelky, že návrh na úpravu rodičovské zodpovědnosti k dítěti podala s tak značným časovým odstupem od doby, kdy nebylo plněno. Aprobával tím závěr soudu prvního stupně, podle nějž nebyly zjištěny žádné okolnosti případu, které by odůvodňovaly přiznání náhrady nákladů řízení některému z účastníků. Odvolací soud zaujal také názor, že za takové okolnosti nelze považovat ani to, že prvostupňový soud vyhověl žádosti otce a nechal jej vyslechnout dožádaným soudem, protože tento postup soudu nelze přičítat k tíži otce.

Ústavní soud neshledal, že by došlo k porušení ústavně zaručených základních práv a svobod stěžovatelky, a proto její ústavní stížnost mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků odmítl jako zjevně neopodstatněnou. Uzavřel, že ačkoli si dokáže ohledně náhrady nákladů řízení představit jako akceptovatelné i řešení, o které usiluje stěžovatelka, je třeba konstatovat, že s přihlédnutím ke všem okolnostem daného případu lze považovat za ústavně souladný závěr obecného soudu, že nebyly zjištěny výjimečné důvody pro přiznání náhrady nákladů řízení stěžovatelce. Vzhledem ke všemu shora uvedenému byl postup obecných

¹⁴⁰ „Trestnost zanedbání povinné výživy (§ 213) zaniká, jestliže trestný čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlašovat rozsudek.“

soudů předvídatelný, řádně odůvodněný a z toho pohledu nelze postup soudu považovat za libovůli, což by jedině mohlo být důvodem ke zrušení.¹⁴¹

10.2. Osvobození některých nesporných řízení od soudních poplatků

Další specifická okolnost nákladů nesporného řízení spočívá v tom, že řada nesporných řízení je osvobozena od soudních poplatků. Dle § 11 odst. 1 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, jsou od poplatků osvobozena mimo jiné řízení ve věcech:

- opatrovnických, péče soudu o nezletilé, osvojení a povolení uzavřít manželství
- vzájemné vyživovací povinnosti rodičů a dětí
- dědických v prvním stupni řízení
- způsobilosti k právním úkonům, poručenských a určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení
- vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče.

Nejen s ohledem na poměrně široké osvobození nesporných řízení od soudních poplatků lze uzavřít, že náklady nesporného řízení bývají všeobecně nižší než ve sporném řízení zejména proto, že je prováděn menší rozsah dokazování a k zastupování advokátem dochází jen výjimečně.

10.3. Náklady řízení o způsobilosti k právním úkonům

Zvláštní úprava nákladů řízení je dána pro řízení o způsobilosti k právním úkonům v § 191 o.s.ř.. Dle § 191 odst. 1 o.s.ř. náklady tohoto řízení platí stát a soud může uložit tomu účastníkovi, o jehož způsobilost k právním úkonům šlo, aby je státu nahradil, lze-li to na něm spravedlivě žádat. Výklad znění zákona "lze-li to spravedlivě žádat" nepochybně vyjadřuje, že nejde jen o zjišťování vlastního příjmu vyšetřovaného, nýbrž je třeba přihlížet i k jiným skutečnostem a okolnostem jednotlivých případů.

Ani v případech, kdy náklady má platit stát, nelze pokládat za správné, aby v rozsudku chyběl výrok o nákladech řízení, byť by bylo v odůvodnění vysvětleno, že podle ustanovení § 191 odst. 1, věta první, o. s. ř. platí náklady řízení stát ze zákona. Právě proto, že druhá věta tohoto ustanovení dává za stanovených podmínek možnost přiznat státu náhradu těchto nákladů, je třeba již ve výroku vyjádřit, která z obou alternativ v projednávané věci platí. Je-li

¹⁴¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 29. ledna 2009, sp. zn. II. ÚS 3170/08

soud vždy povinen zabývat se otázkou, zda nejde o druhou z uvedených alternativ, měl by výrok vycházet nikoliv z věty první citovaného ustanovení, která stanoví pravidlo, nýbrž z věty druhé, vyslovující výjimku, tedy aby bylo užito slov "státu se nepřiznává náhrada nákladů řízení". Tento výrok je třeba řádně odůvodnit, zejména ve vztahu ke slovům zákona "lze-li to spravedlivě žádat".

I když z ustanovení § 191 odst. 1 o. s. ř. přímo nevyplývá závislost náhrady nákladů řízení na výsledku řízení, přece jen i tento výsledek lze vzít v potaz při rozhodování, zda lze spravedlivě žádat, aby náhrada nákladů řízení byla přesunuta na účastníka, o jehož způsobilosti k právním úkonům soud jednal. Tato podmínka nebude zpravidla dána tehdy, jestliže účastník omezený ve způsobilosti k právním úkonům měl se svým návrhem na vrácení způsobilosti plný úspěch.¹⁴²

V případě řízení o způsobilosti k právním úkonům o.s.ř. v § 191 odst. 2 dále stanoví, že kdo podá zjevně bezdůvodný návrh na zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům, je povinen nahradit újmy, které vyšetřovanému, jeho zástupci a státu řízením vznikly. Toto ustanovení je však v praxi soudů využíváno velmi zřídka.

V judikatuře Nejvyššího soudu však můžeme nalézt rozhodnutí, kdy se soud zabýval otázkou, zda je možné uložit náhradu nákladů řízení o způsobilosti k právním úkonům též opatrovníkovi pro řízení. Dospěl k tomu, že nikoli. Tam, kde to lze spravedlivě žádat, přiznává soud státu náhradu těchto nákladů, ovšem jenom proti tomu, o jehož způsobilost v řízení šlo (§ 191 odst. 1 o.s.ř.). Byl-li návrh podán zjevně bezdůvodně, je povinen nahradit újmy, které řízením státu vznikly ten, kdo podal zjevně bezdůvodný návrh (§ 191 odst. 2 o.s.ř.). Ani z tohoto a ani z jiného ustanovení občanského soudního řádu nelze však vyvodit, že je povinen k náhradě těchto nákladů opatrovník pro řízení, který byl soudem ustanoven tomu, o jehož způsobilost k právním úkonům šlo (§ 187 odst. 1 o. s. ř.).¹⁴³

¹⁴² Stanovisko Nejvyššího soudu ČR : K řízení o způsobilosti k právním úkonům ze dne 18. 11. 1977, sp. zn. Cpj 160/1976, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS po č. 3/1979

¹⁴³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24.2.1971, sp. zn. 2 Cz 10/71, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS po č. 18/1972

11. Náklady výkonu rozhodnutí a náklady exekuce

Náklady výkonu rozhodnutí či exekuce jsou z pohledu zaměření této práce okrajovým tématem, přesto se domnívám, že by bylo vhodné se o nich alespoň ve stručnosti zmínit.

11.1. Náklady výkonu rozhodnutí

Spolu s výkonem rozhodnutí vždy dochází i ke vzniku pohledávky peněžité povahy, jedná se o náklady nalézacího řízení a náklady vykonávacího řízení. Tyto náklady se pak objeví v návrhu na nařízení výkonu rozhodnutí spolu s uvedením způsobu výkonu rozhodnutí. Pokud soud nařídí provedení výkonu rozhodnutí dle exekučního titulu, nařídí současně i výkon rozhodnutí pro vymození nákladů nalézacího řízení, náklady přiznané při nařízení výkonu a náklady přiznané při provádění výkonu.

Náklady výkonu rozhodnutí jsou upraveny v o.s.ř, a to v § 270 a § 271. Ustanovení § 271 odst. 4 pak stanoví, že pro náhradu nákladů výkonu rozhodnutí použije se i ustanovení § 147 až 150 o.s.ř.. Pro výkon rozhodnutí se uplatní odlišný právní režim při rozhodování o nákladech řízení. Spolu s nařízením výkonu rozhodnutí soud uloží povinnému také povinnost k náhradě nákladů výkonu rozhodnutí, aniž stanoví lhůtu k jejich zaplacení. Nařízený výkon rozhodnutí se vztahuje i na tyto náklady, jakož i na náklady, které budou přiznány oprávněnému v průběhu vykonávacího řízení. Oprávněný má právo na náhradu všech účelně vynaložených nákladů výkonu rozhodnutí.

Jde-li o vymáhání peněžitého plnění, představují náklady výkonu rozhodnutí spolu s vymáhaným plněním plynoucím z podkladového rozhodnutí - titulu, jeho vymáhanou součástí. Výkon rozhodnutí proto končí teprve vymožením i soudem uložených nákladů výkonu rozhodnutí.

Jestliže byl výkon rozhodnutí nařízen pro nepeněžité plnění, oprávněný může již v návrhu na výkon navrhnout způsob, jakým má být jeho pohledávka na nákladech uspokojena. Soud pak v jediném řízení nařídí výkon rozhodnutí jak k vymození nepeněžitého plnění, tak i k vymození peněžité pohledávky na nákladech řízení. Oprávněný může také počkat a vymáhat pohledávku na nákladech až v samostatném vykonávacím řízení. Usnesení soudu ve výroku o nákladech řízení je titulem pro samostatné nařízení výkonu rozhodnutí pro tyto náklady.

V případě, že soud návrh na nařízení výkonu rozhodnutí zamítne, rozhodne o nákladech řízení podle § 142 o.s.ř., za užití § 254 případně § 224 odst. 1 (jde-li o odvolací řízení) či § 243b odst. 5 (jde-li o dovolací řízení). Povinný totiž zaznamenal úspěch ve věci a vykonávací řízení proti němu nebylo nařízeno. Přiznává-li soud náklady řízení povinnému,

uvede v rozhodnutí i lhůtu k plnění. Rozhodnutí o nákladech je i v tomto případě titulem pro samostatný výkon rozhodnutí.

Pokud vzal oprávněný návrh na výkon rozhodnutí zpět ještě před nařízením výkonu a řízení o výkon bylo zastaveno, anebo byl návrh oprávněného odmítnut, rozhoduje soud o nákladech řízení v režimu § 146 ve spojení s § 254 odst. 1.

V řízení o výkon rozhodnutí se výslovně předpokládá i užití § 147 o separaci nákladů, § 148 o náhradě nákladů vzniklých státu, § 149 o náhradě nákladů vzniklých advokátu či notáři a § 150 o nepřiznání náhrady nákladů pro důvody hodné zvláštního zřetele.

Pokud je nařízený výkon rozhodnutí zastaven, soud rozhodne o povinnosti k náhradě nákladů podle důvodu, pro který k zastavení výkonu rozhodnutí došlo. Nelze-li oprávněnému vytknout procesní zavinění vedoucí k zastavení výkonu rozhodnutí, soud přizná oprávněnému i ty náklady, o kterých dosud nebylo v průběhu celého výkonu rozhodnuto, včetně nákladů, jež mu vznikly ve stadiu řízení o zastavení výkonu rozhodnutí. Naproti tomu, lze-li procesní zavinění vedoucí k zastavení výkonu rozhodnutí plně přičítat oprávněnému, zruší soud svá předchozí rozhodnutí, jimiž přiznal náklady výkonu oprávněnému, a uloží oprávněnému nahradit povinnému náklady, jež mu vznikly v celém průběhu výkonu rozhodnutí. Pokud povinný již z dřívějších rozhodnutí plnil, uloží soud také oprávněnému, aby povinnému vrátil, co mu povinný již na náklady výkonu zaplatil. Ke splnění povinnosti oprávněného stanoví lhůtu. Usnesení je titulem pro samostatný výkon rozhodnutí. Při výše uvedeném postupu se do rozhodnutí soudu o nákladech řízení promítá okolnost, že soud při zastavení výkonu reviduje všechna svá dřívější rozhodnutí, a tak rozhoduje o všech nákladech, které vznikly v průběhu celého řízení, jak to předpokládá uvedené ustanovení.

Procesním zaviněním na straně oprávněného je třeba rozumět stav, kdy oprávněný nepostupoval při výkonu rozhodnutí s potřebnou mírou pečlivosti, kterou lze od něho očekávat.¹⁴⁴

11.2. Náklady exekuce

11.2.1. Právní úprava

V exekučním řízení podle zákona č. 120/2001 Sb., exekučního řádu, ve znění pozdějších předpisů, se v případě nákladů exekuce postupuje podle odlišné úpravy provedené v § 87 a § 89 tohoto zákona. Náklady exekučního řízení nese povinný (tj. dlužník),

¹⁴⁴ JIRMANOVÁ, M., KASÍKOVÁ, M., VOKŘINKOVÁ, M., *ASPI – OSŘ s komentářem*, ze dne 1.10.2007, ASPI ID: LIT29125CZ

neboť exekuční řízení je zahajováno proto, že dobrovolně nesplnil ve stanovené lhůtě to, co měl plnit podle vykonatelného rozhodnutí. Povinnost k náhradě nákladů uloží soud spolu s nařízením výkonu rozhodnutí, přičemž oprávněný (tj. věřitel) má nárok na náhradu všech účelných nákladů výkonu rozhodnutí. To znamená, že pokud soud vyhová návrhu oprávněného na nařízení exekuce, uloží povinnému, aby mu nahradil všechny tyto náklady.

Exekutor je státem určenou a zmocněnou osobou k výkonu exekuční činnosti. Při provádění své činnosti má exekutor postupovat nestranně a nezávisle. Svou funkci vykonává na bázi svobodného povolání. Za výkon exekuční činnosti mu přísluší odměna, náhrada hotových výdajů, náhrada za ztrátu času a daň z přidané hodnoty. Tyto náklady, jak již bylo řečeno výše, hradí povinný. Exekutor, stejně jako oprávněný, má nárok na náhradu nutných nákladů na účelné vymáhání nároku oprávněného. Výši a způsob určení odměny exekutora, jakož i náhrady hotových výdajů, náhrady za ztrátu času a výšku přiměřené zálohy stanoví Ministerstvo spravedlnosti vyhláškou č. 330/2001 Sb. o odměně a náhradách soudního exekutora, o odměně a náhradě hotových výdajů správce podniku a o podmínkách pojištění odpovědnosti za škody způsobené exekutorem. Proti nákladům exekuce může účastník vznést u exekutora námitky. Pokud exekutor námitkám nevyhoví, postoupí je soudu. Rozhodnutí soudu o námitkách je pro exekutora závazné.

11.2.2. Náklady exekutora

Za exekuční činnost a další činnost podle zákona č. 120/2001 Sb., exekučního řádu, ve znění pozdějších předpisů, náleží soudnímu exekutorovi **odměna**, náhrada hotových výdajů, náhrada za ztrátu času při provádění exekuce, náhrada za doručení písemností nebo smluvní odměna za provedení exekuce, kterou si mohou soudní exekutor a oprávněný sjednat v písemné smlouvě o provedení exekuce. Tato odměna však není nákladem exekuce. Soudní exekutor rovněž může požadovat i přiměřenou zálohu na náklady exekuce.

Bližší informace a konkrétní výši odměny stanoví již zmíněná vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 330/2001 Sb., o odměně a náhradách soudního exekutora, o odměně a náhradě hotových výdajů správce podniku a o podmínkách pojištění odpovědnosti za škody způsobené exekutorem, ve znění pozdějších předpisů.

Výše odměny a způsob jejího výpočtu se liší podle toho, zda je vymáháno peněžité nebo nepeněžité plnění, u nepeněžitého plnění pak hraje roli konkrétní způsob exekuce. Pokud se jedná o odměnu za provedení exekuce ukládající zaplacení peněžité částky, základem pro určení odměny za provedení této exekuce je výše soudním exekutorem

vymoženého plnění. Odměna za provedení exekuce vyklizením je stanovena pevnou částkou za každou vyklizenou nemovitost, stavbu, byt nebo místnost. Odměna za provedení exekuce odebráním věci je stanovena procentní sazbou z hodnoty odebrané věci. Odměna za provedení exekuce provedením prací a výkonů je stanovena pevnou částkou za každý vykonaný exekuční titul, který ukládá provedení prací a výkonů.

I soudnímu exekutorovi, který upustil od provedení exekuce, náleží odměna, a to ve výši 50 % odměny, pokud jde o exekuci ukládající zaplacení peněžité částky a ve výši 30 % odměny při exekuci ukládající jinou povinnost, než zaplacení peněžité částky.

Soudnímu exekutorovi náleží odměna v plné výši, upustil-li od provedení exekuce poté, co písemně vyzval povinného k dobrovolnému splnění povinnosti, kterou mu ukládá exekuční titul a povinný splnil dobrovolně to, co mu ukládá exekuční titul, a uhradil náklady exekuce až po uplynutí přiměřené lhůty stanovené soudním exekutorem v předchozí výzvě.

V souvislosti s výkonem exekuční činnosti náleží soudnímu exekutorovi **náhrada hotových výdajů** v paušální částce 3.500 Kč. Tato náhrada zahrnuje zejména soudní a jiné poplatky, cestovní výdaje, poštovné, úhrady osobám provádějícím přepravu zásilek, telekomunikační poplatky, znalecké posudky a odborná vyjádření, překlady, opisy aj. Překročí-li však výše hotových výdajů částku 3.500 Kč, náleží mu náhrada hotových výdajů v plné výši. Tyto náklady je soudní exekutor povinen prokázat.

Jestliže soudní exekutor vykonává svou činnost v místě, které není sídlem jeho úřadu, náleží mu **náhrada za promeškaný čas**, tedy za čas strávený cestou do tohoto místa a zpět. Náhrada činí 50 Kč za každou započatou čtvrt hodinu.

Soudnímu exekutorovi dále náleží **náhrada za doručení písemností**, pokud doručuje písemnost v exekučním řízení sám. Sestává se z náhrady hotových výdajů účelně vynaložených na doručení písemnosti a z paušální částky ve výši 50,- Kč za doručení jedné písemnosti.

Soudní exekutor si dále může účtovat právní pomoc. Za poskytování právní pomoci je soudní exekutor odměňován stejně jako advokáti či notáři.

11.2.3. Náklady exekuce v případě zastavení řízení pro nedostatek majetku povinného

V soudní praxi se objevují případy, kdy je soud nucen přistoupit k zastavení exekuce podle § 268 odst. 1 písm. e) o.s.ř., tedy když dosavadní průběh exekuce ukazuje, že výtěžek, kterého by jí bylo dosaženo, nepostačí ani ke krytí jejích nákladů. Exekutor zjistí, že povinný

nedisponuje žádným majetkem, a jelikož nechce o svou odměnu přijít, požaduje náhradu nákladů po oprávněném.

Podle § 87 odst. 3 exekučního řádu náklady exekuce sice hradí exekutorovi povinný, ale současně platí, že podle § 89 exekučního řádu, dojde-li k zastavení exekuce, může soud uložit oprávněnému, aby nahradil náklady exekuce. Exekuční řád tedy připouští možnost uložení povinnosti směřující k náhradě nákladů exekuce oprávněnému, aniž by blíže stanovil, v jakých případech či za jakých podmínek se tak stane. Podle § 52 odst. 1 exekučního řádu nestanoví-li tento zákon jinak, použijí se pro exekuční řízení přiměřeně ustanovení občanského soudního řádu. Odpověď tak nalezneme v ustanovení § 271 věty první o.s.ř., dle něhož, dojde-li k zastavení nařízeného výkonu rozhodnutí, rozhodne soud o náhradě nákladů, které účastníkům prováděním výkonu rozhodnutí vznikly podle toho, z jakého důvodu k zastavení výkonu rozhodnutí došlo. Při zastavení exekuce je tedy oprávněný povinen nahradit exekutorovi náklady exekučního řízení pouze v tom případě, že mu lze přičítat procesní zavinění, když je jinak povinen tyto náklady hradit exekutorovi zásadně povinný, a to i tehdy, byla-li exekuce zastavena pro jeho nemajetnost.

O procesním zavinění na zastavení exekuce můžeme hovořit za situace, kdy oprávněný nedbal požadavku náležité opatrnosti a uvážlivosti a návrh na nařízení exekuce podal, ačkoli mu byly k dispozici poznatky o nemajetnosti povinného, z nichž se dal výsledek směřující k zastavení exekuce předvídat. Lze-li mu přičítat takovou účast na zastavení exekuce, nic nebrání, aby byla oprávněnému uložena povinnost nejen k náhradě nákladů povinného, nýbrž i nákladů exekuce ve prospěch soudního exekutora.

Pokud ale oprávněnému nelze přičítat zavinění na výsledku exekuce, pak mu nelze ani ukládat povinnost k náhradě nákladů exekuce, jelikož ustanovení § 89 exekučního řádu se vzhledem k ustanovení § 271 o.s.ř. neuplatní, a naopak se prosadí běžný nákladový režim podle § 87 odst. 3 exekučního řádu. Exekutorovi se tak může stát, že se své odměny nedočká. Pokud je nemajetným povinným fyzická osoba, lze předpokládat, že její finanční situace není konečná a v budoucnu může nějaký majetek nabýt, proto soud ve většině případů uloží povinnému nahradit exekutorovi náklady i v případě, že byla exekuce zastavena podle § 268 odst. 1 písm. e) o.s.ř., tedy když dosavadní průběh exekuce ukazuje, že výtěžek, kterého by jí bylo dosaženo, nepostačí ani ke krytí jejích nákladů. Jiná situace ale nastane např. v případě, kdy nemajetný povinný je právnická osoba, která byla v průběhu exekučního řízení vymazána

z obchodního rejstříku. Zde soudu nezbyvá než stanovit, že žádný z účastníků není povinen zaplatit soudnímu exekutorovi náklady exekuce.¹⁴⁵

Odepření odměny exekutorovi ať už faktické, kdy nemajetný povinný má sice povinnost náklady exekuce uhradit, ale vzhledem k jeho poměrům se dá předpokládat, že se tak nestane, nebo je-li odepření odměny přímo vyřčeno obecným soudem, se dostává do logického rozporu s § 3 exekučního řádu, dle něhož exekutor vykonává exekuční a další činnost za úplatu. O tom, že rozhodnout, zda převáží absence zavinění na straně oprávněného jako důvod pro odepření odměny nebo právo exekutora na odměnu, nebylo snadné, svědčí i několik nálezů Ústavního soudu, které ve svém výsledku vyzněly naprosto protichůdně.

Např. první senát Ústavního soudu ve věci sp. zn.: I. ÚS 290/05 přijal dne 23. února 2006 nálezu, v němž dospěl k závěru, že pokud došlo v průběhu exekuce k zastavení řízení z důvodu zjištění nedostatku majetku ke krytí nákladů exekuce, nelze po exekutorovi spravedlivě požadovat, aby tíhu nákladů na zjevně bezúspěšnou exekuci nesl sám. V této věci byla povinnost nahradit náklady exekuce uložena obecnými soudy nemajetné povinné. Faktickým odepřením nároku na úplatu obecný soud dle názoru I. senátu při svém rozhodování pominul kogentní ustanovení § 3 exekučního řádu a jeho rozhodnutí se vymyká zcela zjevně nosnému principu, na němž je exekuční řád vybudován, a ohrožuje i pro futuro nezávislost exekutora. Podle názoru I. senátu obecný soud interpretoval a aplikoval příslušná ustanovení exekučního řádu natolik extrémně, že svým postupem zjevně vybočil z mezí ústavnosti a zasáhl tak do práva stěžovatele na spravedlivý proces, v němž se rozhodovalo o úhradě nákladů exekuce. Svým rozhodnutím zasáhl též do práva exekutora vlastnit majetek, garantovaného čl. 11 Listiny, neboť vlastní majetek exekutora byl tímto způsobem neoprávněně zmenšen.

Naopak v jiném případě Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 150/04, vyslovil jako základní premisu, že exekutor při své činnosti vystupuje v postavení podnikatele podle obchodního zákoníku, když vykonává soustavnou činnost za účelem dosažení zisku a ve vztahu k oprávněnému na vlastní riziko. Exekutor pak má z úspěšné exekuce zisk, ale současně nese riziko spočívající v tom, že nebude možné se z majetku povinného uspokojit ani co do nákladů exekuce. Toto riziko pak nelze bezdůvodně přenášet na oprávněného, když výsledek exekuce procesně nezavinil.

K tomuto názoru se přiklonilo i Plénum Ústavního soudu, když vydalo dne 12. 9. 2006 stanovisko sp. zn. Pl. ÚS-st. 23/06, dle něhož není porušením čl. 11 a čl. 36 odst. 1 Listiny

¹⁴⁵ Takto řešil situaci např. Krajský soud v Ústí nad Labem pobočka v Liberci pod sp. zn. 35 Co 540/2007

základních práv a svobod, jestliže obecný soud při rozhodování o nákladech exekuce v případě, že je exekuce zastavena pro nedostatek majetku na straně povinného a na straně oprávněného nelze shledat procesní zavinění za zastavení exekuce (při respektování požadavku náležité opatrnosti a uvážlivosti), přiznává exekutorovi náhradu nákladů řízení vůči povinnému.

Závěry o postavení exekutora a jeho nárocích na odměnu jsou ve shodě i s právním názorem vysloveným Evropským soudem pro lidská práva ve věci Van der Musselle proti Belgii¹⁴⁶, jež jsou dle názoru pléna plně použitelná i pro daný případ. Osoba zapsaná do seznamu exekutorů svým návrhem na zápis a provedením zápisu do seznamu dala souhlas s prováděním činnosti exekutora a s tím spojenými riziky, k nimž náleží i riziko, že ne ve všech případech dosáhne exekutor uspokojení svých zákonných nároků.

Dle tohoto stanoviska Pléna je třeba rozlišovat dvě situace. Na jedné straně, pokud soud rozhodl, že exekutor nemá proti žádnému účastníku právo na náhradu nákladů exekuce¹⁴⁷ a na straně druhé, jestliže nákladový výrok zní tak, že povinnost k náhradě má vůči exekutorovi povinný, i když by existoval reálný předpoklad, že pro nucené vydobytí přiznaného nároku nejsou aktuálně příznivé podmínky, protože je povinný nemajetný. V druhém případě totiž nejde o to, že by exekutorovi byla náhrada nákladů exekuce odpírána, což by ve svém důsledku mohlo znamenat zmenšení majetku exekutora a tedy porušení čl. 11 Listiny. Nemajetnost povinného takové odepření nejenže nepředstavuje, náhrada je exekutorovi přiznávána, ale především platí, že hlediskem, komu uložit náhradu nákladů, nemajetnost povinného není a ani z jiných důvodů být nemůže. Ostatně „aktuálně solventní“ nemusí být vždy ani oprávněný a „dnes nesolventní“ povinný jím nemusí být později. Navíc provedením exekuce dle exekučního řádu nelze spolehlivě učinit závěr o naprosté nesolventnosti povinného. Takový závěr lze učinit až v rámci konkurzu.

¹⁴⁶ rozsudek ze dne 23. listopadu 1983

¹⁴⁷ jak tomu bylo v případě nálezu sp. zn. II. ÚS 372/04

12. Závěr

V této práci jsem se pokusila shrnout rozhodování soudů o nákladech řízení, tak jak je upraveno právním řádem České republiky a v návaznosti na judikaturu českých soudů různých stupňů. Ať už je rozhodování soudů o nákladech řízení jakkoli problematické, vždy je výchozím bodem litera zákona, kterou musí ctít každý soudce či jiný zaměstnanec soudu, který se na jeho rozhodování podílí, a která má rozhodující podíl na konečné podobě rozhodnutí. Je-li nevhodně nastaven systém daný právní úpravou, ani sebelepší soudce se nedokáže dobrat po odborné stránce kvalitního a spravedlivého rozhodnutí. Totéž pochopitelně platí i naopak, je-li systém nastavený právní úpravou na vysoké úrovni, ale je tento nástroj vložen do nesprávných rukou, ani nejlepší a nejpropracovanější zákon nezaručí účastníkům soudního řízení, že se úspěšně dovolají ochrany svých práv a oprávněných zájmů. Kvalita soudního rozhodování je tak v rukou zákonodárců a v hlavách soudců.

Je třeba si kriticky přiznat, že rozhodování soudů o nákladech řízení v České republice není po stránce kvality vydaných rozhodnutí vždy stoprocentní. V závěru této práce se tedy pokusím shrnout, jaká opatření by bylo vhodné, dle mého názoru, učinit ke zlepšení kvality soudního rozhodování o nákladech řízení a jaká opatření by mohla znamenat ulehčení soudcům, aby měli dostatečný prostor na řešení klíčových otázek soudních sporů. Dodávám pouze, že se jedná o můj osobní názor, který se odvíjí od poměrně krátkodobé zkušenosti získané prací v české justici, a tudíž nemusí a ani nemůže znamenat „jediné absolutně správné“ řešení. Dílčí závěry jsou vysloveny z části v rovině obecné a ve zbývající části mají konkrétní obrysy, z nichž je zřetelně patrné, která opatření by mohla mít pozitivní vliv na kvalitu rozhodování v otázkách nákladů řízení.

Důležitým aspektem rozhodování o nákladech řízení je přístup samotných soudců a dalších zaměstnanců soudu, kteří se na rozhodování o nákladech řízení přímo podílí. Základním předpokladem pro skutečně účelné vynakládání nákladů řízení je zvýšení kvality rozhodování ve věci samé soudem prvního stupně. Pokud již soud prvního stupně vydá po všech stránkách kvalitní rozhodnutí, které dává minimální prostor odvolacím námitkám, nebude tudíž nutné, aby celou věc řešily další a další soudní instance a náklady řízení se pak díky průtahům nebudou zbytečně navyšovat. Pokud bude některý z účastníků řízení soudní soustavy zneužívat, tíhu v podobě nákladů řízení ponese sám a zcela právem.

Ač zní tento závěr jako dokola omílané klišé, domnívám se, že rozhodování soudů ve věci samé v prvním stupni je naprosto klíčové. Jeho zlepšení je však běh na dlouhou trať

a hodnocení kvality české justice ani není předmětem této práce. Je stručně nadneseno pouze k zamyšlení, neboť se pochopitelně odráží i do rozhodování o nákladech řízení.

Za svou nedlouhou právní praxí jsem se setkala s řadou případů, kdy chabou kvalitou soudního rozhodnutí by rozpoznal i podprůměrný student prvního ročníku právnické fakulty. S trochou nadsázky platí, že soudce, je-li jednou jmenován, rozhoduje o osudech účastníků řízení bez ohledu na kvalitu odváděné práce, což v jiných profesích není možné. Pokud výrobní společnost řídí manažer, který neodvádí kvalitní práci a přivádí podnik do ztráty, nikdo nepochybuje o tom, že musí být ze své funkce bez milosti a hlavně bezodkladně odvolán. Pokud neodvádí kvalitní výsledky soudce, o práci se nutně bát nemusí. Záruka zbavení taláru neexistuje ani v případě fňgování soudcích jednání.¹⁴⁸ Kvalita rozhodování prvostupňových soudů je do jisté míry poznamenána i tím, že jakmile začne nějaký soudce svými schopnostmi vybočovat z průměru, vyhlédne si ho soud instance vyšší. Troufám si tvrdit, že povolání soudce patří mezi ty nejnáročnější v oblasti práva, neboť soudce je ten, kdo závazně rozhodne, co je právem a co ne. Toto zaměstnání by měli vykonávat jen ti nejlepší. V současné době je po soudcovském taláru poměrně značná poptávka, je tedy z koho vybírat. Snad se tato skutečnost na kvalitě soudního rozhodování brzy projeví.

Logickým a samozřejmým závěrem je nutnost zvýšení kvality samotného rozhodování o nákladech řízení. Domnívám se, že znalost, zejména v oblasti soudní judikatury, není valná, a ač se v případě nákladů řízení jedná o procesní rozhodnutí, nemělo by se podceňovat. I zde totiž platí rčení, že o peníze jde až v první řadě. Prospěšná může být řada pomůcek. Běžnou výbavou každého soudu by měly být programy umožňující výpočet jednotlivých složek nákladů řízení, jako jsou soudní poplatky, cestovní výdaje, náhrada mzdy atp., včetně důkladného proškolení v ovládání těchto programů. Program ASPI využívaný v české justici sice obsahuje kalkulačku nákladů řízení, ale pro účely spolehlivého výpočtu použitelného pro rozhodnutí vhodná není.

Možným řešením, které by méně zatěžovalo soudce a umožnilo, aby mohli veškerou energii a intelekt věnovat do řešení meritu sporu, je částečný přenos rozhodovací pravomoci v oblasti nákladů řízení na vyšší soudní úředníky a asistenty soudců. Soudce by vydal rozhodnutí ve věci samé, kdy by rozhodl i o základu nároku na náhradu nákladů řízení a vyšší soudní úředník či asistent soudce by pak provedl samotný matematický výpočet a určil konečnou sumu nákladů řízení. Při vyčíslování nákladů řízení je nutná pečlivost a trpělivost, což je pro soudce příliš vyčerpávající, řeší-li samotné jádro věci. Je-li výpočet náročný,

¹⁴⁸ Viz např. kauza mladoboleslavského soudce Pavla Nagyho

ne z hlediska složitosti, ale z hlediska času a vysokého počtu matematických operací, nevidím důvod, proč by soudce musel být zbytečně zatěžován, když asistent nebo vyšší soudní úředník by tento úkol měl s ohledem na svou kvalifikaci hravě zvládnout.

Zásadním problémem právní úpravy nákladů řízení je dle mého názoru dvojkolejnost úpravy odměňování advokátů. Různý režim odměňování advokáta, mezi advokátem a klientem a mezi účastníky řízení navzájem, činí celou věc složitější, než by bylo nutné. Zavedení paušálního stanovení sazeb výše odměny za zastupování účastníka advokátem nepokládám za šťastné ani spravedlivé. Odměna by měla být stanovena v takovém rozsahu, aby byla odpovídající poskytnutým službám a nikoli paušálně. V každodenním životě také chceme platit jen za služby, které jsme využili, nevidím důvod, proč by tomu tak nemohlo být i v případě oceňování služeb advokátů.

Domnívám se, že k propagovanému ulehčení soudům při výpočtech nákladů řízení nedošlo, pro účely stanovení náhrady paušálních výdajů musí být tak jako tak znám počet provedených úkonů právní služby. Vypočtení hodnoty jednoho úkonu právní služby pak soud nezatíží více než komplikace způsobené souběžnou existencí dvou právních úprav. Argument, že když byla náhrada nákladů hrazena za uskutečněné úkony právní služby, řízení byla záměrně protahována, aby došlo k navýšení počtu úkonů, rovněž neobstojí. Zvolíme-li jiný úhel pohledu při paušalizaci odměny za zastupování, může některá ze stran řízení záměrně natahovat s jistotou, že ať bude řízení trvat jakkoli dlouho, paušální náhrada bude stále stejná. Domnívám se, že vhodnější systém je poskytování náhrady nákladů v případě odměňování advokátů podle uskutečněných úkonů právní služby s tím, že soudcům by byla různými procesními instituty poskytnuta možnost svobodnějšího uplatňování názoru, zda je odměna v konkrétním případě za konkrétní úkon právní služby zasloužená či nikoli. Nepředpokládám však bohužel, že by mohlo ke zrušení paušální odměny za zastupování účastníka advokátem v dohledné době dojít.

Dále si myslím, že by řada soudců uvítala, kdyby náklady řízení byly přiznávány na návrh. V rozhodnutí ve věci samé by soud rozhodl o základu nároku na náhradu nákladů řízení, ale nestanovil by jeho výši. O této výši by pak bylo rozhodnuto v samostatném rozhodnutí, které by bylo exekučním titulem a soud by ho vydával pouze na návrh jedné z procesních stran. K tomuto návrhu by pak byl připojen podrobný výpočet nákladů řízení a dále přílohy, které by vynaložené náklady prokazovaly, přičemž pokud by nebylo vše v určité lhůtě řádně doloženo, tato skutečnost by byla k tíži navrhovatele. Účastník by tak de facto prostřednictvím svého advokáta předložil seznam uskutečněných úkonů s úplným vyčíslením nákladů řízení a soud by tyto náklady uznal nebo seznam „proškrtnal“ a přiznal

by náhradu nákladů dle vlastního uvážení, pokud by se domníval, že některá ze složek nákladů řízení neodpovídá průběhu řízení. Část odpovědnosti by tak byla přenesena na účastníky řízení, což by mohlo korespondovat se současnými tendencemi vývoje právní úpravy civilního sporného procesu, které můžeme sledovat i v řadě novel občanského soudního řádu aktuálně, např. při doručování písemností.

Jako velmi inspirativní z hlediska úvah *de lege ferenda* se mi jeví úprava náhrady nákladů ve Velké Británii, konkrétně v Anglii a Walesu. Obecným pravidlem je stejně jako u nás, že neúspěšná strana hradí náklady, avšak zde je přiznání náhrady nákladů zcela na uvážení soudce. Při rozhodování o náhradě nákladů musí soudce vzít v úvahu chování stran, případné úsilí vyvinuté před řízením a v jeho průběhu za účelem vyřešení sporu, a to včetně pokusu o alternativní vyřešení sporu. Přiznané náhrady mohou zahrnovat předepsané fixní náklady (např. soudní poplatky), náklady stanovené soudcem s limity co do jejich výše v závislosti na typu a výši přiznaného nároku. Náklady mohou být také projednávány zvláště v rámci „podrobného posouzení nákladů“¹⁴⁹, kterého se běžně využívá u složitějších případů, kde náklady vyžadují bližší zkoumání. Obdobně to funguje i v Irsku. Přiznání náhrady nákladů je i zde na uvážení soudu. Uplatnění takového diskrečního práva musí být provedeno v souladu s některými zavedenými pravidly a zásadami vyplývajícími z judikatury soudů. Ku příkladu základním pravidlem je, že náklady následují událost, tedy neúspěšná strana hradí náklady úspěšné strany. To však podléhá výjimkám, které závisí na okolnostech případu. Například úspěšná strana nemůže získat veškeré své náklady, jestliže dle názoru soudu zdržovala nebo zbytečně prodlužovala soudní řízení, nebo ačkoli byla úspěšná ve věci, nebyla úspěšná v některých jednotlivých právních otázkách případu. V určitých případech jako jsou případy zahrnující ústavní záležitosti vznášející právní otázky ve veřejném zájmu, může neúspěšná strana získat náhradu některých nebo i veškerých nákladů.¹⁵⁰ Uplatnění zásady úspěchu ve věci můžeme vysledovat i v nastíněných úpravách, ale v nich je soudcům dán mnohonásobně širší prostor pro vlastní zhodnocení všech aspektů řízení. I české soudy mají k dispozici instituty umožňující přihlédnout k okolnostem případu, ale jejich aplikace je umožněna pouze výjimečně.

Další inspiraci spatřuji v právní úpravě Estonska. Soud, který ve věci rozhoduje, v soudním rozhodnutí nebo v usnesení o ukončení řízení určí rozdělení nákladů řízení mezi strany. Soud musí specifikovat podíl nebo případně poměrné rozdělení nákladů, které nese

¹⁴⁹ „detailed assessment of costs“

¹⁵⁰ Viz portál evropské e-justice na <https://e-justice.europa.eu>, sekce náklady řízení, přístup dne 22. prosince 2010.

každá ze stran. Účastník soudního řízení je oprávněn požadovat do 30ti dnů od právní moci soudního rozhodnutí o rozdělení nákladů, aby soud prvního stupně, který věc rozhodoval, stanovil náklady řízení vyjádřené v penězích na základě poměrného rozdělení nákladů uvedených v rozsudku soudu. K žádosti musí být připojen seznam nákladů řízení a dokumenty, které náklady dokládají. Soud okamžitě pošle žádost o stanovení nákladů řízení spolu se seznamem nákladů a podpůrnými dokumenty druhé straně. Druhá strana má nejméně sedm dní ode dne doručení žádosti, aby proti žádosti vnesla jakékoli námitky.

Velmi zajímavé prvky lze vysledovat i právní úpravě Německa. Za právní zastoupení u soudu se účtují odměny na základě hodnoty řízení, nebyla-li uzavřena dohoda o výši odměny. Tato hodnota obvykle odpovídá hodnotě řízení, podle níž se určují soudní poplatky. Zákon o odměňování advokátů přesně stanoví pro jaké řízení lze účtovat jaké odměny a v jakých sazbách. Vlastní výše odměn odvozených z hodnoty nároku jsou pevně stanoveny v tabulce poplatků. V občanskoprávním řízení prvního stupně advokát obvykle obdrží odměnu za zastoupení ve výši 1,3 násobku sazby a odměnu za soudní jednání ve výši 1,2 násobku sazby. Pokud advokát dosáhne vyrovnání mezi stranami, obdrží za poskytnuté služby zvláštní odměnu za vyrovnání, jejíž sazba je na prvním stupni 1,0 násobku sazby.¹⁵¹ Zde mě zaujalo právě propojení stanovení soudních poplatků a odměn za zastupování.

Ve vztahu k české právní úpravě nákladů řízení lze některé dílčí prvky z cizích právních řádů jistě využít. Co se týče náhrady odměn za zastupování stále bych preferovala náhrady za provedené úkony právní služby s tím, že na uvážení soudu by bylo, které uzná jako oprávněné a které nikoli, popřípadě by měl možnost ocenit úkon například 0,75 násobkem, pokud by měl k provedenému úkonu výhrady. Uznávám však, že toto řešení by bylo administrativně a časově náročné, neboť soudce by musel uvažovat nad každým úkonem zvlášť. Reálnější a jednodušší návrh spatřuji ve stanovení paušální odměny za zastoupení účastníka v jednom stupni nikoli pevnou sazbou, ale pomocí určitého rozpětí. Nyní například ve věcech, v nichž je předmětem řízení zaplacení peněžité částky přes 1.000 Kč do 5.000 Kč, činí sazba odměny 6 000 Kč. Když může být základ pro určení sazby odměny dán peněžitým rozpětím, mohlo by tomu tak být i u samotné sazby odměny. V uvedeném případě by byla sazba odměny stanovena třeba v rozpětí 5.000 – 7.000 Kč. Stanovení konkrétní částky by pak bylo na uvážení soudu s přihlédnutím k průběhu řízení, chování účastníků, majetkovým a osobním poměrům účastníků, popřípadě k dalším okolnostem.

¹⁵¹ Viz portál evropské e-justice na <https://e-justice.europa.eu>, sekce náklady řízení, přístup dne 22. prosince 2010.

Ač se nejedná o závěry nikterak převratné, mohla by jejich aplikace znamenat posun vpřed a přispět ke zjednodušení a zefektivnění celého systému náhrad nákladů řízení. Samotnou výši nákladů lze ovlivnit pouze do jisté míry, protože peněžité sumy obsažené v jednotlivých prováděcích předpisech jsou dané. Jde však o to, aby náklady řízení byly vynakládány skutečně účelně a aby účastníci řízení nedopláceli na chyby či neznalost soudů, které si ne vždy uvědomují důležitost svého výlučného postavení při tvorbě závazného výkladu práva v České republice.

13. Resume

As is clear from the title of this thesis, the object is to capture the issue of court decisions on costs, which is an essential part of court decisions in civil proceedings. The purpose of the work is not only to translate the text of the Act, but rather to understand the basic principles of decision on the costs of contested proceedings supported by case law courts, which can be used in judicial practise.

The introduction outlines the basic issues of judicial decision on costs. Although the significance of the decision on costs deemed to be minor, in practice, costs significantly impede the parties access to the courts. In statements on the costs the courts make mistakes, and these statements will then become the subject of a separate appeal. At the same time increasing number of cases in which costs several times higher than the value of the procedure. While courts do not always consistent and the issue of costs is to postpone the background, but if the court makes a wrong decision, the procedure is expensive especially in relation to its participants.

Attention was also focused on theoretical questions of costs. It is essential to the very beginning of this work to define the notion of costs that can distinguish the costs and general costs by specific, especially in view of the bodies, which bear such costs. Specifications of a conceptual distinction between the obligation to pay duties and pay costs. The Institute also performs the costs in a civil trial the different functions that work can not be ignored as well as the principle of whether or principle of procedural economy, which is one of the fundamental principles of civil procedure and applies even when the decision on costs. The following are definitions of types of costs, which are cash expenses and lost earnings, legal fees and other costs.

Rather was widely conceived legislation costs, which were summarized adjustment costs in the Code of Civil Procedure: What distinguishes types of costs, as is their pay or their pay, including the adjudication of the general court. Treatment was analyzed in detail fees for representation before the courts, then reward contractual, contractual and fixed and the reimbursement of cash expenses and compensation for lost time, and according to the Ministry of Justice Decree No. 17711996 Coll. on fees and remuneration of lawyers in providing legal services (lawyers fare), as amended, and Decree No. 48412000 Coll. providing a flat rate of pay for party representation by a lawyer or notary public in the decision on costs in civil proceedings and amending the Decree of the Ministry of Justice No. 17711996S B. on fees and compensation for lawyers and legal services (lawyer fare),

as amended. It was conversing and mutual relationship of these two laws. Further work was conceived issue of legal fees pursuant to Act No. 54911991S B., the court fees, as amended, and in particular Institute of exemption from court fees, conditions of this exemption and the possibility of its withdrawal.

The subject of this work is the principle of further success in the case and the principle of culpability. These two principles are in fact a basis for assessing compensation costs because it takes account the variety of procedural options that may be in civil court proceedings occur. Is described in detail in a case full of success, partial success and failure in the case of fractional part and the defendant failed to pay the costs, since this is the principle of success in the matter reflected in specific provisions of the Code of Civil Procedure. From the perspective of the principle of fault is the attention paid to procedural fault in stopping and management separation costs.

A considerable attention is given to reimburse the costs of law, particularly the issue of costs established by the lawyer from the perspective of the party foresees a lawyer in a civil trial lawyer and compensation provided. The issue provided a lawyer is closely related to the question of legal aid, both as a solution when a potential party finds itself in dire financial, personal or social situation and lack of funds to be able to obtain appropriate legal assistance. The system of free legal assistance in the Czech Republic is then compared with its equivalent in the Federal Republic of Germany and Slovak Republic.

The following chapter deals with the process of decision on the costs of civil judicial proceedings, the legal nature of the compensation costs, both in terms of a procedural and substantive legal nature of the claim. It summarizes what are the conditions of the decision, pointing out the obligation to advise him by the court in relation to the parties to describe themselves and finally determine the amount of reimbursement. It also deals with the actual costs of the decision, its reasoning, enforceability and performance. Interested parties are given the option to forgo the right to compensation costs, which also has been omitted.

Another chapter is devoted to discretionary powers of the judge to reduce cost, which the court in deciding on costs possess. The law of the court in exceptional cases allow the rejection of the costs in whole or part of those reasons deserving special consideration, which of course must correspond to the particular circumstances of the case.

Further attention is paid to the remedies in the event that a party is dissatisfied with the verdict of the costs, in connection with the appeal against the ruling on the merits, or when he says the costs are a subject of appeal. A related issue is the admissibility of an appeal

against the ruling on costs in petty matters, and costs in an action for nullity and a retrial. Talking is as to costs in the decision of the Supreme Court and Constitutional Court.

A separate chapter is devoted to a few specific cases from the practice courts, which are interesting, controversial or otherwise significant for court decisions on the costs of civil proceedings.

Since the costs incurred in proceedings in dispute was the cost of a non paid attention, because here is true to some extent different rules than are in dispute. At the end of the work is broadly outlined the issue of costs of enforcement or execution, which are the focus of work from the perspective of a marginal issue, but it is advisable to have at least a brief mention.

In conclusion, taken possible solutions, the application could lead to improvement of courts' decisions on costs and simplify the decision making process.

14. Použitá literatura

14.1. Odborné publikace

- BUREŠ, J., DRÁPAL, L., KRČMÁŘ, Z., *Občanský soudní řád : komentář, díl I.*, Praha : C.H. Beck, 2006, 1042 s., ISBN 80-7179-378-7
- HONUSKOVÁ, V., *Bezplatná právní pomoc v České republice: současný stav a možnosti do budoucna – pracovní sborník s diskusního a vzdělávacího fóra uskutečněného dne 28.3.2006 v Praze*, Public Interest Lawyers Association, duben 2006,
- KOVÁŘOVÁ, D., PAPEŽ, V., PREMUS, R., *Předpisy k odměňování advokátů – komentář*, Bulletin advokacie, Česká advokátní komora v Praze, Praha, 2006, 144 s., ISSN 1210-6348
- STAVINHOVÁ, J., HLAVSA, P., *Civilní proces a organizace soudnictví*, Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 660 s., ISBN 8072391550.
- WINTEROVÁ, A. a kol., *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*, 4. aktualiz. vyd., Praha : Linde, 2006, 729 s., ISBN 80-7201-595-8.

14.2. Články v odborných časopisech

- BUREŠ, J., DRÁPAL L., *Dovolání podle občanského soudního řádu - Rozhodnutí o dovolání*, Právní rozhledy č. 2/1994, str. 50
- FETTER, R., *Podnikoví právníci v občanském soudním řízení*, Právní rádce, ročník XVII., číslo 5, *Economia*, ISSN 1210-4817
- CHALUPA, L. *Právní povaha nároku na náhradu nákladů řízení*, Právní zpravodaj, nulté číslo, ASPI ev.č. 20348, dostupné na www.akchalupa.cz/clanky.htm, přístup dne 13. 1. 2010.
- CHALUPA, L., *Ke změně výroku o nákladech řízení soudem v odvolacím řízení*, Soudní rozhledy, č. 8/1999.
- JANADUS, K., ODRÁČKOVÁ, M., *Přípravné jednání a koncentrace řízení po novele OSŘ a jejich důsledky pro některé další procesní instituty*, dostupné na www.epravo.cz , přístup dne 28. 7. 2010
- JIRMANOVÁ, M., KASÍKOVÁ M., VOKŘINKOVÁ, M., *ASPI – OSŘ s komentářem*, ze dne 1. 10. 2007, ASPI ID: LIT29125CZ
- KOVÁŘOVÁ, D., *Náklady soudního řízení, zejména úprava občanského soudního řádu*, Daňová a hospodářská kartotéka, Praha, LINDE nakladatelství s.r.o., 2007, číslo 5, strana 10

- KOVÁŘOVÁ, D., *Novela advokátního tarifu a paušální vyhlášky*, *Bulletin advokacie*, Praha, Česká advokátní komora, 2007, č. 1, str. 19
- KOVÁŘOVÁ, D., *Existuje vztah mezi advokátním tarifem a vyhláškou č. 484/2000 Sb.?*, *Bulletin advokacie*, Praha, Česká advokátní komora, 2005, č. 5, str. 32
- KOVÁŘOVÁ, D., *Soudní poplatky v našem právním řádu*, *Právo a rodina*, Praha, Linde, 2007, č. 2, str. 13
- MICHNA, L., MICHNA, O., *Soudcovské zmírňovací právo dle § 150 OSŘ*, *Právní rozhledy*, 4/2002, C.H.BECK, Praha, 2002, str. 172-175
- LICHNOVSKÝ, J.: *Bezplatná právní pomoc v civilních věcech ve Spolkové republice Německo a v České republice – I. část*, *Bulletin advokacie*, Česká advokátní komora, Praha, 2004, č.7-8
- LICHNOVSKÝ, J.: *Bezplatná právní pomoc v civilních věcech ve Spolkové republice Německo a v České republice – II. část*, *Bulletin advokacie*, Česká advokátní komora, Praha, 2004, č.9
- ONDREJOVÁ, D.: *Dva různé metry aneb diskriminace podnikatelů ve věci osvobození od soudních poplatků?*, *Bulletin advokacie*, Česká advokátní komora, Praha, 2008, č.5
- SCHELLEOVÁ, I., *Náklady civilního soudního řízení*, *Obchodní právo: časopis pro obchodně právní praxi*, Praha, Prospektrum. ISSN 1211-8278, 1997, vol. 6, no. 7-8, s. 34-49.
- SVOBODA, K., *Přípustnost odvolání proti nákladům řízení v tzv. „bagatelních“ sporech. Pro a proti*, *Jurisprudence* č. 2/2008, str. 34.
- VRCHA, P., *Civilní sporný proces – osvobození účastníka od soudních poplatků*, *ASPI – Původní nebo upravené texty pro ASPI*, ASPI ID: LIT27331CZ
- VRCHA, P., *Účelně vynaložené náklady řízení*, *Soudní rozhledy*, č. 7 a 8
- VRCHA, P., *Civilní sporný proces – Náklady řízení*, *ASPI – Původní nebo upravené texty pro ASPI*, ASPI ID: LIT27347CZ
- VRCHA, P.: *Několik poznámek k rozhodování o nákladech řízení (zejména před soudy prvního stupně)*, *Soudní rozhledy* 7/2002
- VRCHA, P., *Civilní sporný proces – nepřiznání nákladů řízení*, *ASPI – Původní nebo upravené texty pro ASPI*, ASPI ID: LIT27348CZ
- *K podmínkám ustanovení zástupce (advokáta) účastníku řízení*, *Krajský soud v Ústí nad Labem*, *Soudní rozhledy* 7/2003, C.H.BECK, str. 231 – 232

14.3. Judikatura

- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 5. 2006, sp. zn. 21 Cdo 1348/2005
- Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 17. 1. 2003, sp. zn. 35 Co 99/2002, který byl uveřejněn pod č. R 61/2004 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu.
- Usnesení městského soudu v Praze ze dne 17.1.2003, sp.zn. 36 Co 99/2002, uveřejněno ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod č. 61/2004
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 5.8.2002, sp.zn. IV. ÚS 303/02
- Nález Ústavního soudu, sp. zn. II. ÚS 150/04
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 8. 1. 2002, sp. zn. 10 Co 736/2001, publikován v Soudních rozhledech 7/2002, pod č. judikátu SR 7/2002 str. 245.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2006, sp. zn. 22 Cdo 2249/2005, publikováno v Souboru civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C.H.BECK, pod č. judikátu RNs C 4260/2007
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 25. 10. 1999, sp. zn. 12 Co 768/99, publikováno v Soudních rozhledech č. 4/2006, po č. judikátu SR 4/2006, str. 139,
- Nález Ústavního soudu ČR z 11. 4. 2006, sp. zn. ÚS 763/05
- Usnesení Krajského soudu Ústí nad Labem – pobočka v Liberci ze dne 5.12.2007, sp. zn. 35 Co 836/2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 5. 2006, sp. zn. 21 Cdo 1348/2005
- Nález Ústavního soudu ze dne 22.11.2007, sp. zn. I.ÚS 1126/07
- Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 12.7.1973, sp.zn. 9 Co 488/73
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2005, sp. zn. 3 Odo 942/2005
- Nález ústavního soudu ze dne 11.2.2004, sp.zn. I. ÚS 672/03, publikováno ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu č. 32/2004, pod číslem judikátu 17/2004
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 17. 2. 2004, sp. zn. 10 Co 858/2004
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 30. 3. 2001, sp. zn. 12 Co 325/2000

- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 18. 10. 2001, sp. zn. 10 Co 611/2001
- Nález Ústavního soudu ze dne 17. 5. 2001, sp. zn. III. ÚS 727/2000
- Nález Ústavní soudu ze dne 31. října 2007, sp. zn. III. ÚS 1378/07
- Nález Ústavní soudu ze dne 6. února 2007, sp. zn. II. ÚS 828/06
- Nález Ústavní soudu ze dne 7. srpna 2007, sp. zn. I. ÚS 800/06
- Nález Ústavní soudu ze dne 13. září 2006, sp. zn. I. ÚS 191/06
- Nález ústavního soudu ze dne 5. prosince 2008, sp. zn. I. ÚS 2892/07
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 20. listopadu 1997, sp. zn. 10 Cmo 26/1997
- Nález Ústavní soudu ze dne 26. října 2006, sp. zn. I. ÚS 401/06,
- Nález Ústavní soudu ze dne 13. září 2006, sp. zn. I. ÚS 191/06
- Nález Ústavního soudu ze dne 17. května 2001, sp. zn. III. ÚS 727/2000
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 13. prosince 2001, sp. zn. 10 Co 667/2001
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 10. května 2004 sp. zn. 9 Cmo 324/94, Právní praxe v podnikání, 11 / 1994, str. 23
- Nález Ústavního soudu ze dne 26. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 401/06
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 1985, sp. zn. 3 Cz 42/85
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 28. 11. 2008, sp. zn. II. ÚS 2650/08
- Nález Ústavní soudu ze dne 31. října 2007, sp. zn. III. ÚS 1378/07,
- Nález Ústavní soudu ze dne 6. února 2007, sp. zn. II. ÚS 828/06
- Nález Ústavní soudu ze dne 7. srpna 2007, sp. zn. I. ÚS 800/06
- Nález ústavního soudu ze dne 23. 10. 2008, sp. zn. I. ÚS 2569/07
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 22. 11. 2005, sp.zn. 10 Co 881/2005
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 25. 10. 1999, sp. zn. 12 Co 768/99, publikováno v Soudních rozhledech č. 4/2006, pod č. judikátu SR 4/2006, str. 139
- Stanovisko Ústavního soudu, ze dne 12. 9. 2006, sp. zn. Pl. ÚS-st. 23/06

- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 8. 1. 2002, sp. zn. 10 Co 736/2001, publikován v Soudních rozhledech 7/2002, pod č. judikátu SR 7/2002 str. 245.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2006, sp. zn. 22 Cdo 2249/2005, publikováno v Souboru civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C.H.BECK, pod č. judikátu RNs C 4260/2007
- Nález Ústavního soudu ČR z 11. 4. 2006, sp. zn. ÚS 763/05
- Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 194/98
- Usnesení Krajského soudu Ústí nad Labem – pobočka v Liberci ze dne 5. 12. 2007, sp. zn. 35 Co 836/2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 5. 2006, sp. zn. 21 Cdo 1348/2005
- Nález Ústavního soudu ze dne 22. 11. 2007, sp. zn. I.ÚS 1126/07
- Nález Ústavního soudu ze dne 23. února 2006, sp. zn. I. ÚS 290/05
- Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 12. 7. 1973, sp.zn. 9 Co 488/73
- Nález ústavního soudu ze dne 11. 2. 2004, sp.zn. I. ÚS 672/03, publikováno ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu č. 32/2004, pod číslem judikátu 17/2004
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 17. 2. 2004, sp. zn. 10 Co 858/2004
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 30. 3. 2001, sp. zn. 12 Co 325/2000
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 18. 10. 2001, sp. zn. 10 Co 611/2001
- Nález Ústavního soudu ze dne 17. 5. 2001, sp. zn. III. ÚS 727/2000
- Nález Ústavního soudu ze dne 5. 11. 2008, sp. zn. I. ÚS 2892/07
- rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 11. 1997, sp. zn 10 Cmo 26/1997
- Nález Ústavní soudu ze dne 26. října 2006, sp. zn. I. ÚS 401/06,
- Nález Ústavní soudu ze dne 13. září 2006, sp. zn. I. ÚS 191/06, Nález Ústavního soudu ze dne 17. 5. 2001, sp. zn. III. ÚS 727/2000.
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 13. 12. 2001, sp. zn. 10 Co 667/2001

- rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 5. 2004 sp. zn. 9 Cmo 324/94, Právní praxe v podnikání, 11 / 1994, str. 23
- Nález Ústavního soudu ze dne 26. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 401/06
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 1985, sp. zn. 3 Cz 42/85
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 28. 11. 2008, sp. zn. II. ÚS 2650/08
- Nález Ústavního soudu ze dne 31. října 2007, sp. zn. III. ÚS 1378/07
- Nález Ústavního soudu ze dne 6. února 2007, sp. zn. II. ÚS 828/06
- Nález Ústavního soudu ze dne 7. srpna 2007, sp. zn. I. ÚS 800/06
- Nález Ústavního soudu ze dne 12. prosince 2007, sp. zn. I. ÚS 1531/07
- Nález ústavního soudu ze dne 23. 10. 2008, sp. zn. I. ÚS 2569/07
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 22. 11. 2005, sp.zn. 10 Co 881/2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2007, sp.zn. Odo 820/2005
- rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 16. 11. 2000, sp. zn. 3 Cmo 243/99
- rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ze dne 24. 8. 2001, sp. zn. 11 Co 716/2001, uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS pod číslem Rc 45/2002
- Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. III. ÚS 174/06
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18.6.2008, sp. zn. 26 Cdo 5002/2007
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 12.3.2008, sp. zn. I. ÚS 1056/07
- Nález ústavního soudu ze dne 16. 2. 2006, sp. zn. III. ÚS 607/04
- Nález ústavního soudu ze dne 7. 8. 2007, sp. zn. I. ÚS 800/06
- Nález Ústavního soudu ze dne 6. 2. 2007, sp. zn. II. ÚS 828/06
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 21 Cdo 599/2007, ze dne 26. 3. 2008
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 29. ledna 2009, sp. zn. II. ÚS 3170/08
- Stanovisko Nejvyššího soudu ČR : K řízení o způsobilosti k právním úkonům ze dne 18. 11. 1977, sp. zn. Cpj 160/1976, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS po č. 3/1979

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24 .2. 1971, sp. zn. 2 Cz 10/71, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek NS po č. 18/1972
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem pobočka v Liberci sp. zn. 35 Co 540/2007
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu č.j.: 6 Ans 2/2009 – 96, ze dne 15. 8. 2009
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem pobočka v Liberci ze dne 30. listopadu 2007, č.j. 36 Co 114/2007-132

14.4. Internetové zdroje

- dokument Obchodní právo dostupný na <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/orientace-v-pravnich-ukonech/obchodni-pravo-opu/1000818/46131/>, přístup dne 1. 7. 2009
- <http://www.legalaid.sk/>, přístup dne 2. 1. 2010
- <http://www.pilaw.cz/>, přístup dne 15. 1. 2010
- www.iure.org, přístup dne 15. 1. 2010
- www.llp.cz, přístup dne 15. 1. 2010
- www.obcanskeporadny.cz, přístup dne 15. 1. 2010
- <http://www.cak.cz>, přístup dne 5. 1. 2011
- <https://e-justice.europa.eu>, sekce náklady řízení, přístup dne 22. prosince 2010
- Vyjádření České advokátní komory k návrhu vyhlášky, kterou se mění vyhláška č. 177/1996 Sb., advokátní tarif, ve znění pozdějších předpisů, dostupné na http://www.cak.cz/assets/nvtarif_cak.doc, přístup dne 5. 1. 2011
- článek: „*Nemajetné budou místo advokátů zdarma zastupovat koncipienti*“ publikovaný na <http://www.novinky.cz/domaci/219810-nemajetne-budou-misto-advokatu-zdarma-zastupovat-koncipienti.html>, přístup dne 16. 12. 2010
- článek: „*Lidé si u soudu připlatí, vyšší poplatky je mají odradit od soudních sporů*“ dostupný na http://zpravy.idnes.cz/lide-si-u-soudu-priplati-vyssi-poplatky-je-maji-odradit-od-soudnich-sporu-118-/domaci.asp?c=A110209_212708_domaci_jj, přístup dne 14. 2. 2011
- článek „*Pospíšil chce výrazně zdražit soudní poplatky, za smír dá lidem slevu*“ dostupný na http://zpravy.idnes.cz/pospasil-chce-vyrazne-zdrazit-soudni-poplatky-za-smir-da-lidem-slevu-12q-/domaci.asp?c=A110208_102703_domaci_js, přístup dne 14. 2. 2011

- „*Návrh věcného záměru zákona o zajištění právní pomoci*“, č.j. předkladatele: 686/2010-LO-SP/1, dostupný na <http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf>, přístup dne 23. 2. 2011
- Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony dostupný na <http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf> přístup dne 23. 2. 2011

14.5. Diplomové a rigorózní práce

- FIALOVÁ, L., *Náklady řízení v civilním řízení sporném*, Rigorózní práce, Právnická fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, 2008

Seznam klíčových slov:

- náklady soudního řízení
- bezplatná právní pomoc
- soudní poplatky

Keywords:

- costs of civil proceeding
- legal aid
- court fees